

Szabó Sándor:

AZ URBANIZÁCIÓS FOLYAMAT ALAKULÁSA, SAJÁTOSSÁGAI
SARKADON 1978-ig

Doktori értekezés

Az elkészítés helye:

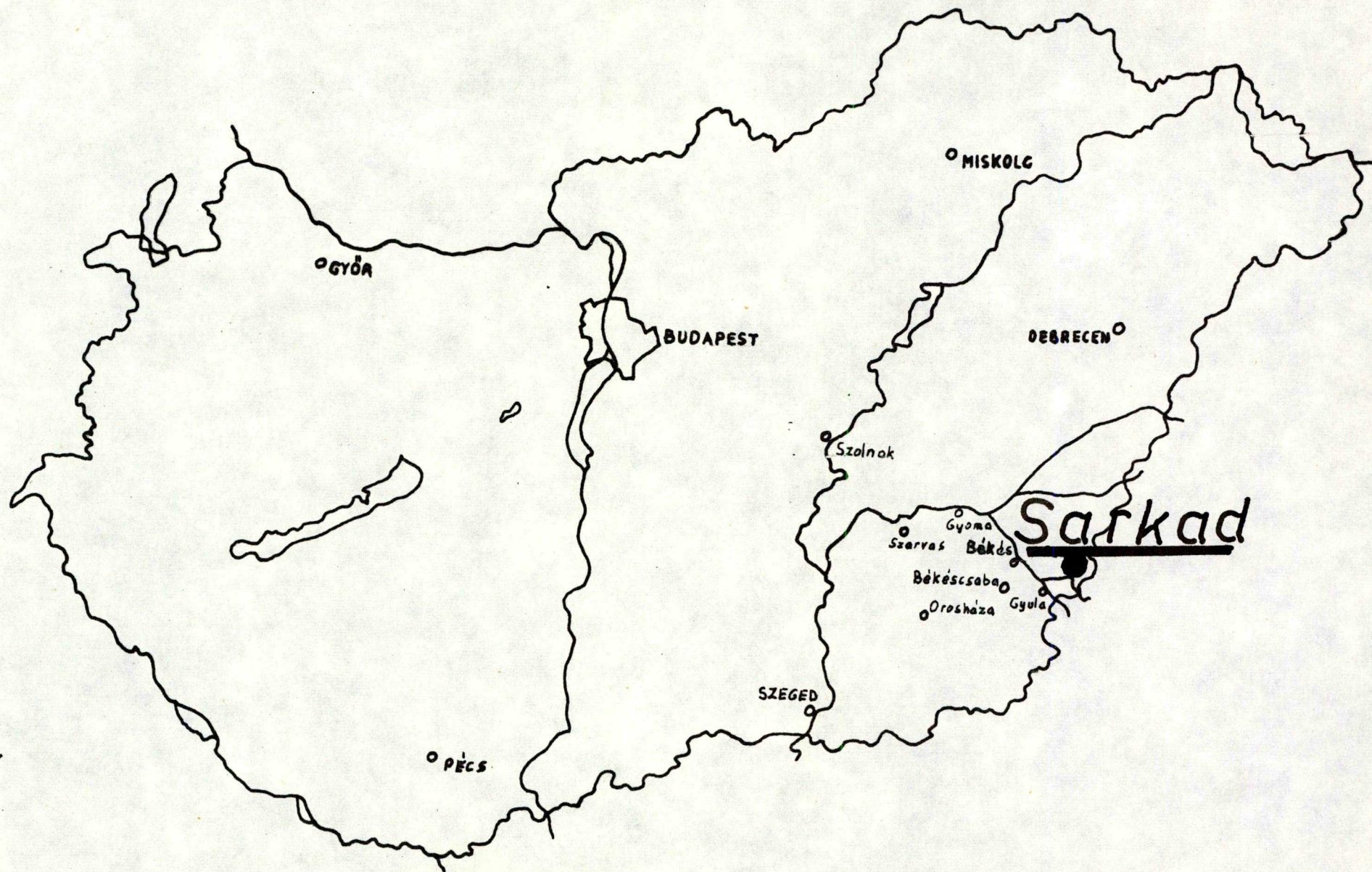
Földrajztudományi Kutatóintézet
Körösvidéki Osztály
Békéscsaba

Témavezető:

Dr Tóth József kandidátus

Tartalomjegyzék

Előszó.....	1.
Bevezetés.....	2.
Sarkad általános természeti földrajzi jellemzőinek áttekintése.....	5.
Sarkad településföldrajzi és népesedési sajátosságainak történeti áttekintése.....	7.
Kialakulásától a vár felépítéséig.....	7.
A török hódoltság időszaka/1572-1698./.....	9.
A békés növekedés időszaka/1698-1800./.....	11.
Az első fellendülés időszaka a XIX. század első felében.....	12.
Lassuló fejlődés időszaka/1850-1900./.....	14.
A második fellendülés a századfordulótól 1930-ig.....	15.
Ismét lassuló népesedési szakasz/1930-50./.....	20.
Az erősödő életszínvonal és csökkenő népesedés szakasza.....	22.
Településfejlesztési eredmények a felszabadulás óta.....	24.
A népmozgalmi adatok és az infrastrukturális szint összevetése.....	30.
Sarkad primer gazdasági ágazatának jellemzői.....	36.
A dinamikusan fejlődő secunder ágazat.....	41.
A speciális fejlődést mutató terciér ágazat.....	52.
A szolgáltatások általános jellemzése.....	54.
Közlekedés-hírközlés.....	54.
Kereskedelem, vendéglátás.....	57.
Vizgazdálkodás.....	59.
Lakossági szolgáltatás, kispár.....	60.
Egészségügy.....	62.
Oktatás, közművelődés.....	62.
Sportélet, fürdők.....	64.
A Nagyközségi Tanács VB költségvetési lehetőségei.....	65.
Pénzüntézetek, biztosítás.....	67.
Rend-és jogbiztonság.....	67.
Néhány szociológiai adat 1978.....	67.
Összegzés.....	68.
Felhasznált irodalom.....	72.
Jegyzetek.....	74.
Summary	

ELŐSZÓ

Aki ír Sarkad történetéről, "...tüntessen föl abban mindent, a mi e városnak a természetben, társadalomban és államban való helyzetére érdekes... Nemcsak a nagy városok története hasznos, nagyobb számmal vannak a kisebb helységek, melyeket éppen a népesség törzsöke tart szállva; és egy falunak jól megírt monographiájából sokkal messzebbható, mert az országnak majdnem minden hasonló falujára kiterjedő következtetéseket vonhatni, a mi végkövetkezményeiben az ország egyik alaperejének: a nép állapotának javítására vezethet."

/ Márki Sándor: Sarkad története 1877. /

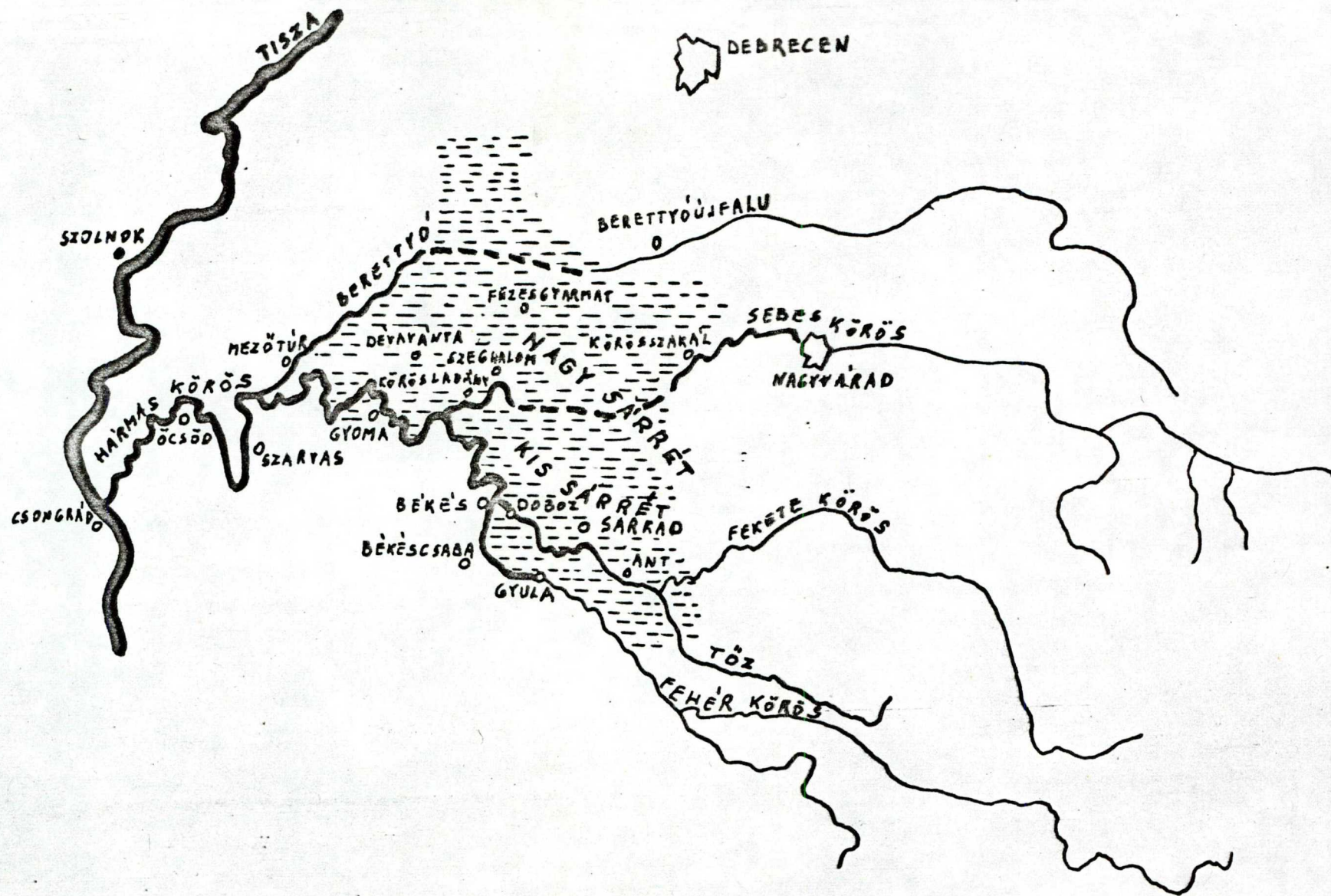
Közel száz év telt el e sorok megjelenése óta, amikor 1970-ben, a Lenin MgtSz fennállásának 25. évfordulója alkalmából, a Sarkad történetével foglalkozó nagyobb lélegzetű munka újra napvilágot látott, a Nagyközségi Tanács VB gondozásában, Tanulmányok Sarkad multjából címmel.

E század utóbbi évtizedeiben oly mértékű változások zajlottak le és éreztették hatásukat, amelyek Sarkad fejlődési tendenciáját is meghatározták. Maradandó nyomot hagyott az a tény, hogy 1920-66. között járási székhely szerepet töltött be, valamint az, hogy 1966-tól változás mutatkozik a településkép fejlődésében, ipari létesítményekben, a népesség gyarapodásában, a foglalkozási szerkezetben és az életszínvonal alakulásában.

A további évtizedek lehetőségeinek kedvezőbbé alakulása attól függ, hogy a multilaterációs társadalmi-politikai intézkedések milyen mélységben lesznek képesek fokozni a meglévő urbanizációs folyamatot. Ugy tűnik, hogy e várt intézkedések bekövetkezése nincs messze.

Érezhető lökést adott ehhez Tóth Józsefnek, a Békési Élet 1977/3. számában megjelent vitaindítója, Gondolatok a közép-békési centrumok koordinált fejlesztésének szükségességéről és lehetőségeiről című vitaindítója.

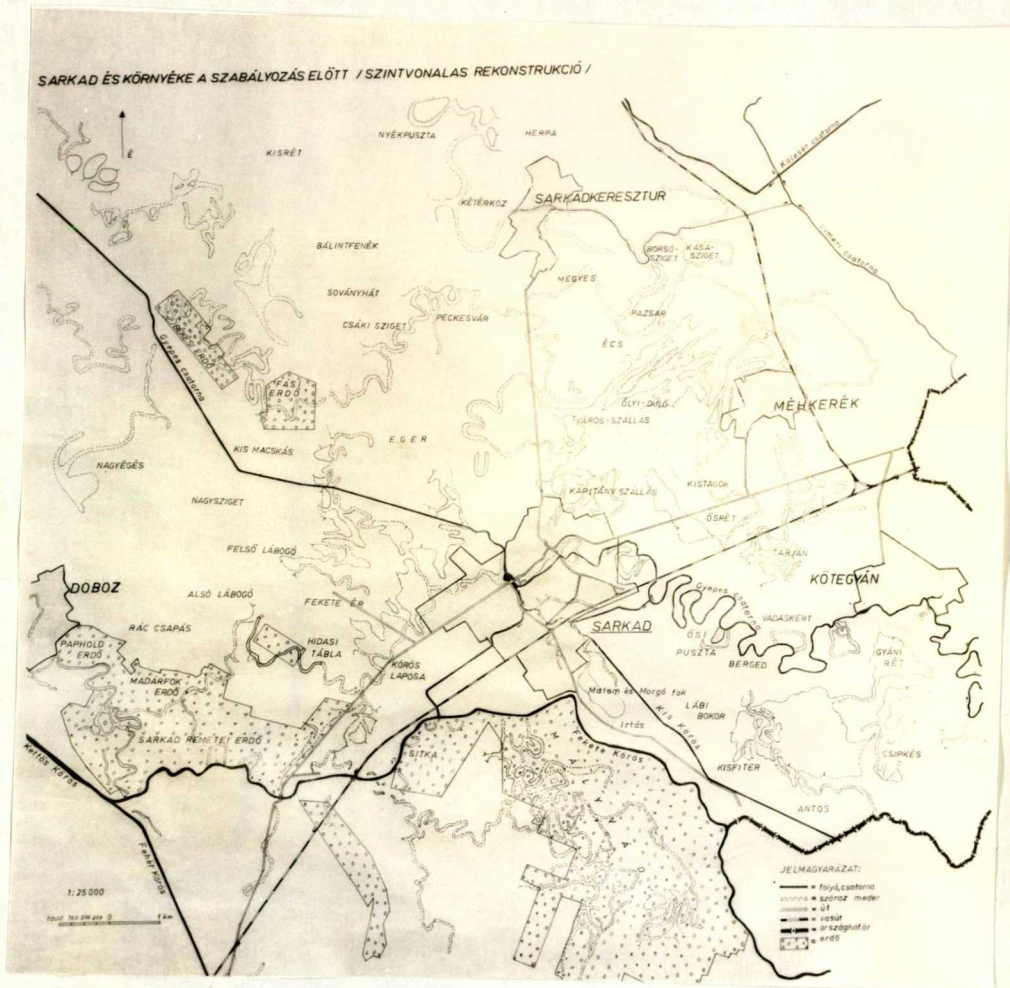
Az ebben vázolt gondolatok meghatározóan motiválták gyűjtőmunkám megkezdését, egyben körvonalazták dolgozatom témájának felépítését is, amelyhez harmónikusan simul Márki Sándor száz éve megírt, de ma is korszerű intelme.

KÖRÖS-VIDÉK A SZABÁLYOZÁSI MUNKÁK ELŐTT

Egymás közötti kapcsolatuk csak száraz, vagy téli fagyos időszakban lehetett zavartalan, egyébként pedig főleg vízi úton valósulhatott meg.

Igaz, hogy a folyóvizek és vadvizek az ősi létfenntartás szerencsés forrásai: halászat, vadászat, stb., ugyanakkor azonban e térség gazdasági fejlődésének gátló tényezőjeként, a társadalmi követelményektől való elmaradás okaként is számon kell tartanunk, amelynek következményeként a XVIII. század végéig lényegében alig változott a települések munkamegosztásának jellege /3. ábra/.

3. ábra

A Sarkad környéki vízfolyások szintvonalas rekonstrukciója

Ez a meg gondolás, a folyószabályozás előtti helyzetet ábrázoló térképeken, Sarkad esetében is jól nyomon követhető és számos, ma is tapasztalható jelenségre képes választ adni, többek között a következőkre:

-A helyrajzi nevek - több évszázada változatlanul - az egyes kiemelkedésekre és az ezt övező vizekre vonatkoznak /4. ábra/.^{2.}

-A mai értelemben vett tanyaközpontok, mint településmagvak, az ilyen kiemelkedéseken alakultak ki és - ha lényegesen csökkent szerepkörrel is, de - fennmaradtak a mai napig /Csáki-sziget, Nyék/.

-Jellemző településkép a Szeged-Szolnok-Berettyóújfalú által határolt vízparti települések esetében mindenütt, így Sarkadon is, hogy a központ /főtér, templom, városháza/ a vízvédelettebb, de folyópart-közeli magaslaton alakult ki. Ez a sajátosság - a védettség mellett - a vízpart történelmi szerepét és fontosságát igazolja.

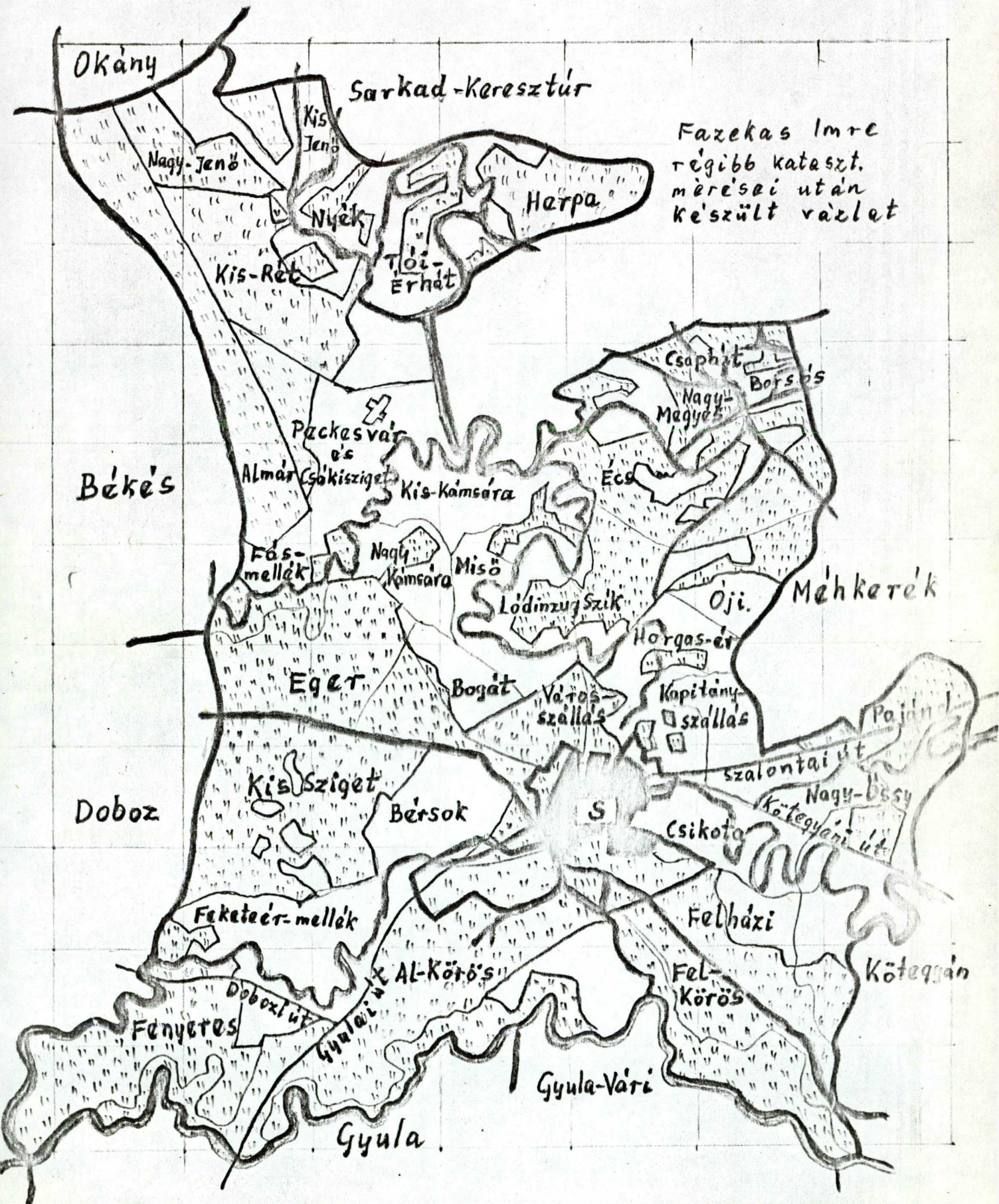
-A természetföldrajzi sajátosságok e térségben aránylag sűrű településhálózat kialakulását tették lehetővé, amelyben néhány község - az egyes optimális történelmi korszakokban - várossá is duzzadhatott, ugyanakkor meg is akadályozta a nagyobb települések elszívó hatásának zavartalan érvényesülését. Ez a tény választ ad arra a kérdésre, hogy miért nem alakult ki igazán nagy város, a Szeged-Arad-Nagyvárad-Debrecen által határolt térségben.

Ez a helyzet csak az utóbbi évek politikai-gazdasági intézkedéseinek hatására vált kedvezőbbé, de a teljes megvalósulás elé a tennivalók sokasága tornyosul.

A többévszázados megrögzöttség, családkapcsolatok, tulajdon-és termelési viszonyok, történelmi és politikai változások, átalakuló államigazgatási sajátosságok bonyolult kölcsönhatásából eredő, eltérő erősségű koncentrálódási folyamat /többször pozícióharccal is vegyítve/ együttes tényezője annak, hogy sem Gyula, sem később Békéscsaba, nem vált erőteljes agglomerációjú nagyvárossá napjainkig.

Az így kialakult helyzetben bizonyul időszerűnek Tóth József felvetése a közép-békési városcentrum létrehozásáról, mint a további fejlődés társadalmilag leghatékonyabb módozatáról, amelyben Sarkad számára is jutna bizonyos szintű és körvonalazható szerep.

Sarkad XVII.századi határrész-nevei és a Fekete-Körös meanderező
• ágai

/ Márki Sándor: Sarkad történetéhez térképvázlata alapján/

SARKAD ÁLTALÁNOS TERMÉSZETI FÖLDRAJZI JELLEMZŐINEK ÁTTEKINTÉSE

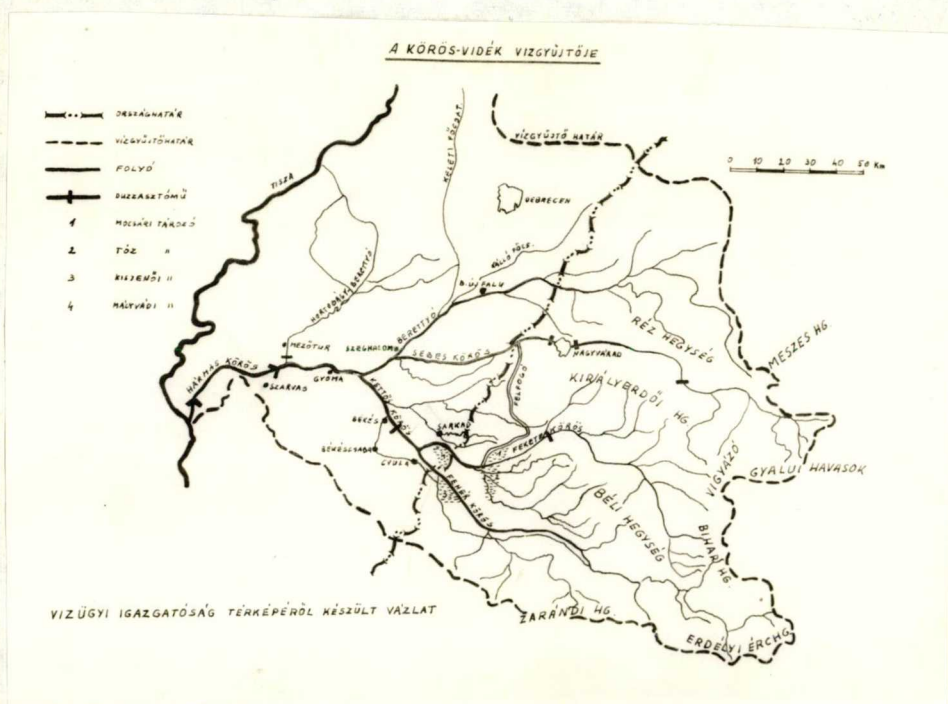
Sarkad nagyközség központja az északi szélesség $46^{\circ}46'$ és a keleti hosszúság $21^{\circ}23'$ metszéspontjában fekszik.

A szabályozott folyók és az eléggé gazdag terepfedezet ellenére a természeti viszonyok ma is mostohák.

Az évi középhőmérséklet 50 éves átlagának értéke: $10,9^{\circ}\text{C}$, a nap-sütéses órák száma: 1983 óra/év, a csapadék évi átlaga: 567 mm.³

Alapos helyi kutatást érdemelne az a hétköznapi megfigyelés, amely szerint a helyi időjárási események eltérnek a békéscsabai Meteorológiai Állomás által észlelt eseményektől, különösen a helyi záporok és zivatarok gyakoriságát, vonulási irányát illetően. A válaszvonal a két Körös torkolatvidéke és a környékén elterülő erdők mentén húzható meg.

A Fehér és Fekete Körös vízgyűjtőterületének nagysága és helye eltérő /5. ábra/, így a levonuló tavaszi árhullám mértéke és a talajvízszint magassága, valamint a belvizveszélyesség erősen ingadozó.

5. ábra

A Körös-vidék vízgyűjtője

Az aszályos és árvizes évek nem mutatnak szabályos periodicitást.⁴ A lecsapolás, a folyószabályozás és a jól-rosszul végzett belvizgazdálkodás eredményeként megváltoztak a talajadottságok.³ A fellelhető talajtipusok nehezen művelhetők, vízháztartási mutatójuk közepes, vagy rosszabb.

A természetes növénytakaró is sokat változott a folyószabályozási munkálatok kezdete óta.⁵ Addig két fő jellemző: a mocsári tölgy és éger uralta nagy kiterjedésű erdőségek és a lápi-vízi növénytársulások adták a táj képét. Csak az utóbbi száz évben nőtt meg a szántóföldi művelés területe /34. ábra/, aminek következtében megváltozott, átalakult az addig jellemző növénytársulások összetétele is. Erre vonatkozó kutatás még nem történt, de a jelzések alapján sürgős feladat lenne biológiai felmérést végezni, és a még meglévő ősgyep-foltokat, eredeti társulásokat védetté nyilvánítani.

Sarkad térségének relief-energiája alacsony. A néhány méteres szintkülönbség /86-90 m között/ és a kötött talajok jelenléte miatt, a pangó belvizek keletkezése ma is gyakori, így számottevő akadálya nemcsak a telepített utcák terjedésének /6. ábra/, hanem több fontos gazdasági növény rendszeres, nagyhozamú termesztésének.

A néhol tekintélyes vastagságban felhalmozódó pleisztocén és holocén agyag meghatározta az építkezések fő anyagát is. A házak tulnyomó része - egészen 1965-ig - vertfallal, vagy vályogból épült. A tetőzet készítéséhez szintén természet-adta lehetőséghez nyultak: a 30-as évekig nád volt az uralkodó tetőfedő anyag.

Annak ellenére, hogy a lehullott csapadék mennyisége kevés, az árvizes évek árhullámának levonulása, a belvizek levezetése, körültekintő munkálatokat követel az illetékes szervektől. A pangó víz, a magas talajvízszint - eredményeként a talajvíz felszivódása a zömében alapozás nélkül készült házak falába - sürgetővé teszi az egészségügyi, járványügyi szervek egyre hatékonyabb intézkedéseit.

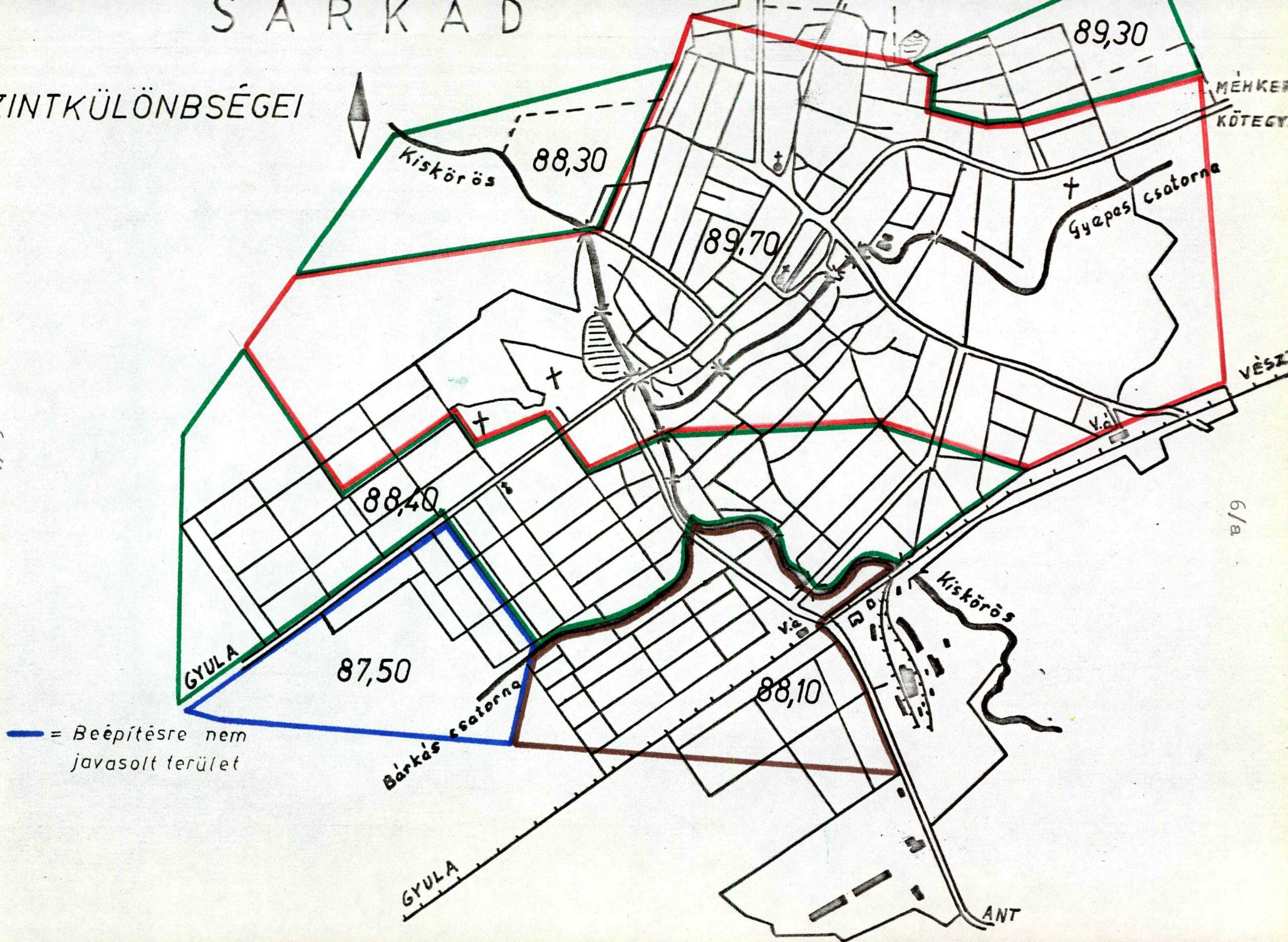
A nagyközséget átszelő Gyepes vízmozgása minimális, kotrására, karbantartására nincs fedezet, ugyanakkor olyan szennyezetté vált, hogy rövidesen öntözésre sem lehet felhasználni.

A környezetvédelmi törvény érvényesítését - a Gyepesre és a zöldterület növelésére vonatkozóan - az illetékes szervek még nem határozták el.

S Á R K Á D

SZINTKÜLÖNBSÉGEI

6. ábra

6/a

SARKAD TELEPÜLÉSFÖLDRAJZI ÉS NÉPESEDÉSI SAJÁTOSSÁGAINAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

Kialakulásától a vár felépítéséig

Sarkad és környéke, a neolitikum későbbi szakasza óta, leletekkel bizonyított település. A folyamatos megélhetést lehetővé tevő feltételek meglétét igazolja, hogy kulturák nyomait találjuk a réz-, bronz- és vaskorszakból is.^{6.}

A honfoglalás előtti történelmi korokból is maradtak fenn leletek, amelyek a letelepedésre alkalmasság mellett azt mutatják, hogy a térség gyakran cserélt gazdát: kelták, dákok, szarmaták, rómaiak, gepidák, avarok, bolgárok telepedtek meg rövidebb-hosszabb ideig.^{6.}

Sarkad és környéke a honfoglalás korában valószínűleg előkelő nemzetség birtokába került. Erre a fennmaradt helynevekből is lehet következtetni: Jenő, Nyék, Tarján, Keszi.^{7.} Sarkad, mint helység, ekkor még nem létezik. Név szerint csak a XIII. század elejétől szerepel, mint királyi várföld. Nem bizonyított, de nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a már kialakult - szigetszerűen szórt - kisebb településeknek Sarkad csak később vált központjává és még később, védelmi szerepet betöltő várává. Ezt a feltételezést támasztják alá a fennmaradt időadatok, mint legelső írásos emlékek, a Váradi Regestumból: Varsányhely= 1213.; Nyék= 1214.; Jenő= 1214.; Ósi= 1220.; Keszi= 1220.; Sarkad= 1222./Márkinál 1217. szerepel, de forrásra utalás nélkül/.

Mindent összevetve megállapítható, hogy a Sarkad és környékének honfoglalás utáni történelme - a települések kialakulását hosszabb folyamatnak tekintve - a XII. századig nyúlik vissza, amikor a helységeknek, csupán csirájában, de már léteznie kellett.

Kialakulásától a tatárjárásig Sarkad a Becse-Gergely nemzetség birtoka.^{7.} A tatárjárás következményeiről nem tudunk. Feltételezhetően azért, mert portyázó lovas csapataik nem merészkedtek a környék mocsarai közé.

A XIV. században Sarkad a váradi püspökség köleséri esperességéhez tartozott és - az 1332-37. közötti időből fennmaradt pápai tizedjegyzék alapján - egyházas hely volt.^{8.}

Ez a jogállás bizonyos növekedést jelentett. Letelepedik néhány nemesi család, következésképpen gyarapodik a jobbágyok lélekszáma, de Sarkad szerepe, sulya még nem alakult ki.

Ebben a korban a Fekete és Sebes Körös torkolati háromszögének legjelentősebb központja Kölesér volt, a mai Nagyszalonta közelében, Sarkadtól 18 km-re. Ezt igazolja az esperesség mellett az a tény is, hogy sokáig a környék legjelentősebb vásároshelye volt /7. és 8. ábra/.^{9.}

Erdély és az Alföld árucserforgalmának egyik országos utvonala a Sárrétek szélén vezetett, így Kölesér jelentős központtá nőtt. Sarkad további fejlődését, népességének gyarapodását egyrészt ez a közelség szabta meg, másrészt az a közvetve igazolható lehetősége, hogy az országos utvonal és a Fekete Körös metszéspontján vizre rakott árut, Sarkadon át, Békés-Turkeve-Szolnok irányába lehetett szállítani. Ennek közvetett bizonyítéka az a tény, hogy a Fekete Körös még a múlt század második felében is, a lővontatásu hajózás utvonala volt.^{33.}

A XIV. század közepén Kölesér 2,5-szer nagyobb település lehetett az akkori Sarkadnál, ha a pápai tizedjegyzéket, mint egyetlen megbízható adatot vesszük alapul/Sarkad 1332-ben fizetett 14 garast, Kölesér 35 garast./

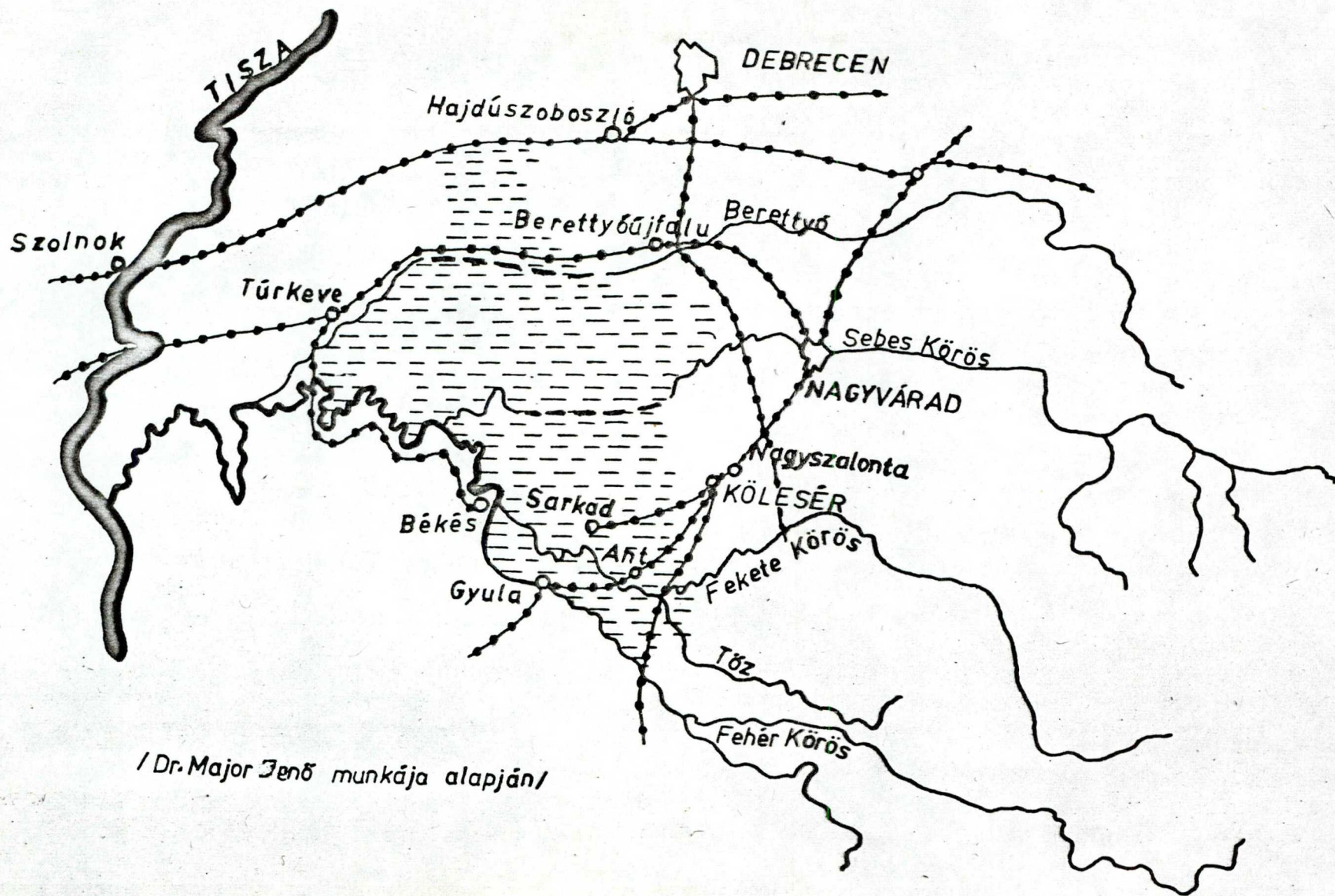
A népesedésnek a XV. században tapasztalható számottevő fellendülése is igazolja vázolt feltevésünket. Egyrészt a Miskei és Keczer családok, másrészt a premontrei prépostság által egyházi birtokra letelepített jobbágyok megkértszerezik a lélekszámot.^{10.}

A XVI. század közepén Kölesér már csak kb. kétszer akkora, mint Sarkad. A fennmaradt portális összeírás alapján Kölesér 117 portával, Sarkad 51,5 portával rendelkezett.^{11.}

Az előző században megindult fejlődés ezek szerint töretlen ivű és Sarkad első nagy fellendüléséhez vezetett, amelynek legszembevetőbb bizonyítéka az, hogy önkormányzati szabályozás és földesuri irányítás mellett, lassan mezővárossá nőtte kim magát.

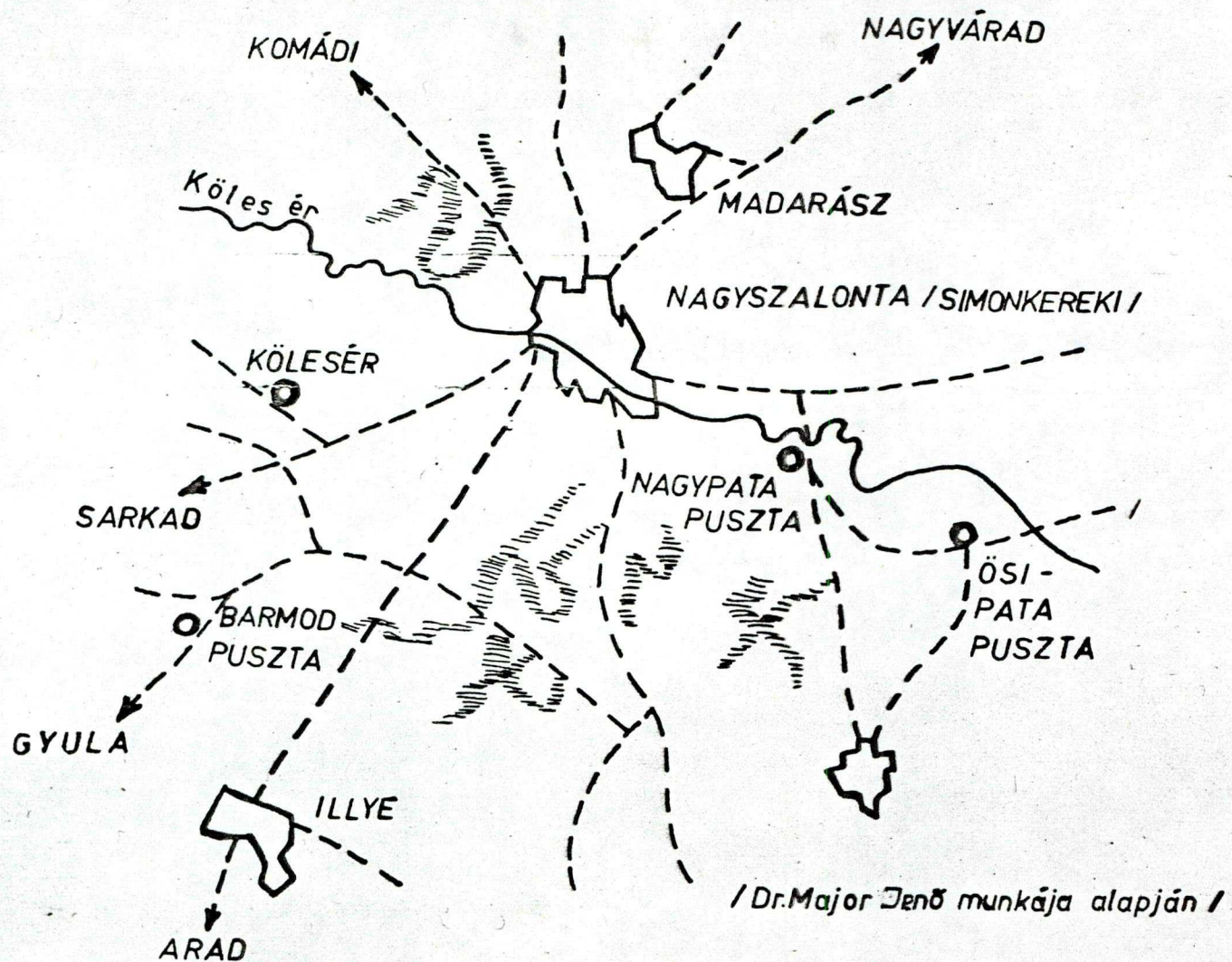
A lélekszám gyarapodása és a termelt értékek felhalmozódása a század elején érte el azt a mértéket, melynek alapján intézkedések történtek a védelmi szerepet betöltő föld- és palánkvár építésének megkezdésére.

ORSZÁGOS UTAK ÉS VÁSÁROSHELYEK A KÖRÖSÖK MENTÉN

/Dr. Major Jenő munkája alapján/

KÖLESÉR - NAGYSZALONTA VÁSÁROSHELY

Az építkezés ütemét gyorsíthatta a közelgő török veszély hire. A védelmi rendszer kiépítésének második szakasza ugyanis 1566. /Gyula bevétele/ és 1571-72. /Sarkad bevétele/ között zajlott le, külső sáncrendszer létrehozásával.

A megnövekedett népesség természetes velejárója, hogy kialakul a munkamegosztás differenciálódása, azaz a kézműves tevékenységet is végző jobbágyok rétege, amely tevékenységi kör szervesen illeszkedik a vidék adta lehetőségekhez és a számba jöhető igények kielégítéséhez. A fennmaradt bizonyítékok alapján, neveikből következtetve, több mesterség létét ismerjük ebből a korból.^{12.}

A török hódoltság időszaka /1572-1698./

Az eddigi tények összevetése alapján egyértelművé válik, hogy a megnövekedett népesség, a közelgő török veszély és a felhalmozott értékek védelme szükségessé tette a vár teljes kiépítését.

A két szakaszban épült föld-és palánkvár önmagában nem lett volna képes betölteni feladatát, ha nem veszik számításba a legfőbb védelmet: a vadvizes, mocsaras természeti környezetet. Így azonban Gyula bevétele után 6 évvel később nyílt csak lehetőség a török számára Sarkad behódoltatásához és a további évek során sem volt képes rendszeres felügyeletet gyakorolni, vagyis tényleges hódoltsággá tenni. Ebből a tényből Sarka d számára az következett, hogy amikor a gyulai helyőrség a téli fagyok, vagy aszályos nyaru évek során átjöhetett, pótló sarcokat vetett ki.

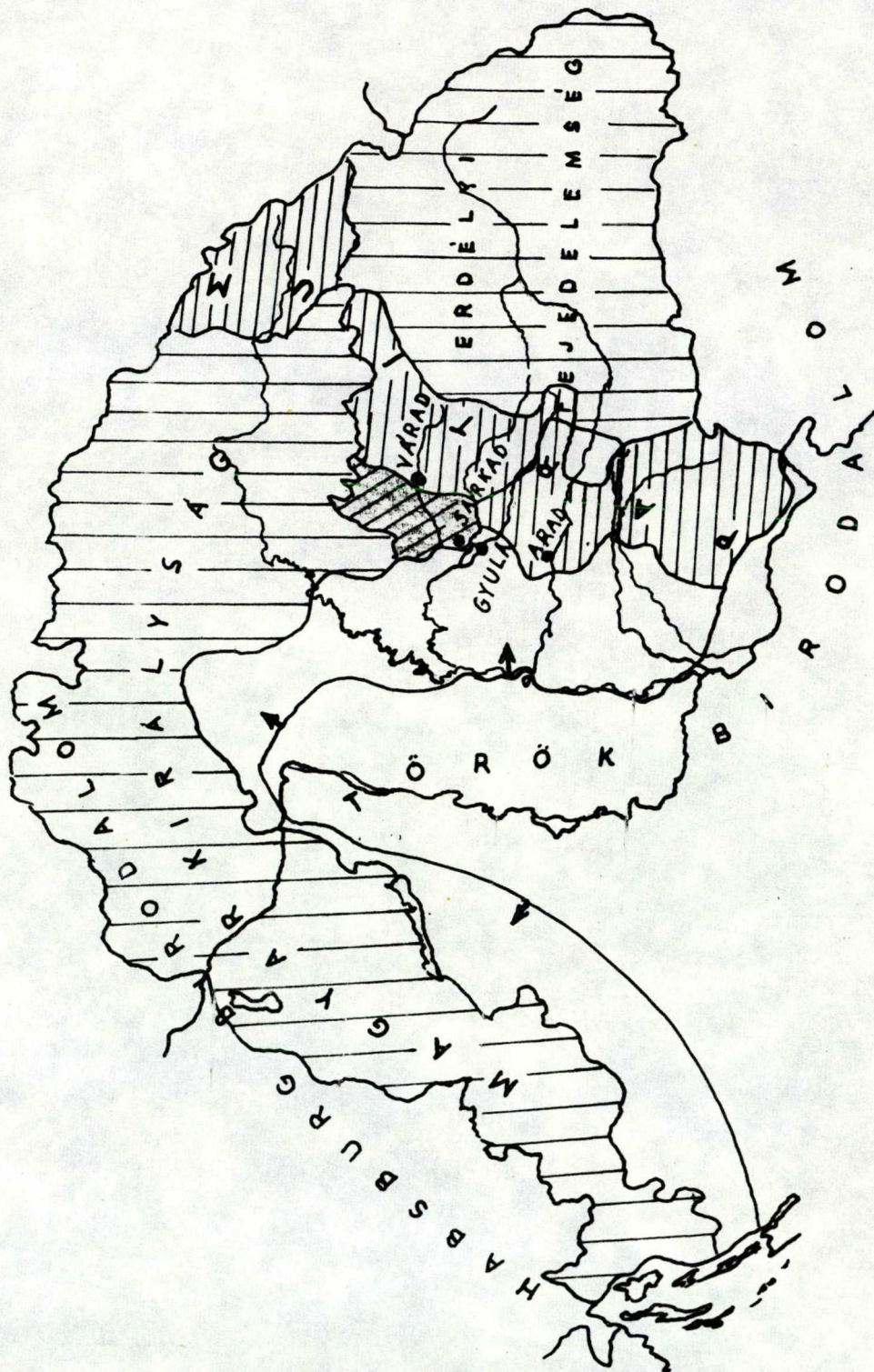
Az állandósult létbizonytalanság és a meg-megújuló harcok következtében Sarkad mezővárosi rangja és ebből eredő kisugárzása érthetően megcsappant. Ez, a felemás helyzetéből adódó következmény, 1644-ig megmarad.

Sarkad, a török hódoltság egész ideje alatt megtartotta magyarságát és kereste az Erdéllyel való kapcsolat lehetőségeit. Katonákat küldött a váradi helyőrségbe és Erdély oldalán résztvett több török elleni csatában.

Bonyolította a helyzetet, hogy ugyanebben az időszakban a Habsburgok is vezettek támadásokat védelmi pozíciójuk erősítése érdekében.

SARKAD A TÖRÖK HÓDOLTSÁG IDEJÉN / 1526-1699. /

9/a

9. ábra

Igy - három hatalom területe közé ékelődve - kisebb-nagyobb villongások szintere és ütközőpontja lett ez a térség /9. ábra/ és ennek eredményeként Sarkad is sajátosan viharos eseményeket élt át.^{13.}

Dávid Zoltán fejtegetéseivel egyetértésben,^{32.} e szövevényes, sokszor visszajára is forduló történelmi események közepett sem néptelenedett el Sarkad /mint pl. Kölesér/, sőt, számottevő veszteségei sem lehettek. Erre a következő megfontolások alapján lehet következtetni:

-A természetes védettség elzárta Sarkadot úgy a török, mint a másik két hatalom adószedőinek és portyázó csapatainak rendszeres dézsmálási, sarcolási lehetősége elől.

-A gyulai kis létszámú helyőrség Sarkadot biztonsággal nem volt képes megtámadni, követeléseik megtagadása esetén sem.

-A három hatalom és a Partium határán /9. ábra/ nem volt ugyan semleges, de - végvárnak tekinthető szerepe ellenére - stratégiai jelentőséggel nem bírt. Így komolyabb veszteséget csak akkor szenvedhetett, ha a török sereg utba ejtette Várad ostromakor, vagy ha az előljárói katonaságot toboroztak Erdély mellett és a török ellen.

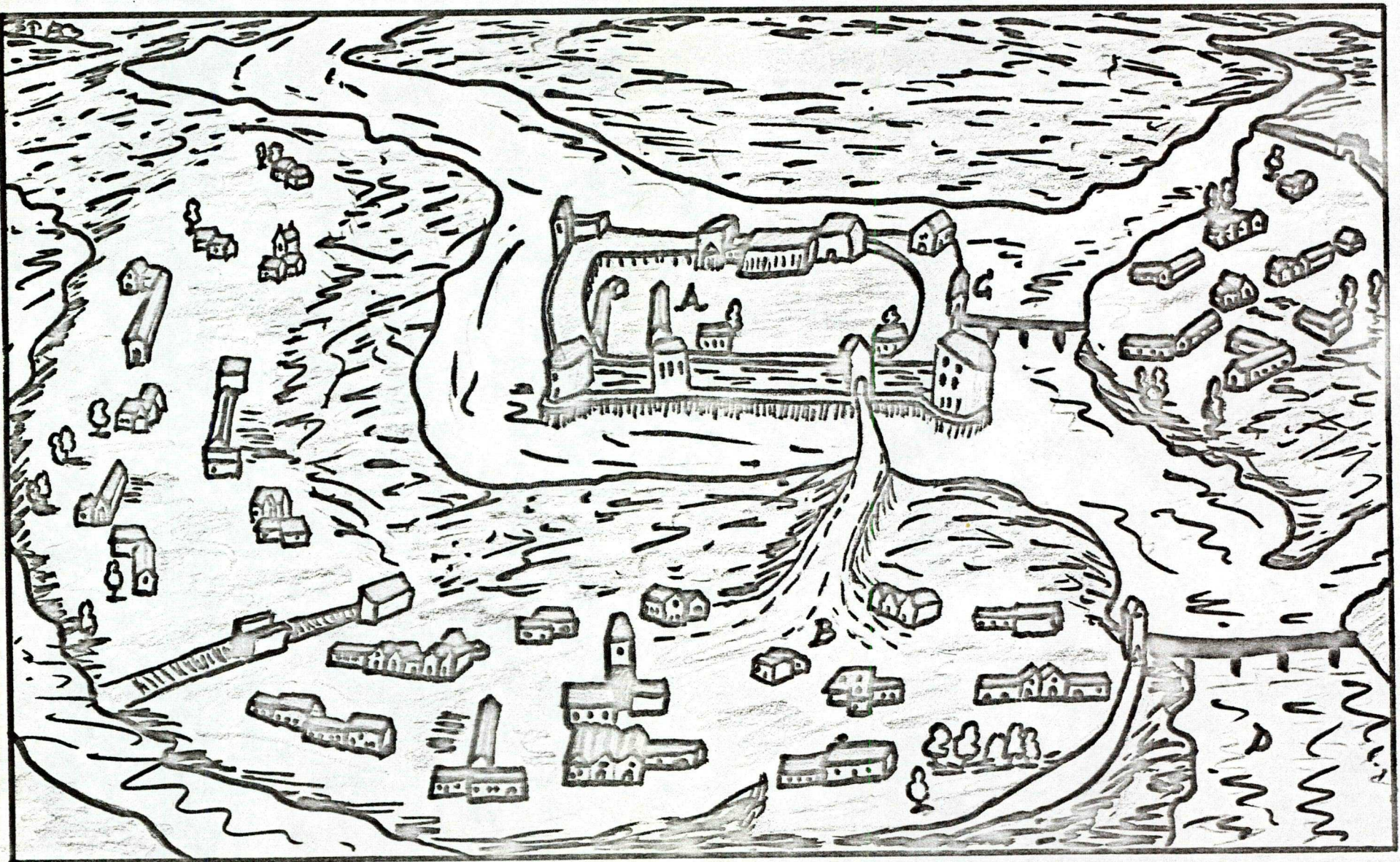
A XVII. század első felében a gyengülő török befolyás egyre többször lehetővé tette, hogy kapcsolatot teremtsenek Erdellyel, részt vegyenek a török elleni harcokban, így többek között 1636-ban, a törökkel szövetséget kötött Bethlen István ellen.

I. Rákóczi György Sarkadot - ezért a szolgálataért - újra és hivatalosan mezővárossá nyilvánítja adománylevelében, 1644. július 9-én.^{14.}

1646-ban engedélyt ad a vár megerősítő munkálataira. Az 1645-52. között fellelt hajdunek /21 fő, Márki felsorolásában/ azt jelzik, hogy a vár védelmi erejének megerősítésére hajdu családok áttelepítése is történt, de ennek ellenére Sarkad később sem vált hajduvárossá.

Ebből az időből származik a vár hiteles rajza is, Dillich metszetén, amely jól áttekinthető képet ad az akkori helyzetről, a vár és környékének kiépültségéről /10. ábra/.

Hitelességét az 1:25 000 léptékű szintvonalas rekonstrukcióm is igazolja /v.ö. 3. és 10. ábra/.

A vár a későbbi Vauban-féle tizszöghöz hasonlítható alaprajzu volt, kb. 130 m hosszú és 80-100 m széles lehetett. /A részleteket is tartalmazó, várra vonatkozó adatok, egy felelőtlen család kezelésében, 10 évvel ezelőtt megsemmisültek./

A falakon belül csak a helyőrség különböző épületei kaptak helyet, így a lakosságnak csak ostrom idején nyújtott menedéket.

A köznép házainak elhelyezkedése alapján megállapítható, hogy Sarkad településmagja a rajzon látható /a várat körülölelő, majd délnyugatra tartó/ Gyepes partja mentén alakult ki, Gyula irányából védve, zömében a vártól délnyugatra húzódó szalagtelepülésként. A vártól keletre látható kisebb házcsoport is, a várat körül folyó Gyepes jobb partján helyezkedik el. A rajz előterében látható tornyos épület a középkori templom /ennek alapjain épült a későbbi református templom/.

A rajz baloldalán, a Gyepes közelében látható mázsaház-szerű épület valószínűleg Sarkad vízi áruforgalmát lebonyolító kikötő és sóhivatal lehetett.

Mindezek alapján kijelölhető a vár helye és a szalagtelepülés határa, a mai rendeltetésű térképre kivetítve /11. ábra/.

Eddigi ismereteink birtokában, az így körülhatárolt területet tekinthetjük Sarkad legősibb településmagjának.

1661-től még egy utolsó totális török elnyomást élt át Sarkad.^{13.} Az 1690-es évek végére, még a karlócai béke előtt, normalizálódik a helyzet és a lakosság hozzáfoghat a keletkezett károk helyreállításához.

A békés növekedés időszaka /1698-1800./

A megyei közgyűlés 1700-ban új házak építését engedélyezi.^{15.} A településmag a várat északról ölelő Gyepes partja mentén bővült, majd a vártól délre, a bal partján is kialakult egy sor ház. Ez a kiépülési folyamat a XVIII. század végéig tartott. A meglévőkkel párhuzamosan, néhány új utcával bővült szalagtelepülési sajátosság - a Gyula-Nagyszalonta összekötő út mentén - a mai napig sem változott lényegesen és így jól azonosítható a határa /11. ábra/.

A karlócai béke után még következik néhány mozgalmas év. Sarkad a kurucokhoz áll Bercsényi hadjáratában.

SARKAD

NÖVEKEDÉSE

Kiskörös

MÉHKE
KÖTEG

Gyepes csatorna

VÉSZ

11/a

GYULA

Bárkás csatorna

GYULA

Kiskörös

ANT

- ul>
- A vár
- Településmag
18. század
19. század
- 1950-ig
1950. után
- Bővítési terv

11. ábra

1711-ben, a szatmári béke évében, védelmi meggondolásból/és nem megtorlásul/ a Habsburgok leromboltatják a sarkadi várat is.^{13.} Ezzel Sarkad névleges stratégiai szerepe is megszűnt.

A történelmileg nyugtalan időszak végképp lezárult. 1848-ig már csak a Péro-féle lázadásban való részvétel zavarja meg átmenetileg a lassu, de folytonos, feudális berendezkedésű fejlődést.

A békésebb időszak velejárójaként nő a kézművesek és mesteremberek száma. Sarkad elsősorban belső szerepkörrel, növekvő népességgel bíró agrár település, mezőváros. Ujra nőni kezd a környék községei kötelékében betöltött szerepe is. Mindezt egyértelműen igazolja az a tény, hogy 1721. augusztus 21-én, a megyei közgyűlésen, sikerült elérni a mezővárosi kiváltságos helyzet írásba foglalását.^{16.}

A mezőgazdaság különböző ágazatai a megélhetés fő forrását jelentik: nő a művelés alá bevont szántó területe, a kertgazdálkodásban híres a környéken a szőlő, hagyma, sárgadinnye termesztése, a kiterjedt erdőkben nagyarányú fakitermelés folyik, jelentős a nádlás, állattenyésztés, halászat, vadászat, sőt a rákászat és a teknősbéka-gyűjtés is /Márki érzékletes leírása szerint/.^{17.} A népesség a századfordulóra elérte a 3 000 fős lélekszámot.^{32.}

Az első fellendülés időszaka a XIX. század első felében /1800-1850./

A XIX. század első felében Sarkad népessége megkétszereződik, szerepköre fokozódik. A reformkori intézkedéseket a mezőváros vezetői igyekeztek foganatosítani.

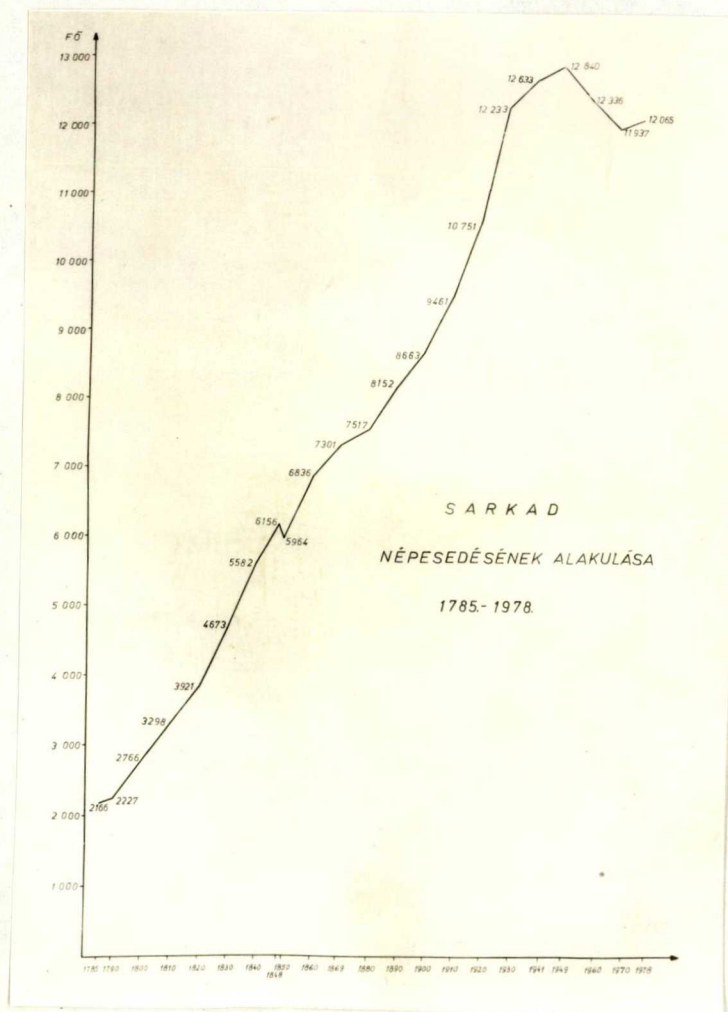
Tovább nőtt az Erdély felé irányuló árucseréforgalom nagysága, ezáltal Sarkadon is bővült a foglalkozási szerkezet, nőtt az iparos és kereskedő családok száma. Az átmenő forgalmat és a kereskedelmet kiszolgálták és nagy mértékben fellendítették a fokozatosan betelepülő, elsősorban zsidó családok.^{36.}

Az így megindult polgárosodási folyamat eredménye a céhek és manufaktúrák létrehozása lett, amely törekvéseket a mezőváros vezetői is felkarolták.^{34.}

Az erősödő polgári eszmék minden bizonnyal kihatással voltak a jobbágyterhek könnyebbedésére és ezáltal a jobbágyfelszabadítás folyamatának megindulására is. Az adózás nemeinek alakulása ezt látszik igazolni.¹⁸

A járványok növelte halálozások mellett a születésszám is igen magas volt./25. ábra/

A felsorolt tényezők együttesen elfogadható magyarázatát adják annak, hogy Sarkad népessége miért kétszereződik meg ebben a korszakban /12. ábra/.

12. ábra
Sarkad népesedési grafikonja

A gyors növekedés ütemét az 1849-es szabadságharc veszteségei és

a még ebben az évben jelentkező kolerajárvány jelentősen mérsékelte/v.ö. 12.és 25.ára/

Lassuló fejlődés időszaka /1850-1900./

Sarkad mezővárosi jogállása a polgári forradalom után megszűnt, a guzsba kötött jogok időszakában azonban mégis szerencsésen járt, mert mint szabad község, 1850. szeptember 28-án átmenetileg járási székhellyé lett.

A lakosság nem vette tudomásul ezt a változást, mezővárosának tekintette továbbra is Sarkadot, egészen 1887. április 25-ig, amikor az 1886. évi 22. tc. alapján végleg nagyközséggé alakult.^{19.}

Az átmeneti járási székhely szerepkör bizonyos számú hivatalnok réteget is betelepített. Ennek is köszönhető, hogy Sarkad fejlődése nem állt meg az önkényuralom korában. Az adminisztratív intézkedések, ha mérsékelten is, de segítették a település terjedését. Ekkor vált városiassá a főutca menti rész és lényegesen javultak a közlekedési viszonyok. /1852=makadám ut Gyuláról Nagyváradra; 1871= vasutvonal felavatása/

A kiegyezés utáni konszolidációs évek ezeken túl alapvető változást hoztak a közigazgatási jogkörök területén is, ami nagy kihatással volt a további fejlődésre is. Sarkad 1920-ig, a Cséffa-nagyszalontai járás nagyközsége lett.

A gazdasági megerősödésében - történelmében immár másodszor - a víz döntő szerepet játszik. Ebben az időszakban nagyot lépett a megvalósulás felé a folyószabályozás és árvízvédelem/1. később/ Az így feljavult földek tagosítása 1869-ben zajlott le.^{35.} E két jelentős intézkedés érezhetően emelte a mezőgazdasági termelés mennyiségét és színvonalát, ezáltal a - főleg agrár népességet foglalkoztató - nagyközség jobb megélhetési lehetőségét.

Mindez kihatással volt egyrészt a járványos megbetegedések számának csökkenésére, másrészt a természetes szaporodás ütemének növekedésére is.

A népesség számának betelepüléssel történő emelkedéséről két adatunk van Márki könyvéből, a zsidó és tót családokra vonatkozóan.^{36.}

Mindezek ellenére lassuló fejlődés időszaka volt, amelynek fő magyarázata a tulajdonviszonyok elosztásának aránytalanságában rejlik.

A növvő népesség újabb családjai elsősorban a meglévő utcákban építenek újabb házakat, a nagyobb családi telkek megosztása által, de természetesen nyitnak meg újabb utcákat is.

Ennek eredményeként Sarkad belterülete mennyiségileg nőni kezd. Az újabb utcák továbbra is a Gyepes nyomvonalát követik, de - a Gyepestől keletre és délre még meglévő vizenyős területek miatt - inkább északi és délnyugati irányban. A Gyulára vezető ut mentén a település még nem lépi át a Gyepes. A vizen túl csak a temető és a vásártér található meg, az 1884-es kataszteri térkép tanulsága szerint.²⁰ Az átrajzolt térkép alapján több megállapítást is tehetünk /13. ábra/.

1512 lakó- és egyéb épület számlálható össze, amelyből Márki szerint 1288 a lakóépület. A viszonylag kevés különálló gazdasági épület jellemzően mutatja a kialakult polarizáltságot, miszerint néhány száz jómódu család mellett ezrével élnek a létminimum határán, vályog- vagy vertfalú parasztházakban, amelyeknek a hátsó traktusa szolgál gazdasági épületként.

A községi előljáróság a fejlesztésre is gondolt. A Gyepesen túl, a térképen is láthatóan, a Gyulára vezető új ut kijelölése már megtörtént. Az új ut mentén, annak két oldalán kijelölték a sakktábla-szerű városrész utcáit is.

Az előljáróság a meglévő belterületen három fejlesztési lehetőséget látott: a Kuria környéke; a vasutállomás menti terület; a Nagyszalontára vezető út külső része.

Mindezek a bővítések, a következő 30-40 év alatt be is települtek, az 1928-as térkép tanulsága szerint /v.ö. 13. és 14. ábra/

A második fellendülés a századfordulótól 1930-ig

Ez a 30 év, úgy a községfejlesztés, mint a népesedés fokozódását illetően, mértföldkő Sarkad történetében és a későbbi évtizedek lehetőségeinek is meghatározó, motiváló tényezője.

Ez a felgyorsult fejlődést eredményező, rövid időszak, további két, egymástól élesen elütő szakaszra bontható, amelynek választóvonalául a trianoni békeszerződést jelölhetjük ki.

A XX.század fordulóján - egészen az 1.világháborúig - eléggé intenzívnek mondható városfejlesztési lehetőségek megvalósítása zajlott le,a polgárosodási folyamat fokozódása és a bontakozó kapitalista termelés eredményeként /cserépgyár,vágóhid építése, iskola alapítása,járdák,csatornák létesítése,áramellátás biztosítása,stb./. ²¹ Az ehhez szükséges anyagi fedezetet elsősorban az Almásy uradalom,a módosabb polgárság és az 1912-ben alapított Cukorgyár biztosította,a lakosság adója mellett.

Sarkad vezetői jó érzékkel igyekeztek kihasználni a társadalmi intézkedésekkel is sürgetett lehetőségeket,amelyekből kettő, évtizedekre előre meghatározta a fejlődés mértékét és irányát. Egyik a Magyar Föld RT uradalmi bérlemény kiépülési folyamatának segítése.Másik az Alföldi Cukorgyár RT megnyerése 50 holdas telek biztosításával arra,hogy ne Vésztőn,hanem itt létesítsen cukorgyárat. ²²

Mindezek eredményeként,az 1910-es években kibontakozó válság idején,Sarkadon gazdasági konszolidáció következett be.Az egyre elaprózottabb gazdaságokkal rendelkező és egyre nagyobb megélhetési gondokkal küzdő parasztság,a további elszegényedését átmenetileg orvosolhatta azáltal,hogy vagy a béruradalomban,vagy a cukorgyárnál vállalhatott idénymunkát.

Ez a konszolidáció anakronizmus ugyan,de következménye és szerves folytatása a másoknak,nevezetesen annak,hogy a kibontakozó késői kapitalista termelés,mint magyar jelenség,az európai válságperiódussal esik egybe.

A mult század végén kiparcellázott háztelkeken megindult építkezéseket a községi előljáróság tudatosan szorgalmazta.Arra is biztosított lehetőséget,hogy a környező községek itt dolgozó családjai betelepédhessenek.Ezzel az utcák száma és a község belterülete számottevően gyarapodni kezdett /15.ábra/.

A századfordulótól az 1929-33-as világválság beköszöntéig,a népesség száma másfélszeresére nőtt /8 000-ről 12 000 főre/,ami kétségtelenül igen intenzív fejlődés.Országosan is csak elvétve előforduló jelenség ez ebben a korban,ezért behatóbb elemzést igényel./v.ö.12.és 26.ábra/

A népesedés folyamatának megbízható nyomon követése és megértése érdekében, célszerű visszatekinteni az előző korszak utolsó évtizedeiben megfigyelhető sajátosságokra. Ehhez szükségesnek látszott folytatni, a Dávid Zoltán által³² 1869-ben abbahagyott, éves születési és halálozási matrikulák adatainak részletes közlését. Egyéb Sarkadra vonatkozó munkákhoz rendelkezésre bocsájtom.³⁷

A folyószabályozás és a földek tagosítása után jelentkező javuló életkörülmények kihatása a népesedésre 1880-tól mutatható ki /25. ábra/. Még a századfordulóig magas marad a járványok, tüdőbetegségek okozta halálozási arány és a születések száma is.

A századfordulótól kezdve a halálozási arány egyenletesen csökken, a születések számában viszont - a csökkenő tendencia mellett - két évtizedben /1900-10. és 1920-30. között/ emelkedés regisztrálható. Ennek alapján az elemzett korszak a népesedést illetően is két részre osztható.

Az első szakaszban több tényező szerencsés összejátszása eredményezte a népesedés fokozódását. Csökkent a járványos megbetegedések miatti halálozás. Fokozódott a közuti és vasuti forgalom szerepe, amely az iparos és kereskedő családok számának gyarapodásához vezet. A születésszám enyhe ivű emelkedése egyben a megindult betelepedést is igazolja, amely viszont az erősödő kapitalista termelés növekvő munkaerő-igényét jelzi.

A további erőteljes növekedést az 1. világháború éveit állították meg és egyben ezzel zárul az első szakasz.

A második szakasz - Sarkad eddigi történetének legnagyobb - népesedési hulláma elsősorban politikai-közigazgatási változásokkal magyarázható. Az 1920-ban megállapított országhatár a Cséffa-nagyszalontai járást kettévágta és kérdésessé vált, melyik helység legyen a belül maradó rész 11 községének közigazgatási központja. A központi szervek elsődlegesen Okányt jelölték ki, amely gyakorlati döntés ellen Sarkad hevesen tiltakozott, így két éves huzavona után, 1922-től Sarkad lett a csonka Cséffa-nagyszalontai járás székhelye.²³

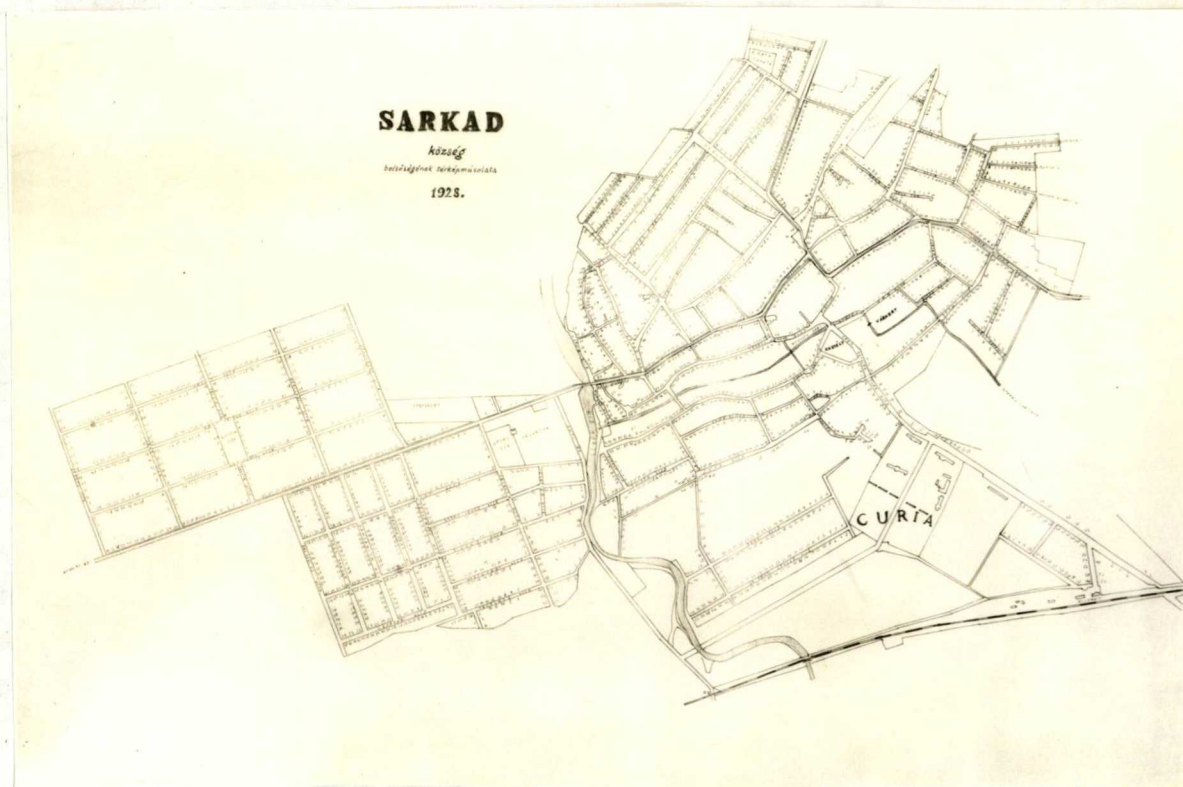
A trianoni békeszerződés lehetőséget biztosított arra, hogy a Romániához csatolt területen élő magyar családok átköltözhessenek. Átköltözött a pár száz főt jelentő főszolgabírói apparátus is.

A népesedés további fellendülését a lezajlott politikai-közigazgatási változások motiválták elsősorban. A közigazgatási szinten megnövekedett szerepkör természetes velejárója volt a tercier ágazat mennyiségi és minőségi növekedése, eddig meg nem lévő szolgáltatások meghonosodása, amelynek vonzataként újabb családok telepnek le és jelentősen megnő az infrastruktúra szintje.^{38.} Megjegyzendő, hogy az erősödő irredenta szemlélet ezt a folyamatot kissé aránytalanná is fokozta.

Növelte a betelepült lakosság számát az Alföldi Cukorgyár RT határozata is, amely szerint csak helyben lakó munkaerőt foglalkoztatott.

Felemás eredménye ellenére jelentős szerepet játszik a népesedés fellendülésében a Nagyatádi-féle földreform is^{24.} azzal, hogy földhöz és házhelyhez juttatta az igénylők felét, így lehetővé vált az egy fedél alatt élő családok szétköltöztetése is.

Mindezek eredményeként Sarkad belterülete jelentősen megnő/14. ábra

14. ábra
Sarkad 1928-ban

A mult században kijelölt utcák telitődtek és újabb utcák megnyitására volt szükség.

A belterületi közintézmények és az infrastruktúra fejlesztése 1928.körül tetőzik, a gazdasági világválság közvetlen árnyékában.^{25.} A megkésett eredményt mutató politikai-gazdasági tényezők és intézkedések vázolt összessége eredményezhette annak magyarázatát, hogy miért ekkor éri el Sarkad, fejlődésének felszabadulás előtti csúcspontját.

Az is érthetővé válik, hogy miért nem történt - az ország más részeihez hasonló - nagyarányú el- és kivándorlás Sarkadról, a további évek során sem.

Igaz, hogy a társadalom-szülte polarizáció a gazdag és szegény rétegek között tovább növekedett, de nem érte el azt a mértéket, amely százakat kényszerített volna kivándorlásra.

A megduzzadt népesség és a szaporodó intézmények láttán, érthetően vélekedtek így a korabeli jellemzésekben:

"Sarkad ma már a legnagyobb községe a csonka vármegyének és a közeli jövőben minden bizonnyal várossá fog fejlődni." ^{26.}

Sarkad azonban - az irredenta lelkesedések ellenére - továbbra is elsősorban agrár jellegű település maradt. A lakónépességnek több, mint 60 %-a él, vagy inkább tengődik mezőgazdasági munkából. Az infrastrukturális ellátottság fejlődését leginkább az iparos és kereskedő réteg számarányának emelkedése jelzi. A néhány segédet foglalkoztató kisüzemek és kereskedelmi egységek első-sorban a betelepedett zsidóság kezében voltak.

Nagyobb üzem - a Kendergyár kivételével - ebben az időszakban nem létesült, ez is csak rövid ideig üzemelt /1920-28/, a rossz munkakörülmények miatt.^{27.}

Egybevetve az eddigi tényeket megállapítható, hogy Sarkad ismét városi rangra emelkedésének több volt ebben az időszakban a gátló, mint előmozdító tényezője.

Az ekkori előljáróságok hibájaként róható fel, hogy megfelelő előrelátó intézkedések meghozatala helyett, a várossá válást irredenta kirohanásokkal kísért, hiusági kérdéssé degradálták. Sem közigazgatási, sem gazdasági téren nem alakult ki oly mérvű potenciál, hogy a várossá nyilvánítás realitássá lépjen elő. A következményeket a további évek jól jelzik.

Ismét lassuló népesedési szakasz /1930-50./

Ez, a két évtizedet felölelő szakasz, a mérsékelt demográfiai változások kora, holott még erőteljesebb fellendülésnek kellett volna bekövetkeznie.

Annak oka, hogy Sarkad miért nem nőtt a 13 000 főt meghaladó településsé /a számított szaporodási ütem alapján/, döntően politikai és csak másodsorban gazdasági természetű.

A 30-as évekre a stagnálás jellemző. Az újabb jelentős beruházások és létesítmények hiányában létrejött a telitődés állapota. A születések és halálozások csökkenő száma mellett a szaporulati arány állandósul /25. ábra/.

A 30-as évek közepétől tovább erősödött az irredentizmus, bevezetésre került a zsidótörvény, gazdasági téren nőtt a létbizonytalanság, az elégedetlenség. Eredményeként, érezhető mobilizáció indult meg, amely az évtized végére teljes gazdasági stagnáláshoz vezetett. Közrejátszott ebben a csökkenő munkalehetőség miatti elvándorlás, a zsidó üzletek működési engedélyének bevonása is.³⁹

Nem javította, hanem tovább rontotta a helyzetet, az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés alapján megvalósuló területi visszacsatolás. A megnőtt járás felügyeleti-igazgatási teendői megosztották és ezzel mobilizálták az apparátust.

A háborus készülés, 200 zsidó szegycmenteljes elhurcolása, a katonai behívók szaporodása szintén közrejátszott abban, hogy Sarkad szerepe tovább csökkent.

A 2. világháború előtt a belterület két fő irányban terjeszkedett tovább /15. ábra/. Elsősorban a Gyulai ut két oldalán, Ujtelek néven, másodsorban a vasútállomás, illetve cukorgyár irányába /11. ábra/. Kifejezetten városias településkép nagyon kis területen található a centrumban, a múlt században épült középületek környékén.

A felépült házak nagysága, településkép-formáló jellege, összefüggésben van a tulajdonosok foglalkozásával, így bizonyos rétegződés és elkülönülés Sarkadon is kimutatható. Megjegyzendő, hogy az elenyésző számban letelepedett nemzetiségi családok beolvadtak a lakosság közé, így az elkülönülés nem olyan éles, mint pl. Gyulán, ahol városrészekként tagolódtak /Német-város, Román-város/.

A TELEPÜLESHATÁR TÁVOLSÁGA A CENTRUMTÓL

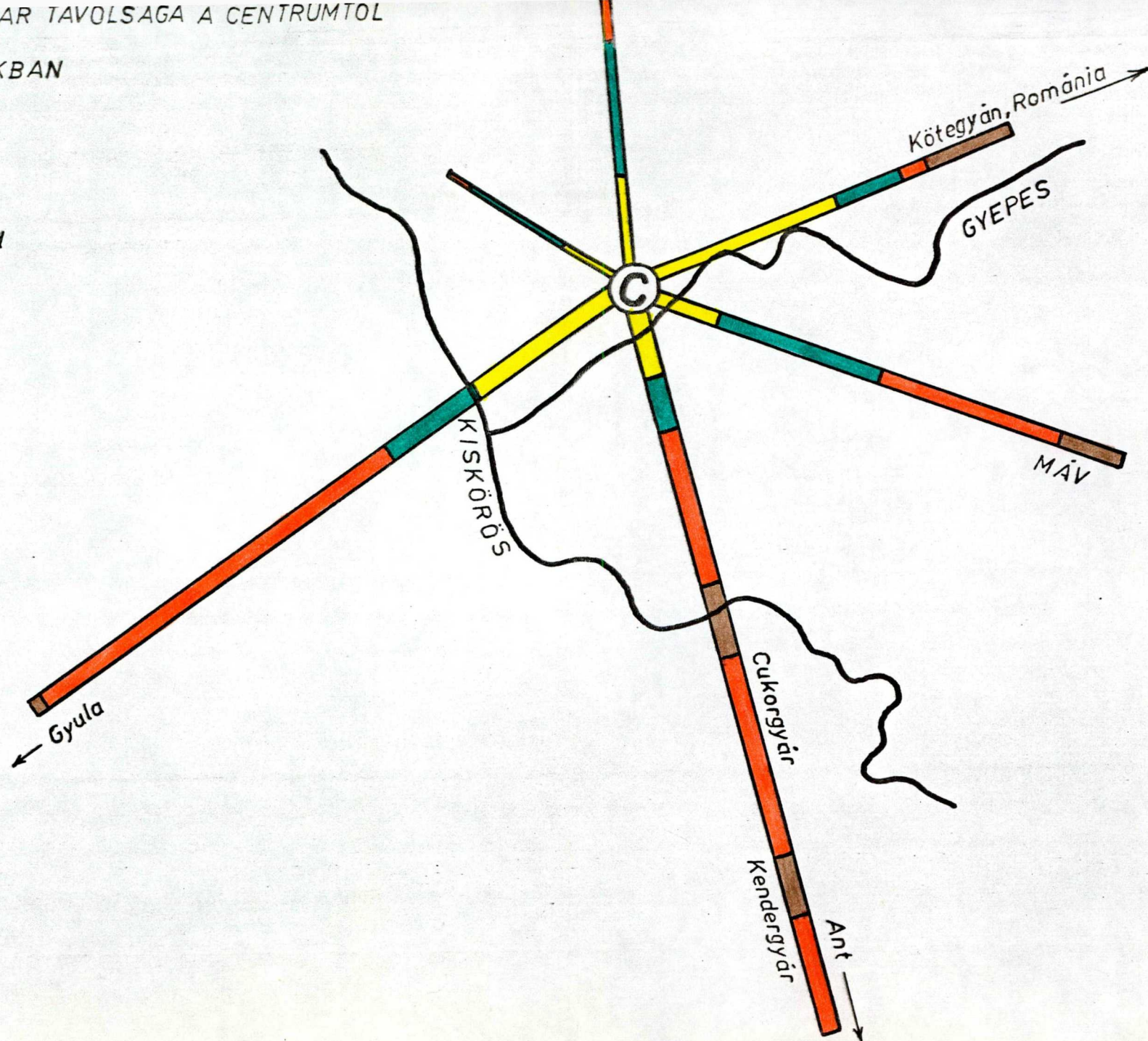
AZ EGYES KOROKBAN

 =XVIII.század

 =XIX.század

 =1950.

 =1978.

A hivatalnok réteg a Kossuth utca mentén, a kereskedő zsidó családok a Piac-tér környékén, a jómódu parasztság a Szalontai ut mentén épített házakat. Számban és kiterjedésben - a centrum középületeit is beleértve - ez a belterület kisebbik hányada. A kis-és középparaszti réteg a Sarkadkereszturi ut két oldalával párhuzamos utcákban és a Gyepes két partja mentén található. Ujtelek a legszegényebb rétegé, akár az uradalomban dolgozó, akár a Nagyatádi-féle földreformmal földhöz juttatott családokat nézzük. A vasut felé terjeszkedő utcákban a gyári munkások kezdenek letelepedni. Külön szigetek a Magyar Föld RT és a cukorgyári tisztviselők házai. Mint mindenütt, a cigányságot a múlt század eleje óta a falu szélén rezerválták /Párizs gunynéven/.

Sarkad 1944. október 6.-án szabadult fel. A háboru utáni néhány évben még nő a lélekszám, de nem abban a mértékben, ahogy az a természetes szaporodás üteméből következne.³⁷

1949-ig a régi szervezeti keretek között, Bihar vármegye részeként folyt a közigazgatási munka, amelynek ebben az időszakban jellemző vonása a nagy társadalmi változások követelményeinek végrehajtása, az átszervezés előkészítése, valamint a párt-és tömegszervezetek nagyfoku mobilizációjának figyelemmel kísérése volt. /16. ábra/

Ebben a történelmileg nagyon mozgalmas időszakban a demográfiai helyzet alakító tényezői a következők:

-Számottevő háborus károk nem keletkeztek, mindössze 38 lakás sérült meg

-Másfélszáz zsidó nem érkezett haza a koncentrációs táborokból

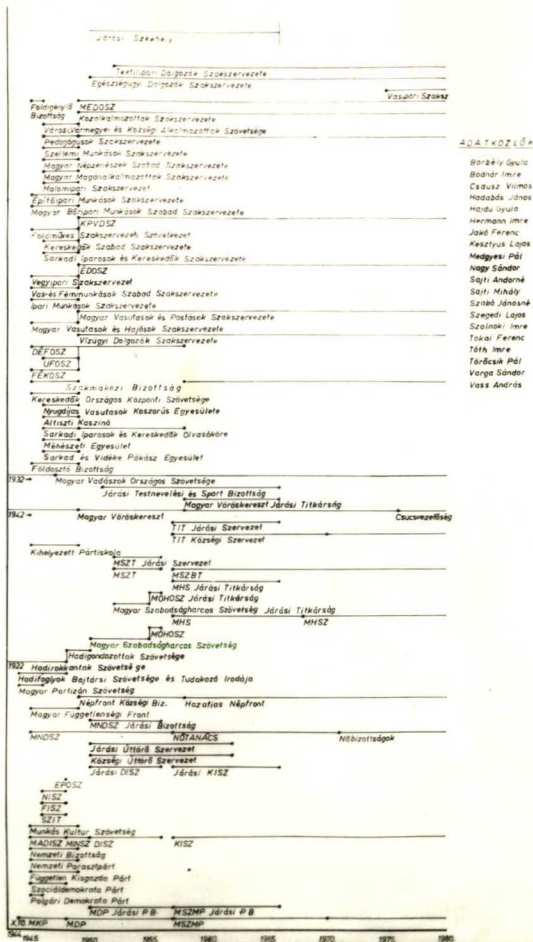
-Néhány nyilas és csendőr család külföldre menekül

-Megcsappant létszámmal, de végzi feladatát a főszołgabiróság képvisellete, egészen az 1947. február 10-i párizsi békeszerződés határozatának végrehajtásáig, amikor visszaállítják az 1937-es, trianoni határokat.

A közigazgatás átszervezése az 1948. évi 51. tc. alapján, 1948-49-ben zajlott le.

Az 5201/11/II-1/1950. BM és az 144/1950. MT rendeletek alapján, rendeződött Sarkad hovatartozása is.

SARKAD PÁRT-ÉS TÖMEGSZERVEZETEINEK KORTÁBLÁZATA

16. ábra

Sarkad párt-és tömegszervezeteinek kortáblázata

Ekkor csatolták Sarkadot Békés megyéhez, egyben megerősítették járási székhely szerepkörében.^{28.}

1950. nemcsak politikai-államigazgatási téren fordulópont, hanem a demográfiai jelleg alakulásában is.

Az erősödő életszínvonal és csökkenő népesedés szakasza /1950-76./

Az újjá szervezett Járási Tanács, elődjénél lényegesen többet tett a járáshoz tartozó községek fejlesztéséért, ugyanakkor lényegesen kevesebbet Sarkadért. Ennek magyarázata, az abban az időben

megkövetelt statisztikai jelentésekben rejlik, amikor is sokkal látványosabban demonstrálhatták irányító munkájukat az extenzív fejlesztés eredményeivel, mint a meglévő objektumok hatékonyságának fokozása érdekében hozott helyi intézkedésekkel. A korszak, társadalmilag megkövetelt fő vonala, szintén az extenzív fejlesztés volt, úgy az iparban, mint a terciér ágazatban, amelyhez az állam ugyanakkor nagyon kevés fejlesztési összeggel tudott hozzájárulni. Ez a nézet a járási és az alárendelt szerepet játszó községi vezetők tevékenysége, egymás közötti viszonylata során tovább torzult és eredményeként, az 1954-ig követhető felfejlesztést, tíz hosszú év stagnálása követi /17. ábra/.

Elsősorban ez, a sokszor előrelátást is nélkülöző és Sarkad jövője iránt felelőtlen nézet vezethetett oda, hogy az országos szinten végrehajtott szerepkör-felmérés eredményeként, 1966. június 30-i hatállyal, az Elnöki Tanács 13/1966. sz. határozatával, Sarkad járási székhely szerepkörét megszüntették.²⁹

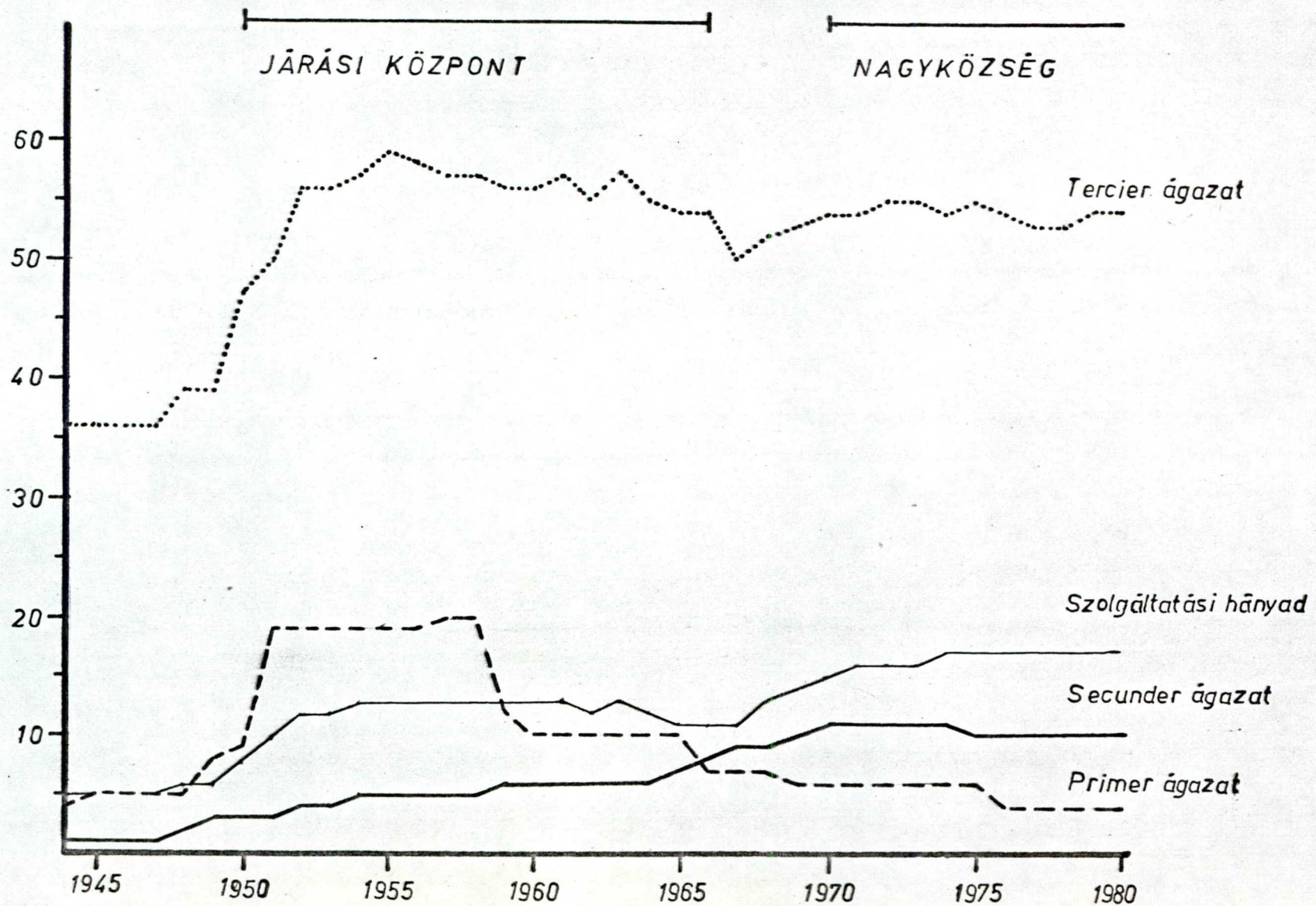
1950-től a népesség száma is csökken, amelynek több okát is fellelhetjük. A csökkenő születési és halálozási arány jelentkező társadalmi tendencia, amelyben a születési arány további csökkenését az abortusz-törvény fokozta.

Ugy tűnik, hogy az 50-es évek elején ezt a tendenciát Sarkad még nem érzi. A népesedés csökkenését a járási hivatalok duzzadó apparátusa ellensúlyozza. Először 1955-től jelentkezik élesebben, amikor végleg felszínre kerülnek a személyi kultusz tulkapásai, a magas beszolgáltatási normák elől passzivitásba vonulás és a helytelenül szervezett téeszésítés következményei.

Egyre többen válnak meg a mezőgazdaságtól, holott a foglalkozási szerkezetet tekintve, Sarkad még további tíz évig elsősorban agrár település marad.

A népesség további csökkenésének második hulláma az 1958-68. közötti években zajlott le, a foglalkozási szerkezet gyökeres átalakulásának függvényében. Az 1958-ban ujraszerveződő téesz-mozgalom ismét az ok, de tartalmilag lényegesen eltérő következménnyel jár. A földdel rendelkező családok egy része, anyagi okból, kétlaki életformát választ. Névlegesen megmarad téesz-tagnak, de a munkát a családtagok végzik, ténylegesen pedig a helyi secunder, vagy terciér ágazatban, illetve távolabbi településeken tevékenykedik.

A GAZDASÁGI ÁGAZATOK SZÁMSZERŰ ALAKULÁSA

Ezáltal a téeszekben burkolt munkaerő-hiány jelentkezett és a termelékenység csökkenését eredményezte. Az 1958-as téeszésítés által megkezdett összevonások, továbbra is alkalmazott módszerként igyekeznek orvosolni a felmerült problémákat, de végső helyes megoldást annak belátása jelentett, hogy az iparba átáramlás társadalmilag szükségszerű, feltartóztathatatlan folyamat, és a megmaradt téeszek hozzákezdtek a korszerű agrotechnikai színvonal kiépítéséhez.

A munkaerő átáramlását jól mutatja a 17. ábra: ahogyan nő az új ipari egységek száma, úgy csökken a mezőgazdasági egységeké.

Érdemes megjegyezni, hogy a terciér ágazat szolgáltatási jellegű egységeihez helyben nem történik áramlás, itt inkább csökkenés mutatkozik ugyanebben az időben.

A társadalmilag motivált csökkenési folyamatot mélyíti tovább az 1966-ban megszűnő járási hivatalok apparátusának elköltözése.

Ettől kezdve a lakónépesség száma számottevően nem apad tovább, de a kereső népesség egyötöde nem helyben dolgozik. Az ingázók magas száma a legutóbbi évekig jellemző marad.

Az 1970-ben 11 937 főre apadt népesség 1976-ban éri el újra és 1977-ben már 35 fővel meg is haladja a 12 000 fős lélekszámot. A 2,6 ‰-es természetes szaporodási arány /1978-ban/ azt jelzi, hogy a társadalom időközben meghozott családpolitikai intézkedései Sarkadon sem maradtak eredmény nélkül, és ha nem is fog a 80-as években számottevően emelkedni a lakónépesség, de csökkenni sem fog.

Az eljáró ingázók magas száma /24. ábra/ jelzi, hogy a munkaerő helyben foglalkoztatásának optimális feltételeit sürgősen meg kell valósítani, hiszen a kereső népesség közel 25 %-áról van szó.

Településfejlesztési eredmények a felszabadulás óta

A felszabadulás utáni évek településfejlesztési koncepciói három korszakra oszthatók.

1954-ig zajlott le a cselédlakások átalakítása, a módosabb tulajdonosok házainak megosztása-kisajátítása és állami tulajdonba vétele. Szaporodott az újonnan épített lakóépületek száma is /pl. a Kendergyár szolgálati lakásai /.

A második szakasz 1964-ig tartott. Fő jellemzője a meglévő középületek és családi házak renoválása, átépítése, felújítása volt. A kis mértékben keletkező új épületek - a régi mintára - elsősorban vályogfaluak voltak.

Az 1958-ban hozott kormányhatározat alapján elkészült ugyan a község első általános rendezési terve 1959-ben, de a megvalósítás késett, csak az 1964-es tanácsülés után indult meg. Ekkor 15-20 millió forint felhasználását szavazták meg, 1967-ig megvalósuló fejlesztésekre.^{30.}

1965-ben határozat született arra, hogy csak téglából, vagy egyéb nemesebb anyagból engedélyezik az újabb lakások építését. Ez a határozat előrelátó intézkedések meghozatalát tette lehetővé és megnyitotta az utat a harmadik településfejlesztési szakasz megindulása felé. /18. ábra/

1967-től kezdődött meg a centrumban az emeletes lakóházak építése. A vasuttal párhuzamos telkeken fellendült a magánérőből történő építkezések száma is /11. ábra/. Ezzel az építkezési ütemmel a belterület elérte a vasutat és ebbe az irányba nem számolt a tervezet sem további bővitéssel /19. ábra/.

A vertföldes és vályogfalu házakhoz képest érezhetően javult a téglából épült házak aránya, de a súlyos örökséget nehéz feladat lesz végleg felszámolni:

Lakóépület 1978-ban= 3667, ebből magántulajdon= 3497
állami tulajdon= 170

földszintes= 3654

többszintes= 13, ebből lakótömb: 6

Falazat= vályog, vertföld: 2755

tégla: 902

blokk: 7

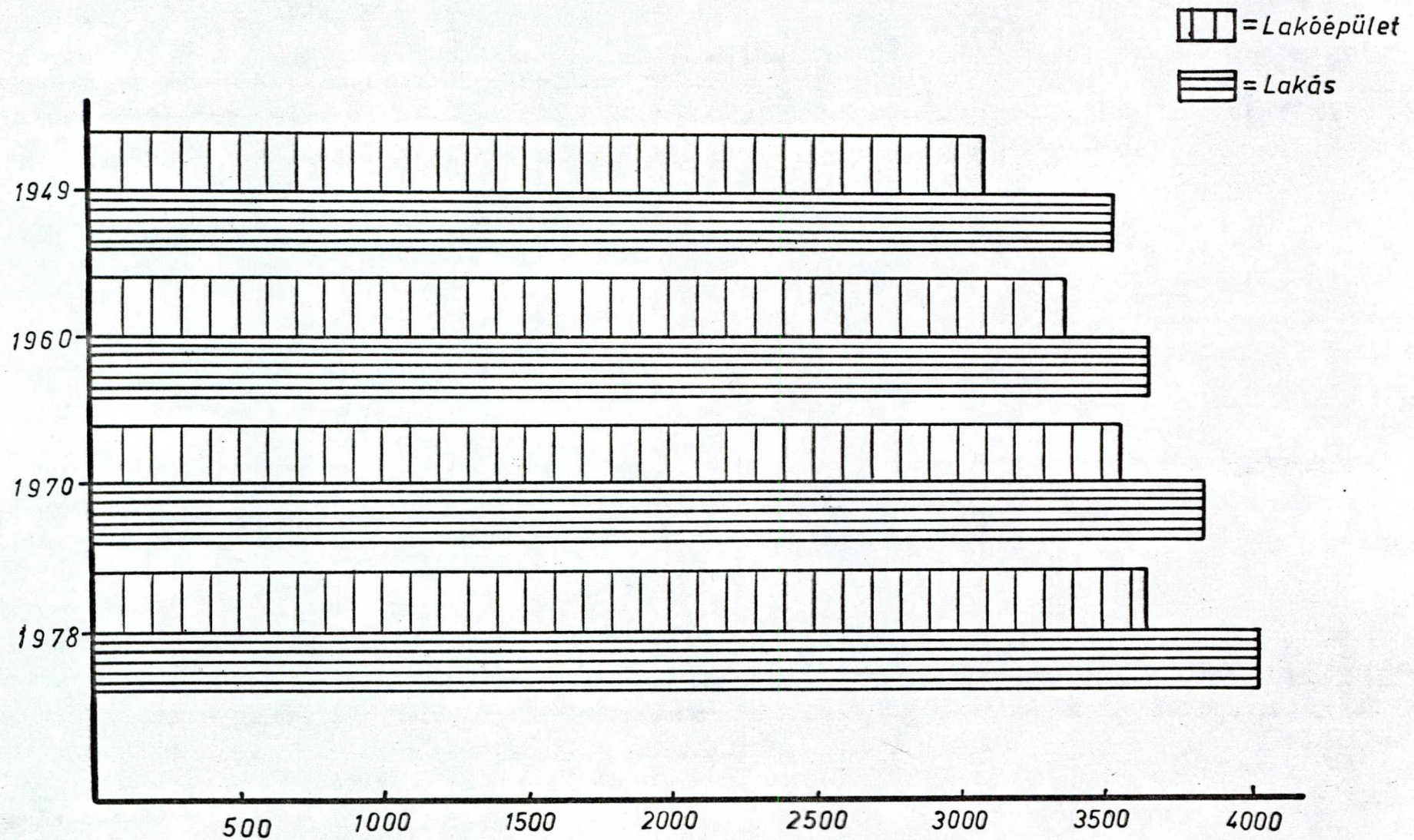
beton, kő: 3

/Tanács VB adatszolgáltatás/

Annak ellenére, hogy a lakónépesség száma az 1949-es csúcserőértéktől 1970-ig 900 fővel csökkent, a lakóépületek és főleg a lakások száma 1964. után egyenletesen nőtt /18. és 20. ábra/.

E látszólag ellentmondó jelenségnek két magyarázata van. Az egyik az, hogy a népesség csökkenését a községi és járási apparátus

LAKÓÉPÜLETEK ÉS LAKÁSOK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA A FELSZABADULÁS UTÁN

18. ábra

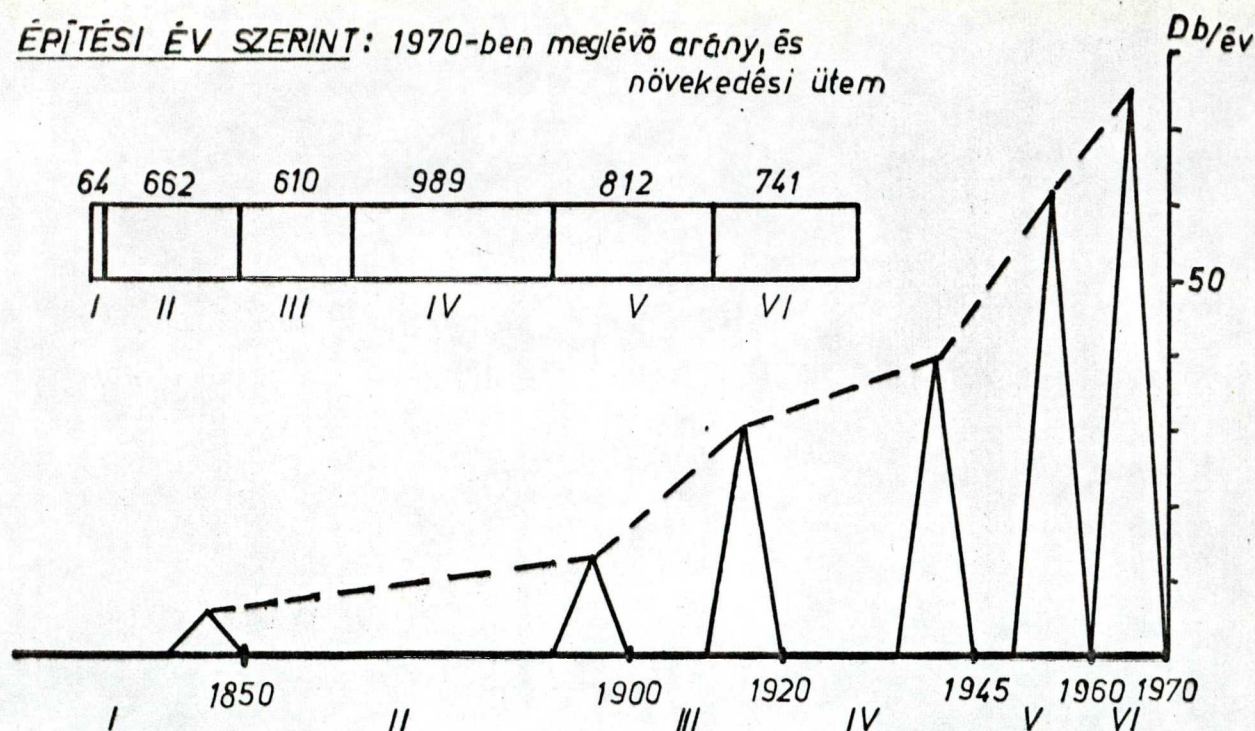
1975.

19. ábra

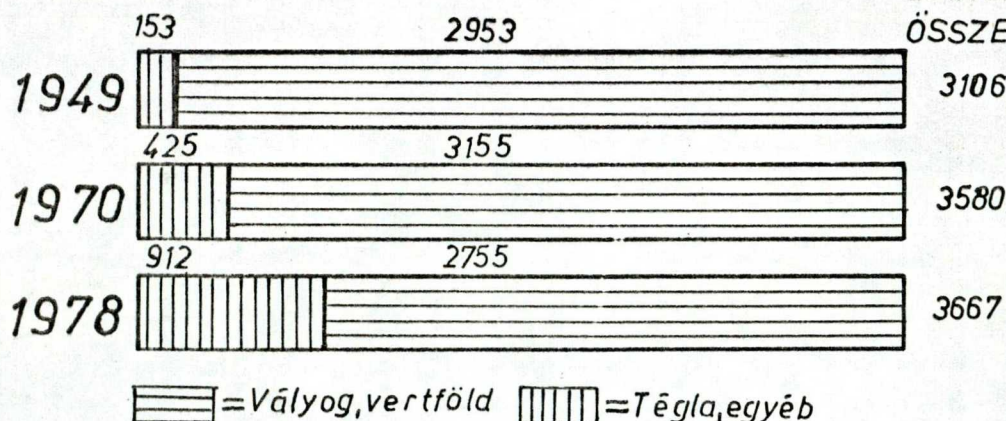
25/b

ÉPÍTÉSI ÉV SZERINT: 1970-ben meglévő arány, és
növekedési ütem

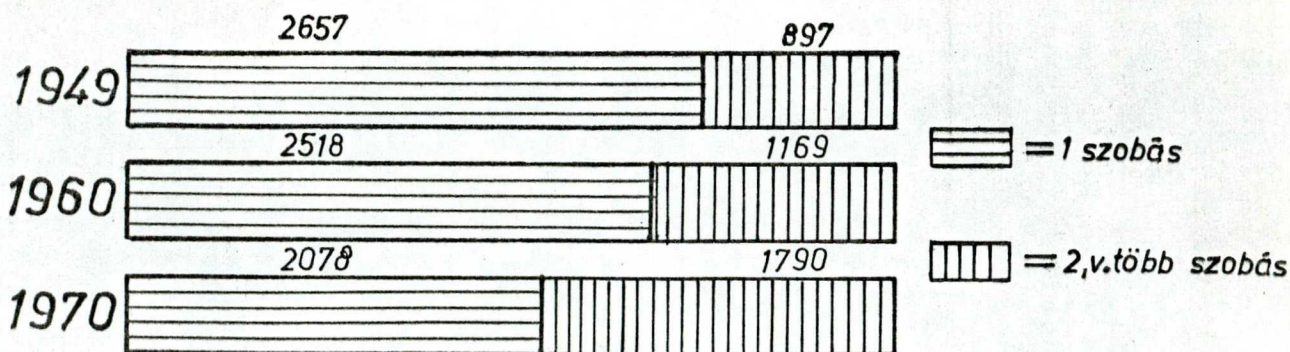

ÉPÍTŐANYAGA SZERINT:

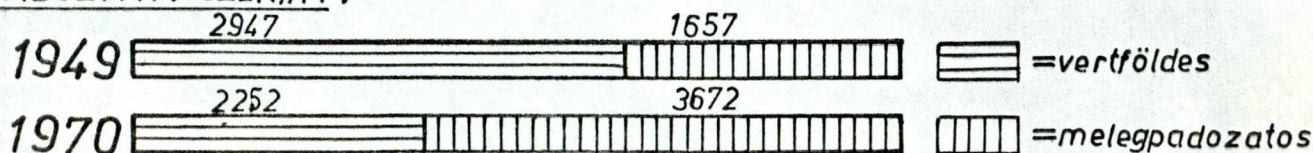

LAKÓÉPÜLET
ÖSSZESEN:

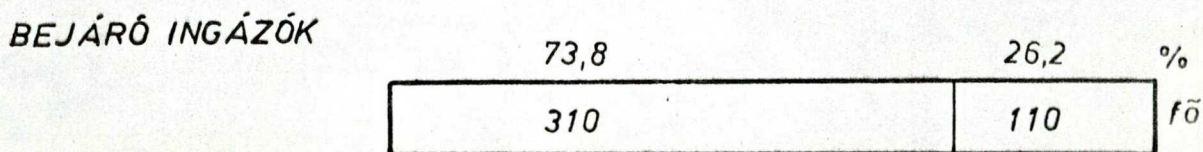
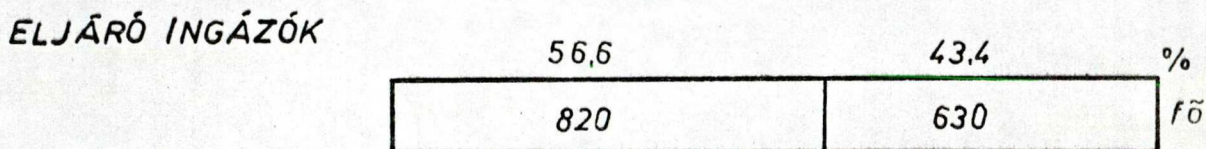
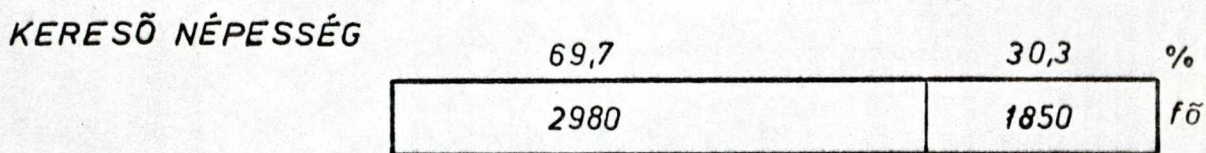
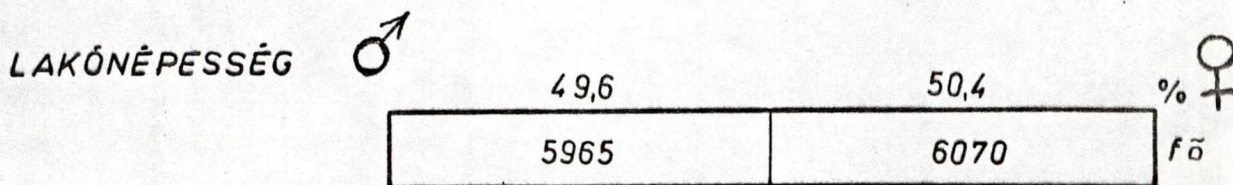
SZOBÁK SZÁMA SZERINT:

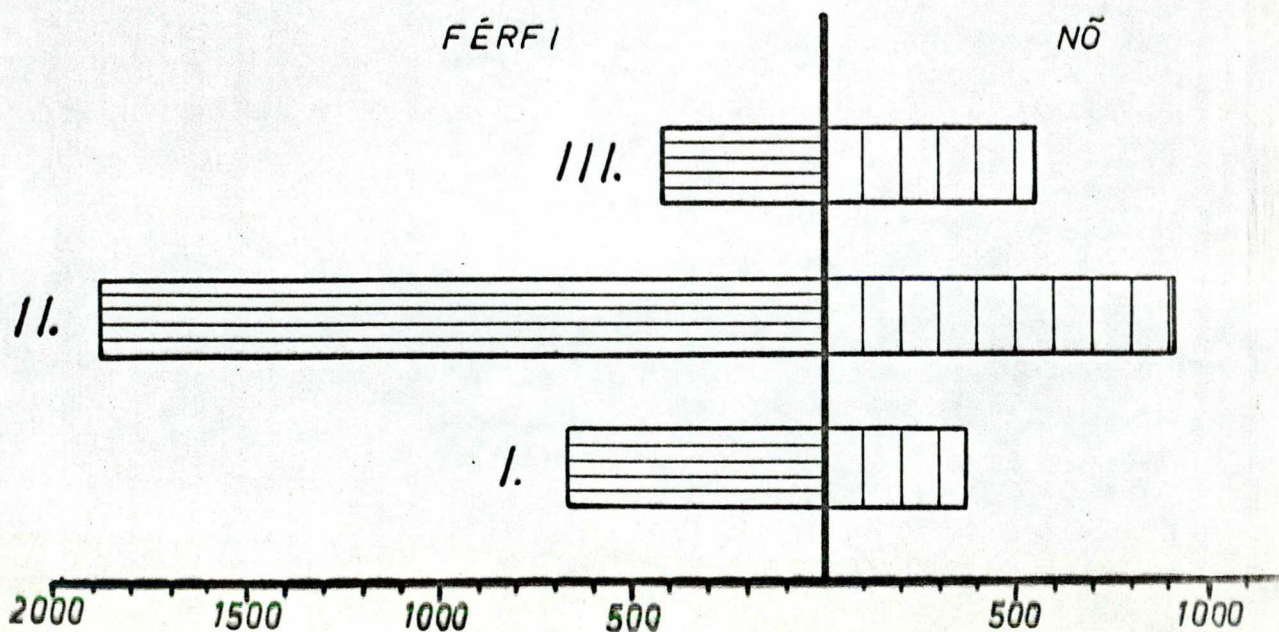
PADOZATA SZERINT:

Nemek megoszlása Sarkadon 1977.

Ágazati munkaerő megoszlása nemek szerint 1977.

mobilizációja is eredményezte /először az ellenforradalmi események idején, másodszor a járás megszűntekor/. A hivatalnok réteg zömében az államilag kisajátított lakásokban élt, önerőből kevesen építkeztek és véglegesen kevesen telepedtek le.

A másik magyarázat összefügg azzal, hogy a primer ágazatból való át-és eláramlás, társadalmi fejlődés által determinált folyamata fő vonalakban 1966-ra befejeződött és ebből eredően az életszínvonal erőteljesebb emelkedése lehetővé tette az egy fedél alatt élő családok szétköltözését saját építésű, vagy vásárolt lakásaikba.

Az 1966-tól erőteljesebbé váló fejlődésnek politikai és gazdasági háttere jól felismerhető és nyomon követhető.

A járási központ szerepkörének megszűntével Sarkad eléggé felemás helyzetbe került. A helyi fejlesztési feladatok évtizedes elhanyagolása nagyobb terhet rótt Gyulára, amely Sarkad új járási központjaként, nem lett volna képes megoldani a továbbfejlesztést központi támogatás nélkül. A rendelkezésre álló központi támogatás összegéből viszont arányosan kevesebb jutott Sarkadnak, a többi község fejlesztési feladatai mellett.

Óhatatlanul előtérbe került a továbbfejlesztés hogyanjának kérdése, amelynek vitájára az 1968-as tanácsülésen került sor.^{30.}

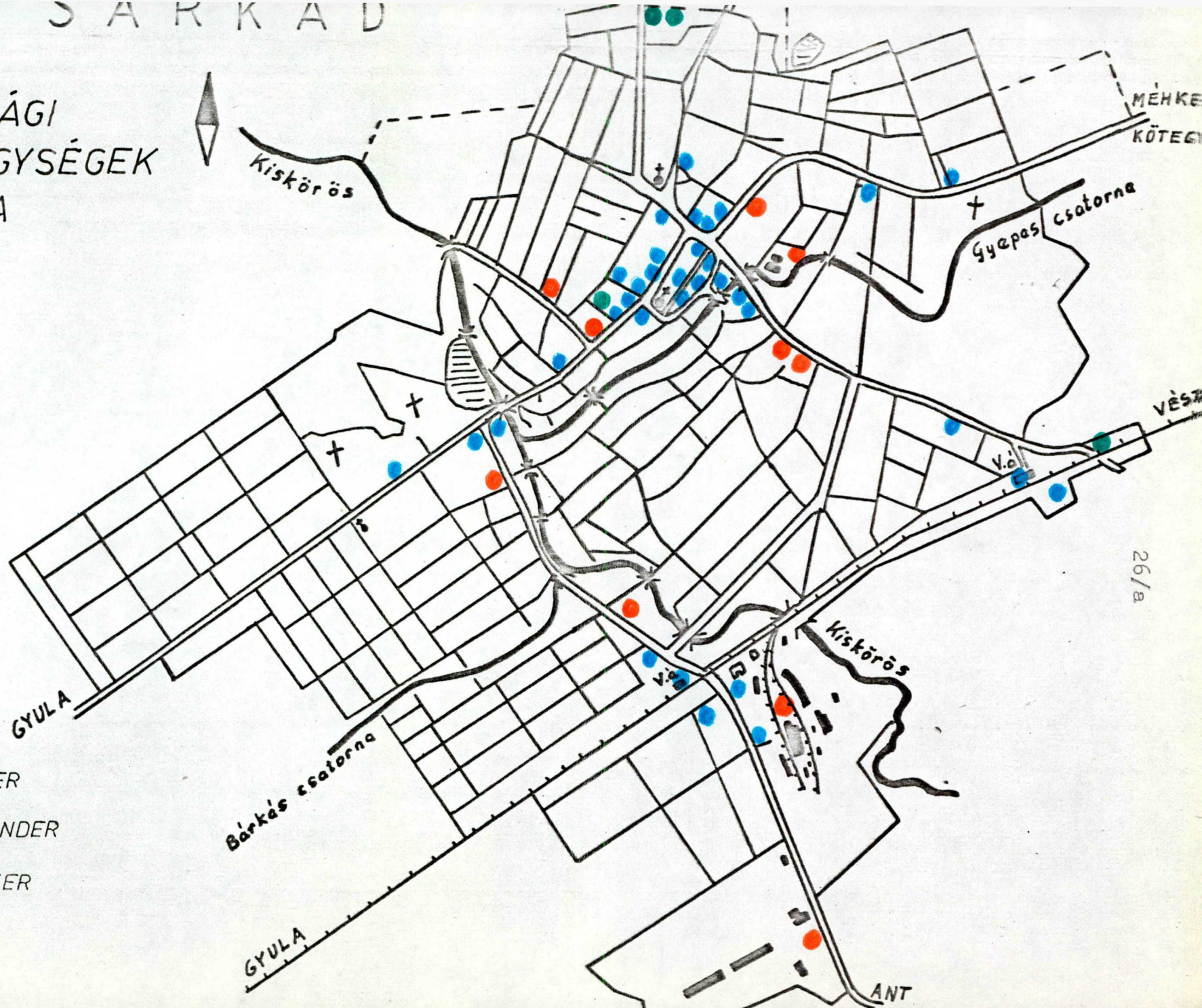
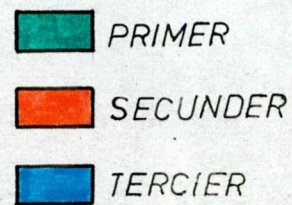
Az ország gazdasági megerősödésének vetületeként, az ipari létesítmények száma 1966-ban növi túl a mezőgazdasági egységekét. Az 1969-es gazdasági reform bevezetése Sarkad számára kedvező lehetőséget biztosított ezáltal, mert már ipari-agrár szerkezetű településként foghatott hozzá a feladatok megvalósításához/17. ábra/. Mérséklődik a migráció, fokozódik az ipari egységek tevékenysége és termelékenysége, nő az életszínvonal. Az újonnan létesített ipari és szolgáltató egységek a még nagy számban lévő női munkaerőt is kezdik lekötni /21. ábra/.

Ebben a megindult pozitív folyamatban, az 1968-as tanácsülés mérőföldkőnek tekinthető.

1967-től Sarkad a Kiemelt Alsófoku Központ településcsoportba tartozik. Statisztikai, közigazgatási és egyéb szerepköri mutatók alapján, kialakult és megmaradó vonzáskörzete van, várossá válásának lehetősége adott. Az 1971-ben elfogadott Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió előzetes felmérése alapján úgy látszott, hogy Sarkad várossá nyilvánítása 1980-ra kitűzhető/22. ábra/

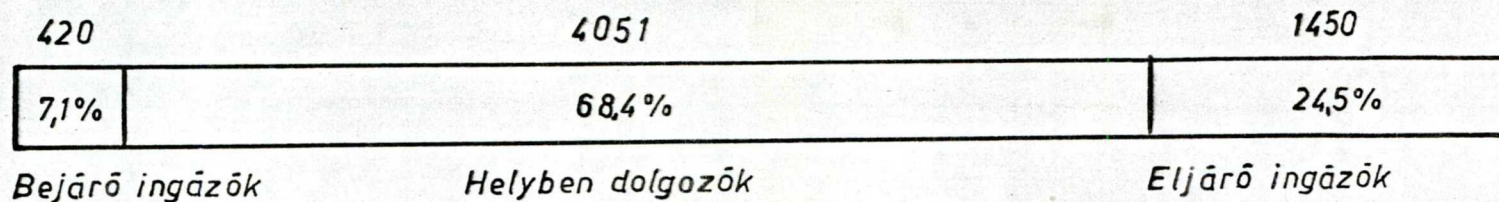
A GAZDASÁGI ÁGAZATI EGYSÉGEK ELOSZLÁSA

22. ábra

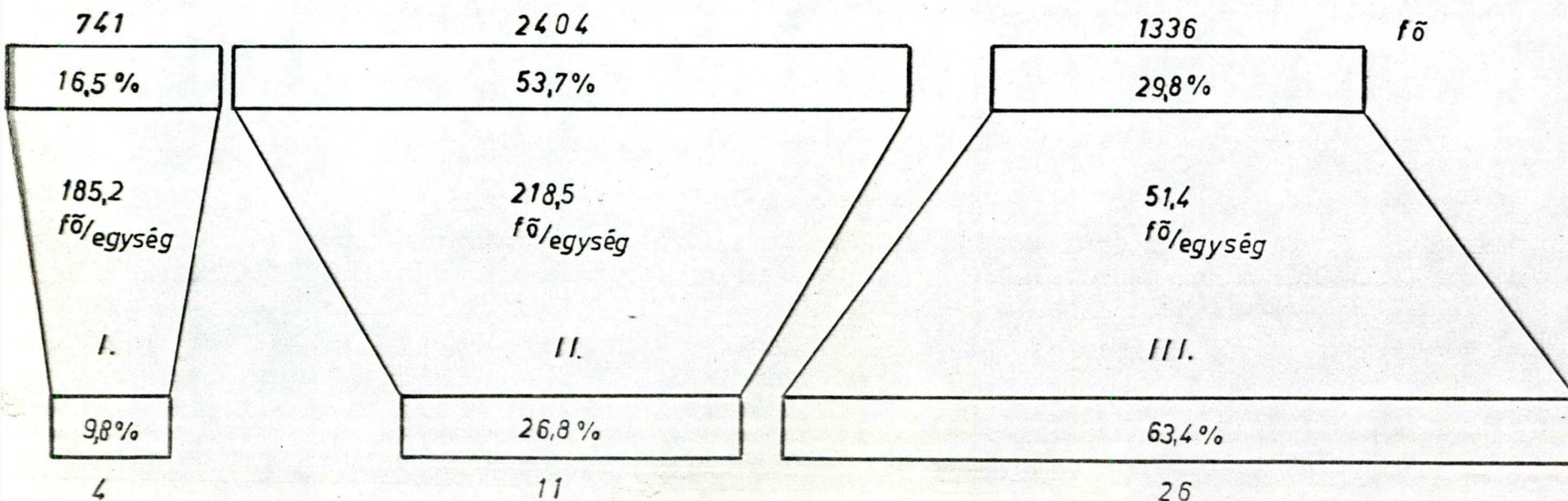
Az ingázók aránya Sarkadon 1978.

24. ábra

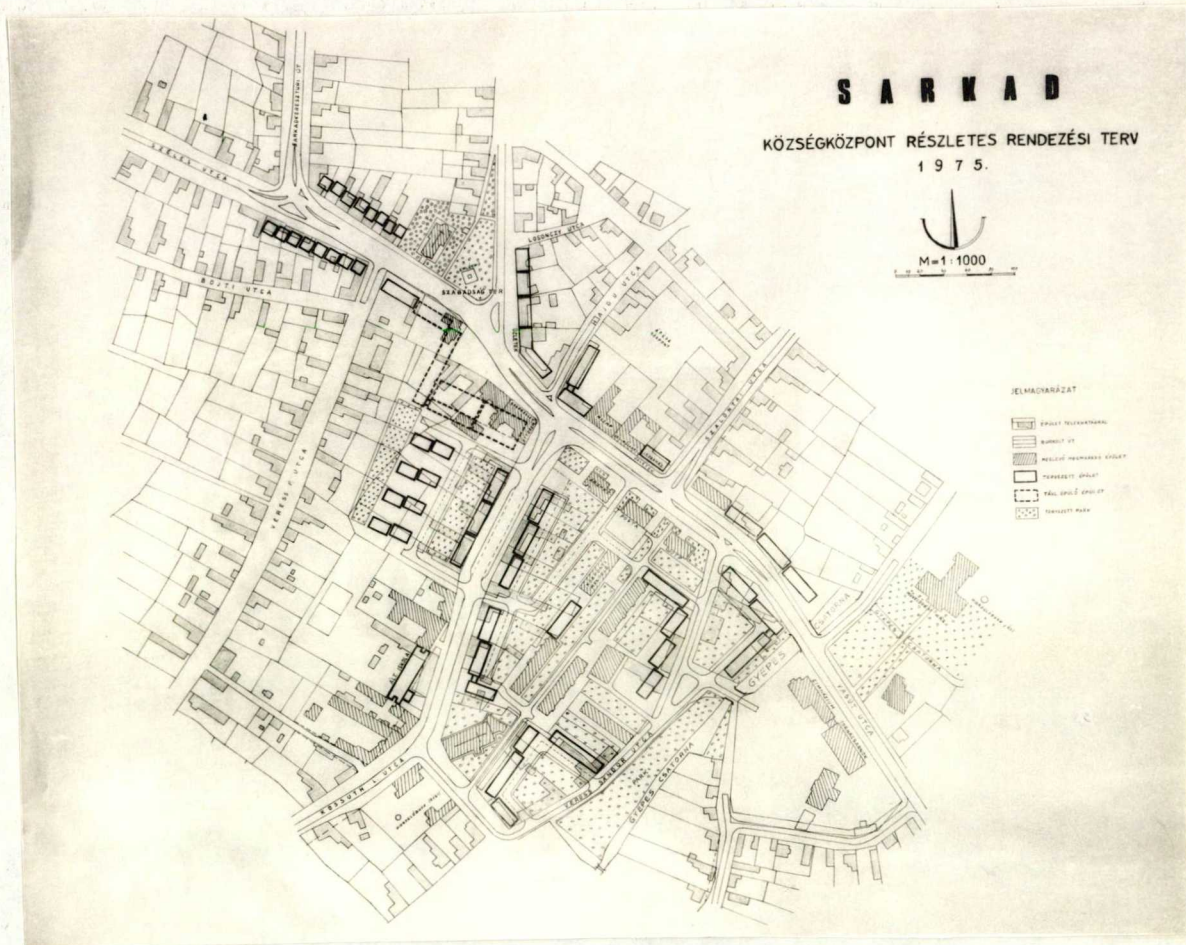
Ágazati egységek számának és a foglalkoztatott létszámoknak aránya

26/b

A község vezetői - a fokozatosság elve alapján - 1969-ben kérték a község nagyközséggé nyilvánítását, amelyet a megye engedélyezett és a 37/1969.sz.határozata alapján, 1970.január 1-től érvénybe is léptetett.^{30.}

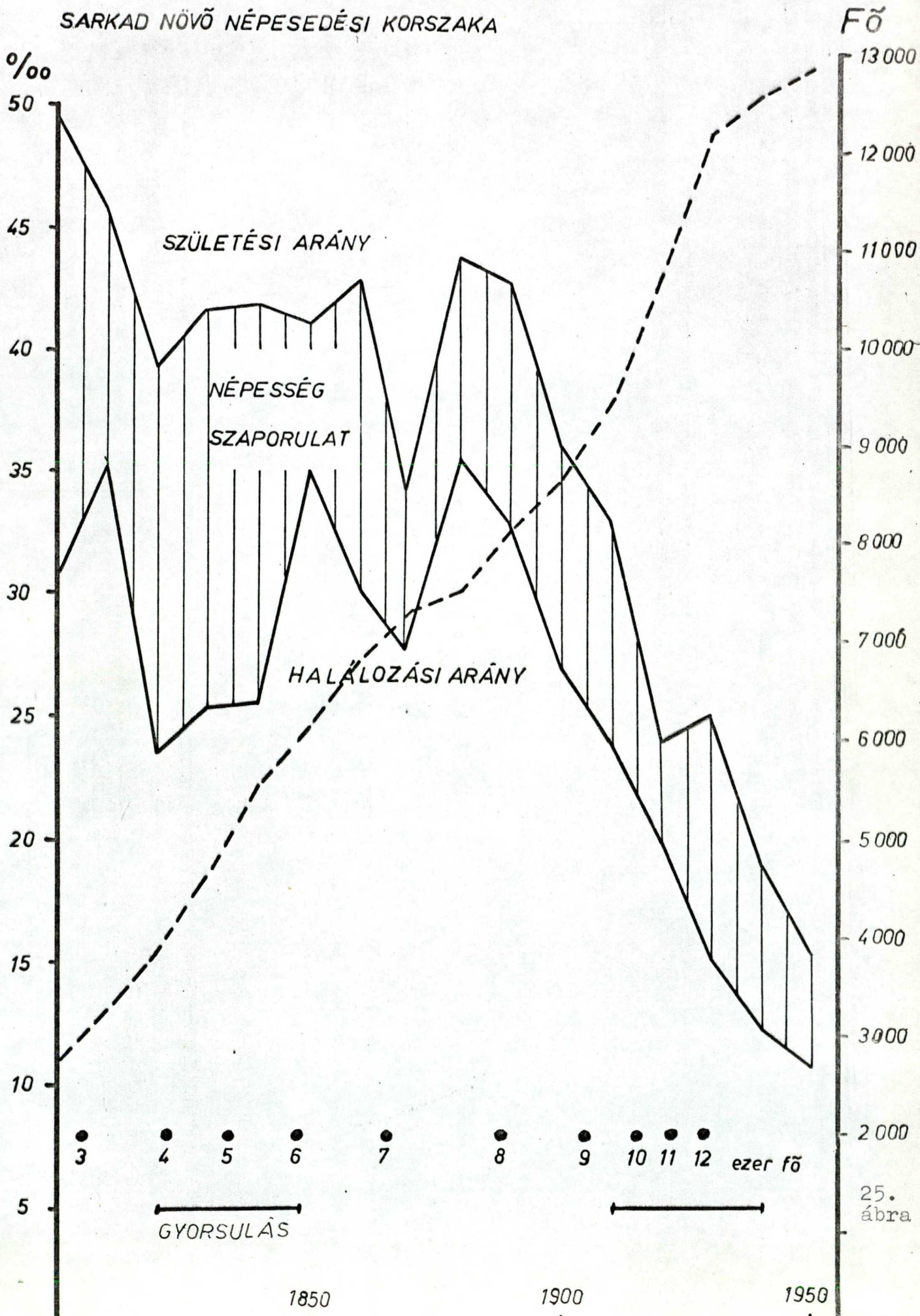
Ahhoz azonban, hogy a régóta óhajtott nemes szándék valósággá váljon, nem volt elegendő a lalkesedés és a belterületi rendezési tervzet elkészítése /23.ábra/.

23. ábra
Sarkad központjának távlati rendezési terve

Több lényeges és objektív feltétel hiányzott és hiányzik ma is. Pótlása-megvalósítása sokmillió forint felhasználását jelentené. Az 1973-as olajválsággal kezdődő világgazdasági feszültségek kihatása hazánkra a költségvetési keret csökkentésében is jelentkezett. Felülvizsgálták a településfejlesztési koncepció elveit is,

SARKAD NÖVŐ NÉPESEDÉSI KORSZAKA

amelynek az lett a következménye, hogy 1976-ban Sarkadot hivatalosan is törölték a várossá válást igénylő helységek sorából.

A régi vezetési hibák visszahatása ezzel beteljesedett.

Az elmúlt évtizedek során, a feltételek hiánya a következő főbb okok miatt halmozódott fel:

- Az infrastruktúra szintje, de még inkább a kommunális ellátottság/elsősorban a 30-as évek és az 1954-64. közötti időszak járási és községi vezetőinek hibájából/, akkora lemaradást mutat, amelyre t a legnagyobb erőfeszítések mellett sem lehet 10 éven belül kedvező arányúvá fejleszteni. 120 utcából minden 12. portalanított. A zárt szennyvizcsatorna összhossza 800 m. Csak 13 többszintes épület lelhető fel, stb.

- A kihelyezett ipari és szolgáltató telephelyek biztosítják a helyi munkaerő lekötését, de fejlesztési hozzájárulást nem fizethetnek. A tényleges adózók száma és a befizetett összeg minimális. /Az egy főre jutó községfejlesztési összeg, lakónépességre számítva: 56,80 Ft/

- A legutóbbi évtizedben Békéscsaba aránytalanul gyors fejlődési üteméhez aránytalanul több pénz odairányítása szükséges.

- A vezetés személyi feltételeiben több volt a pozícióharc készsége, mint a felelősségteljes előrelátás képessége. Az adatközlők jelzése szerint, tetőzi a problémát az, hogy a vezetők zöme Sarkadra kihelyezett, nem sarkadi születésű volt és ez eleve meggátolta egy egészséges lokálpatriotizmus kibontakozását.

- A telephelyek és vezetők sokáig elszigetelődtek, csak a bázisüzemükkel tartották a kapcsolatot. A községben végzett társadalmi munka értéke is csak az utóbbi években kezd jelentőssé válni.

- Csak mostanában kezd erősödni az a törekvés, hogy a meglévő egységek vezetésére a továbbtanuló helybeliekből kell biztosítani a káder-utánpótlást.

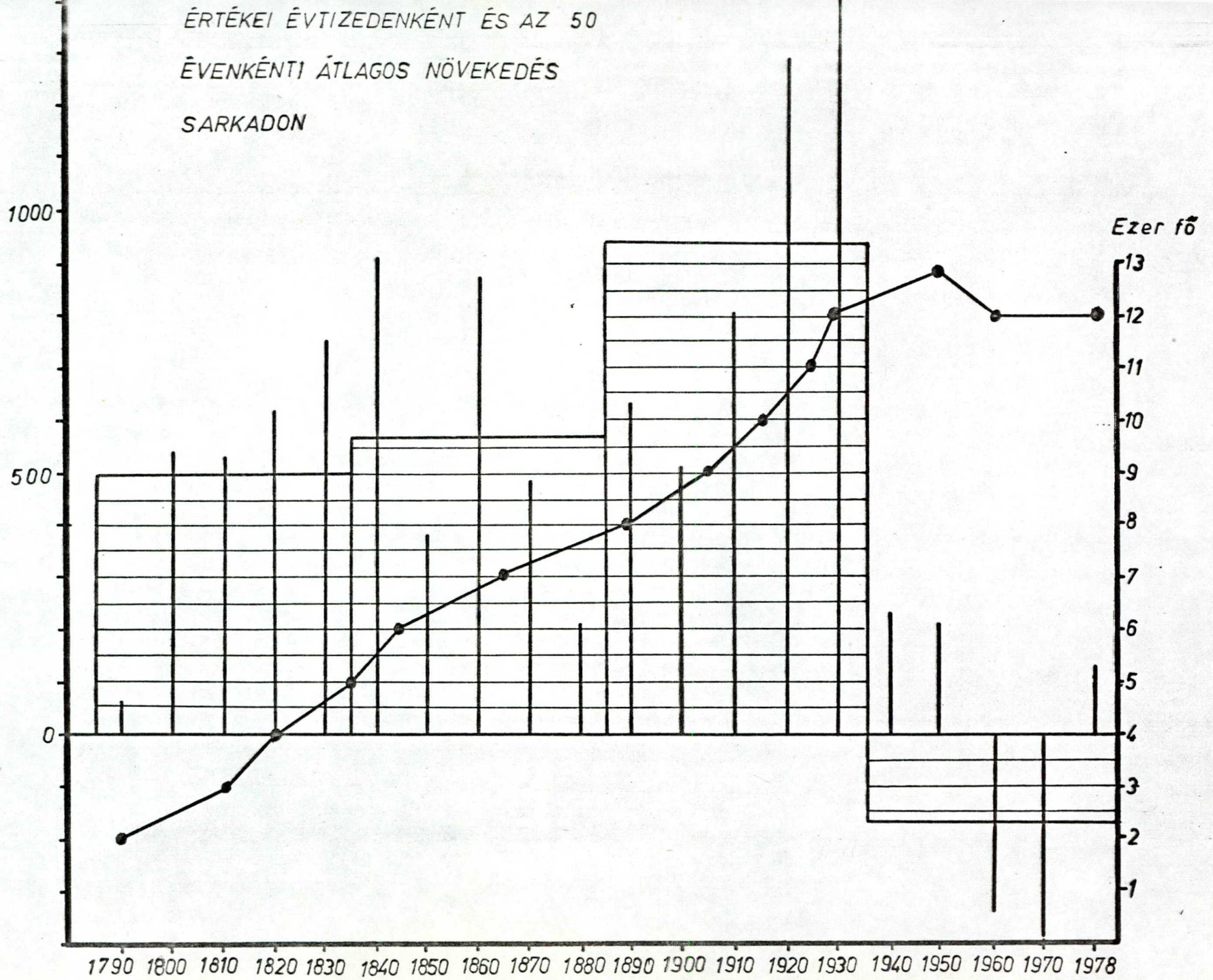
- A szolgáltatások száma és minősége nem kielégítő. A Munkakörök betöltésére többségében szakképzetlen munkaerő áll rendelkezésre.

- Az elért eredmények propagálása kis hatókörű, rendszertelen, így a meglévő eredményekről sem szerez tudomást időben a lakosság, ezért a társadalmi munkákra mozgósítás ellenállásba ütközik.

- Az 1930-as és 1950-es évek vezetési hibái, a községfejlesztés területén legalább 40 éves lemaradást eredményeztek.

ERTÉKEI ÉVTIZEDENKÉNT ÉS AZ 50
ÉVENKÉNTI ÁTLAGOS NÖVEKEDÉS
SARKADON

26. ábra

Ha már a világpolitikai helyzettel összefüggő, központi intézkedések előtt kiépült volna az infrastruktúra és kommunális ellátottság megfelelő szintje, ha a helyi üzemek gyakrabban találtak volna lehetőséget társadalmi munkák végzésére, ha az Építőipari Szövetkezet társvállalattal szerződött volna a belterület lakótömbjeinek teljes megvalósítása érdekében, akkor az állami támogatáértéke nem lett volna olyan jelentős összegű, hogy a várossá nyilvánítás kérelmét el kelljen utasítani.

Összefogással, előrelátó intézkedésekkel, a lehetőségek ésszerű kihasználásával, az ezredfordulóig Sarkad valószínűleg biztosítani tudja a szükséges feltételeket, a régi vágy, a már háromszor megjósolt cél végleges megvalósulásához.

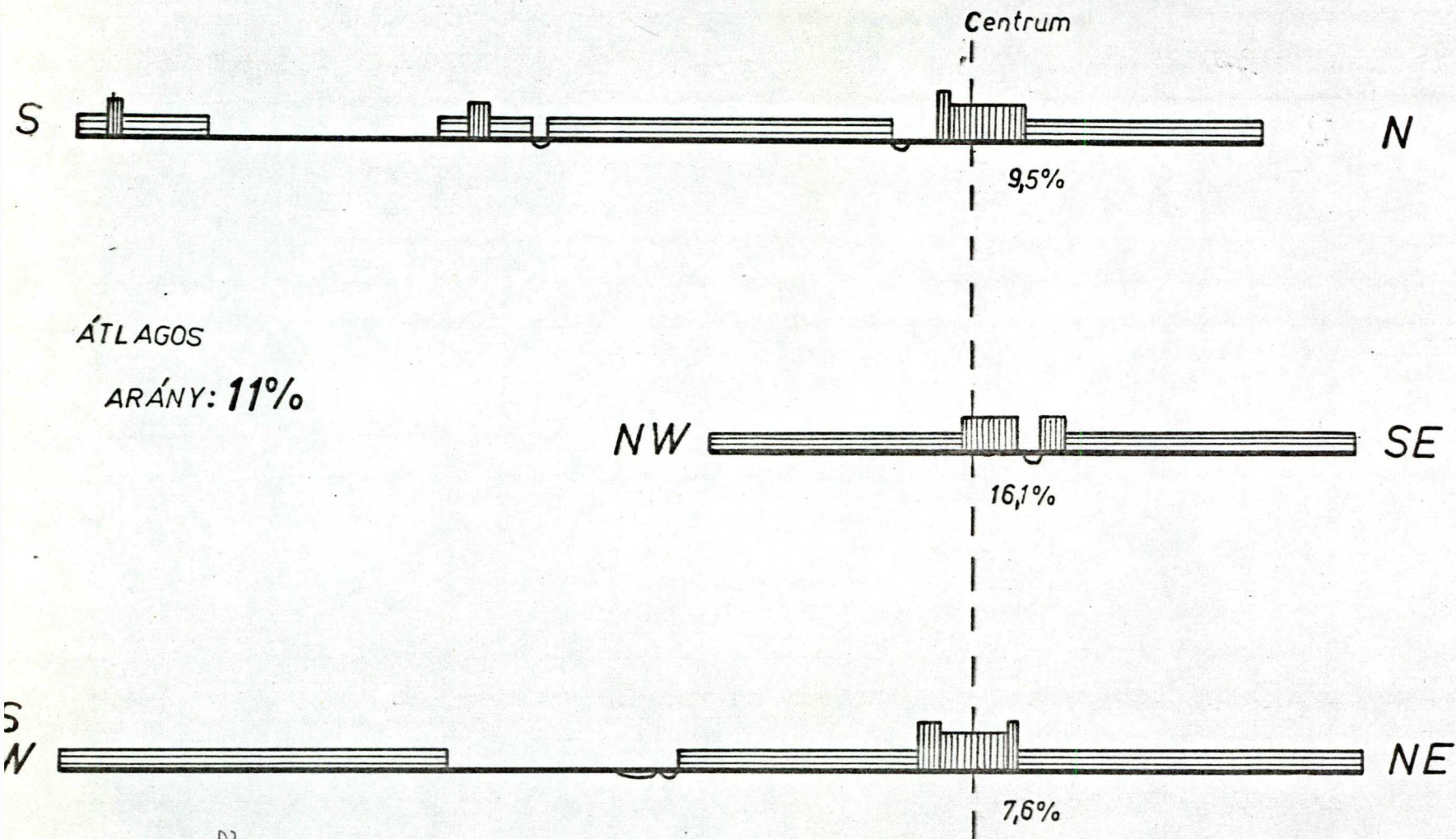
A központi intézkedések tartalmazzák a Sarkad számára is fontos teendők sorrendjét, amely kedvező kicsengésű:

- "- Megoldásra váró feladat a már meglévő városaink fejlesztési hiányosságainak felszámolása, vagy mérséklése
- Nagyobb gondot kell fordítani a nagyközségek várossá fejlesztésének, valamint a falvak városiasodásának elősegítésére
- Fel kell készülni az agglomerációs folyamatok tudatosabb irányítására
- Előtérbe kell állítani a társadalmi érdekeket összetettebben tükröző nagyobb térségek, településcsoportok koordinált fejlesztését." 31.

Sarkad, mint iparosodó település, a jelenlegi munkalehetőségek mellett az extenzív fejlesztés határához érkezett. Az infrastruktúra és a kommunális ellátottság azonban még extenzív fejlesztésre szorul.

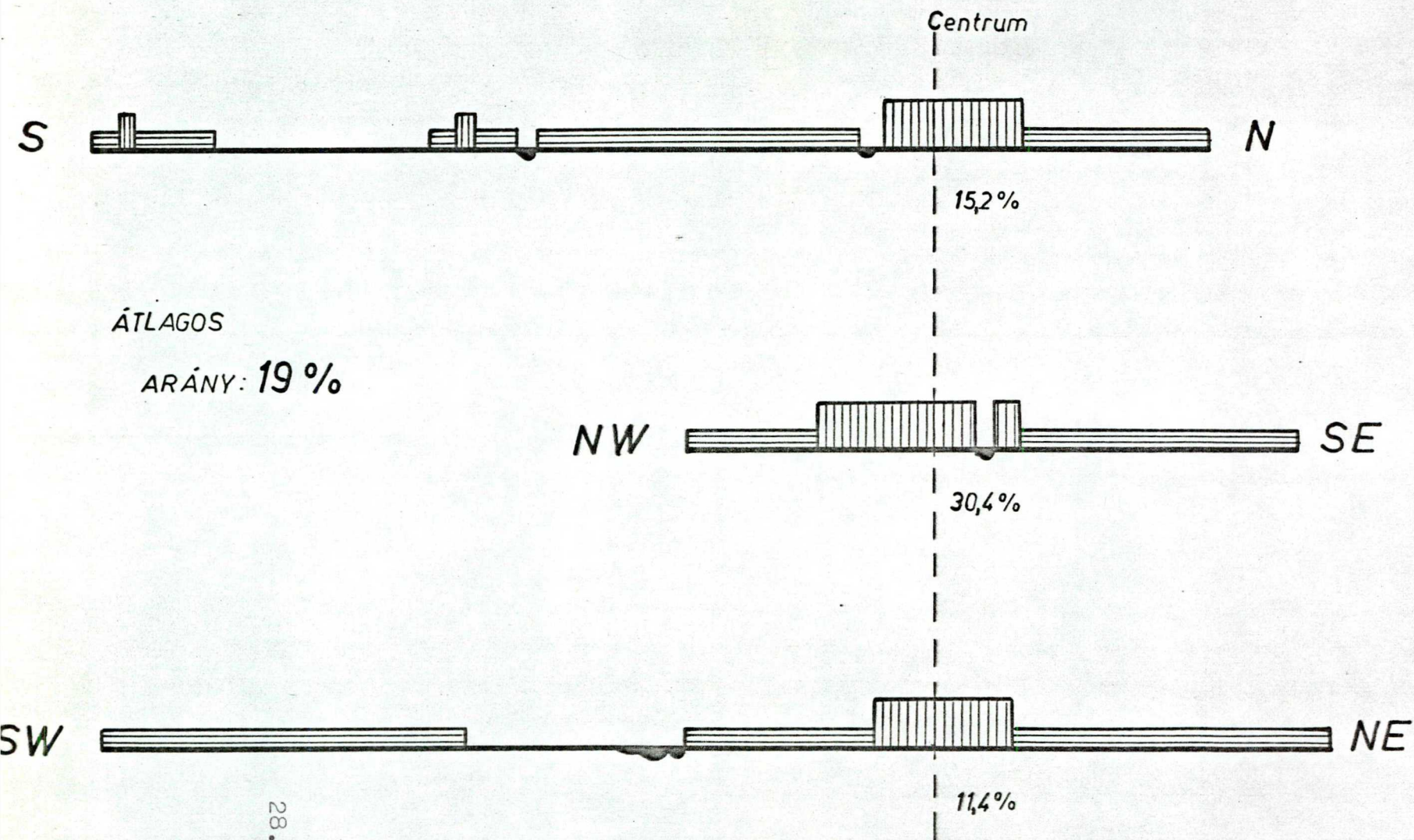
A nagyközség centrumának rendezési tervezete nagyobb arányban tartalmaz felépítendő többszintes épületeket, mint a jelenlegi állapot /27. és 28. ábra!/. Tekintettel a több évtizedes lemaradásra, az a megfontolás is sürgősen mérlegelendő, hogy a többszintes házak számának további növelése helyett, a kertes, tetőtérbeépítésű családi házak építését kell majd szorgalmazni, a kellő mértékű kommunális ellátottság és megfelelő nagyságu zöldövezet biztosítása mellett.

TÖBBSZINTES ÉPÜLETEK ARÁNYA 3 METSZÉSVONAL ÖSSZEVETÉSÉBŐL

A TERVEZETT BŐVÍTÉS TÖBBSZINTES ÉPÜLETEINEK ARÁNYA

3 METSZÉSVONAL ÖSSZEVETÉSÉBŐL

28. ábra

Csak gyorsíthatja Sarkad urbanizációs folyamatát az a törekvés és szándék, ha az előbb vázolt központi intézkedések szelleméhez igazodva, a közép-békési városcentrum munkamegosztásába bekapcsolódik és a koordinált fejlesztés megoldásán munkálkodik.

Az ágazati kapcsolatokat, valamint a közép-békési városcentrum várható munkamegosztását egybevetve, egy dolgot biztosan lehet látni: a bekapcsolódás megvalósításával Sarkad csak nyerhet. Településföldrajzi aspektusból nézve is ez a legjárhatóbb út, a megfelelő infrastruktúrájú város céljának elérése érdekében.

A NÉPMOZGALMI ADATOK ÉS AZ INFRASTRUKTURÁLIS SZINT ÖSSZEVETÉSE

Láttuk, hogy a népesség gyors fejlődésével nem tartott lépést a megfelelő szintű infrastrukturális hálózat kiépülése, egyrészt az állami és községi költségvetés elégtelensége, másrészt a kommunális fejlesztési koncepciók kidolgozatlansága miatt.

A rendelkezésre álló adatok, valamint az adatközlők jelzései alapján egyértelműen megállapítható, hogy a beruházások százalékában a kommunális fejlesztés a felszabadulás óta elenyésző mértékben szerepel.

Ebből az következik, hogy az intézmények épületei még a felszabadulás előtt épültek, jó részük a múlt század utolsó évtizedeiben. A meglévő régi épületek átépítése, vagy renoválása és ezáltal az új beruházások akart, vagy kényszerű elodázása, eléggé jellemző megoldás mind a mai napig. Ez a jelenség több esetben még az új alapítású ipari létesítményekre is érvényes.

Összegezve annyit megállapíthatunk, hogy az előző évtizedek stagnálása következtében, az állóeszközök és épületek korszerűsítése terén, 40-50 év lemaradás is kimutatható. Ennek a súlyos mulasztásnak a következményeit mostanában kezdik érezni a vállalatok és intézmények vezetői, amikor az intenzív társadalmi fejlődés következtében, minden területen szinte egyszerre jelenetkezik az igény újabb beruházások, vagy korszerűsítések megvalósítására.

Rá kell azonban mutatni arra a tényre is, hogy az egészségtelen építkezési szokások miatt kialakult nagyszámu vályogfalu épület nemcsak külsődlegesen eredményezett falusias településképet,

hanem egyben megnehezítette és a mai napig jelentősen hátráltatja a meglévő kommunális intézkedések végrehajtását, lassítja a lakások felszereltségének modernizálódását, gátolja a városias szemléletmód hatékony terjesztését is.

A fellelt adatok elemzéséből célszerűnek látszik külön is kiemelni a fejlődési sajátosságok néhány vonását.

Az agrár népesség számával és egyben az egészségtelen építkezési szokásokkal analóg az iskolázottsági szint alakulása. Az előző társadalom súlyos és megbocsájthatatlan öröksége még ma is érezteti hatását /29. ábra/, ugyanis a kimutatható analfabetáknak csak a fele kerül ki a cigány lakosság köréből.

A nemek arányának alakulása, az utóbbi években lényegesen kedvezőbbé alakult /30. ábra/, a férfiak száma emelkedik, a nőké csökken.

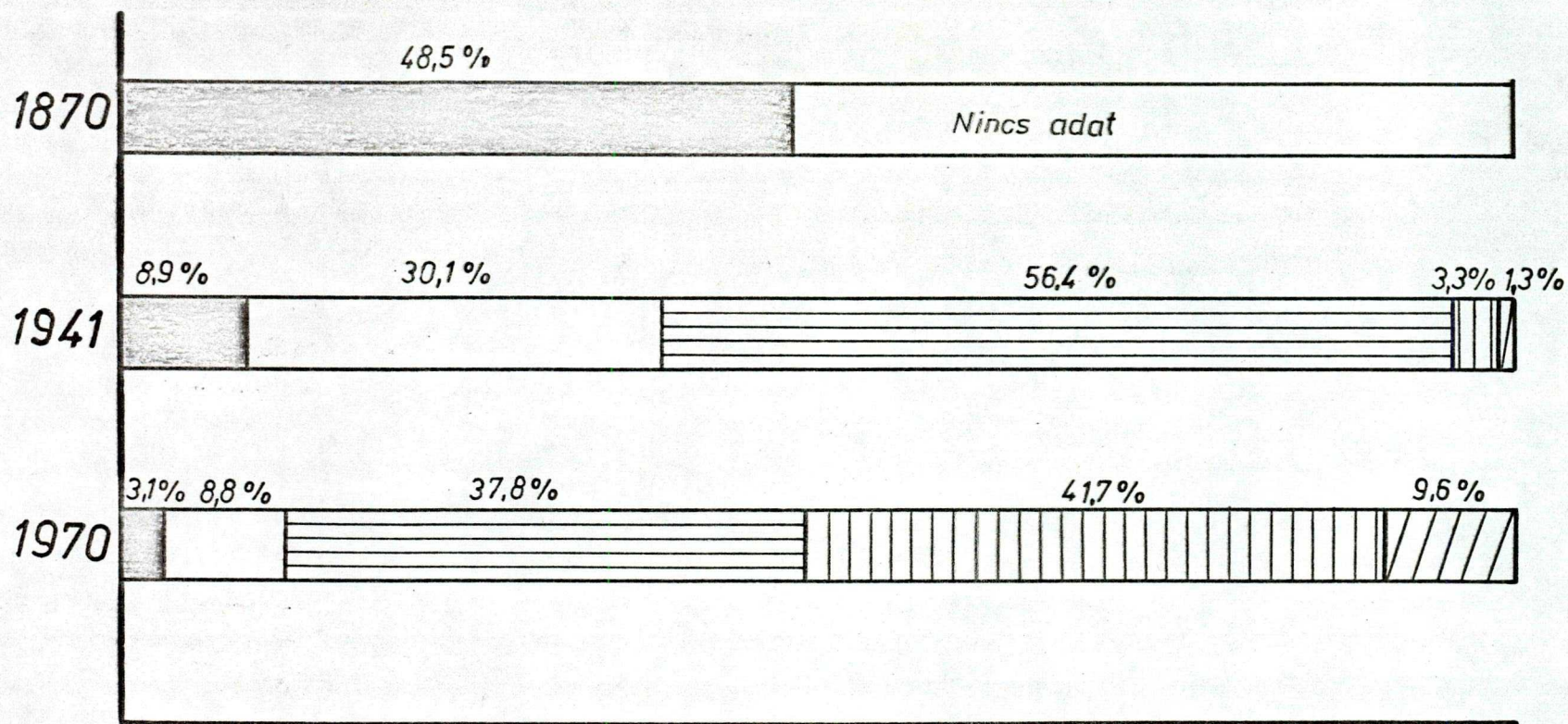
A kezdetben nagyszámu külterületi népesség beáramlása /31. ábra, jó egyezést mutat a népesség foglalkozási strukturájának 1966-ban bekövetkező alapvető változásával /32. ábra/ és egyben azt is igazolja, hogy a társadalmi változások és országos jelentőségű intézkedések Sarkadon mindig, azonnal jelentkező változásokat eredményeztek.

Az ágazati egységek számszerű számszerű megoszlásának gyökeres átalakulása lényegében pozitív, alapjaiban egészséges fejlődést eredményezett /33. ábra/.

A mindenkori vezetők hozzáállása és a helyi megoldások minősége - a később elemzésre kerülő tények tükrében - többször akadozott.

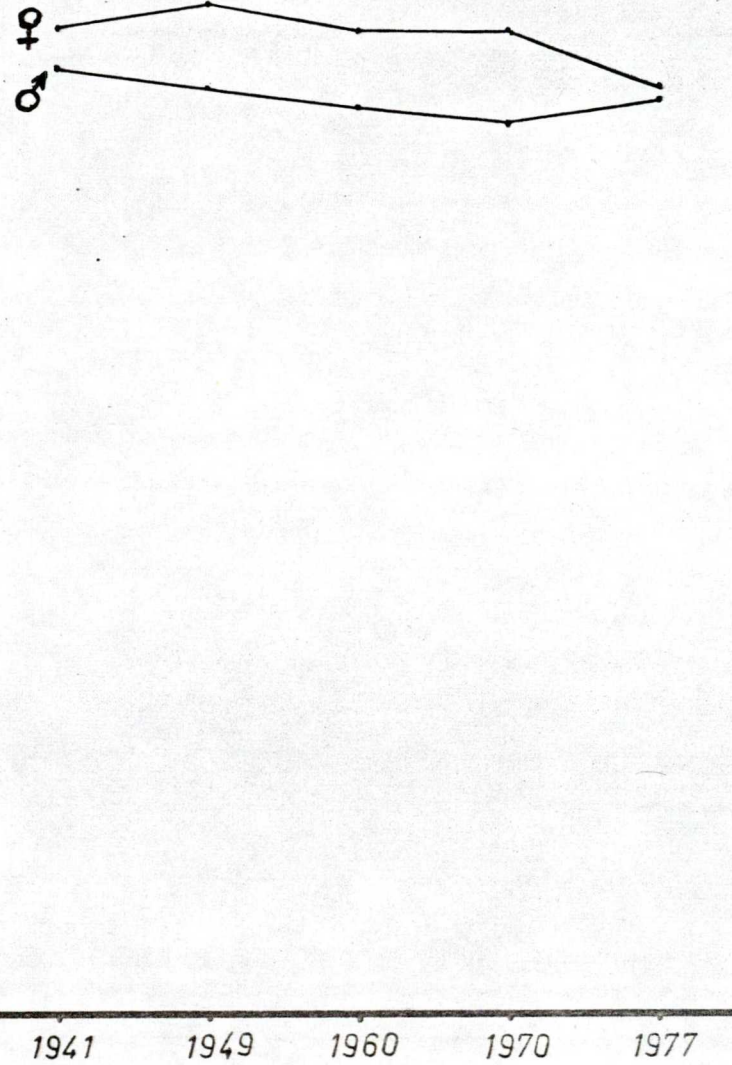
A népmozgalom jellegzetességei és az infrastrukturális-kommunális ellátottság helyzete - a gyűjtött és fellelt adatok alapján - egyértelműen igazolja úgy a hiányosságok meglétét, mint a fejlődés eredményeit. /I. II. III. Táblázat/

Az összesítő táblázatok elkészítéséhez, az autopszia mellett felhasználtam a Statisztikai Közlemények, a Tanács VB és Márki Sándor könyvének adatait.

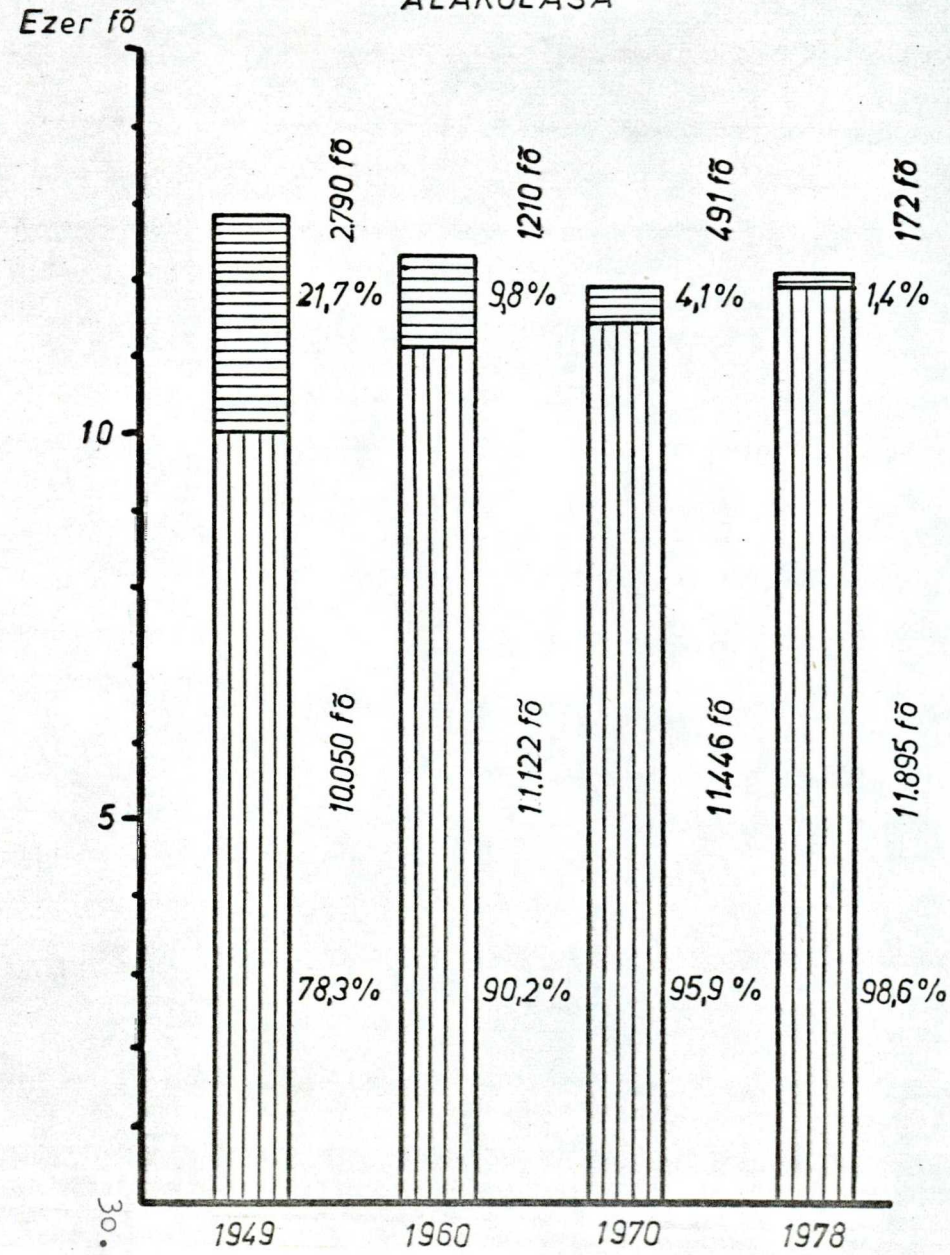

- = Analfabéta
- = Nem iskolás gyermek
- = 6 elemnél, vagy 8 általánosnál kevesebb
- = 6 elemi, vagy 8 általánost végzett
- = Középiskolai, vagy magasabb végzettség

A NEMEK ARÁNYÁNAK ALAKULÁSA

ALAKULÁSA

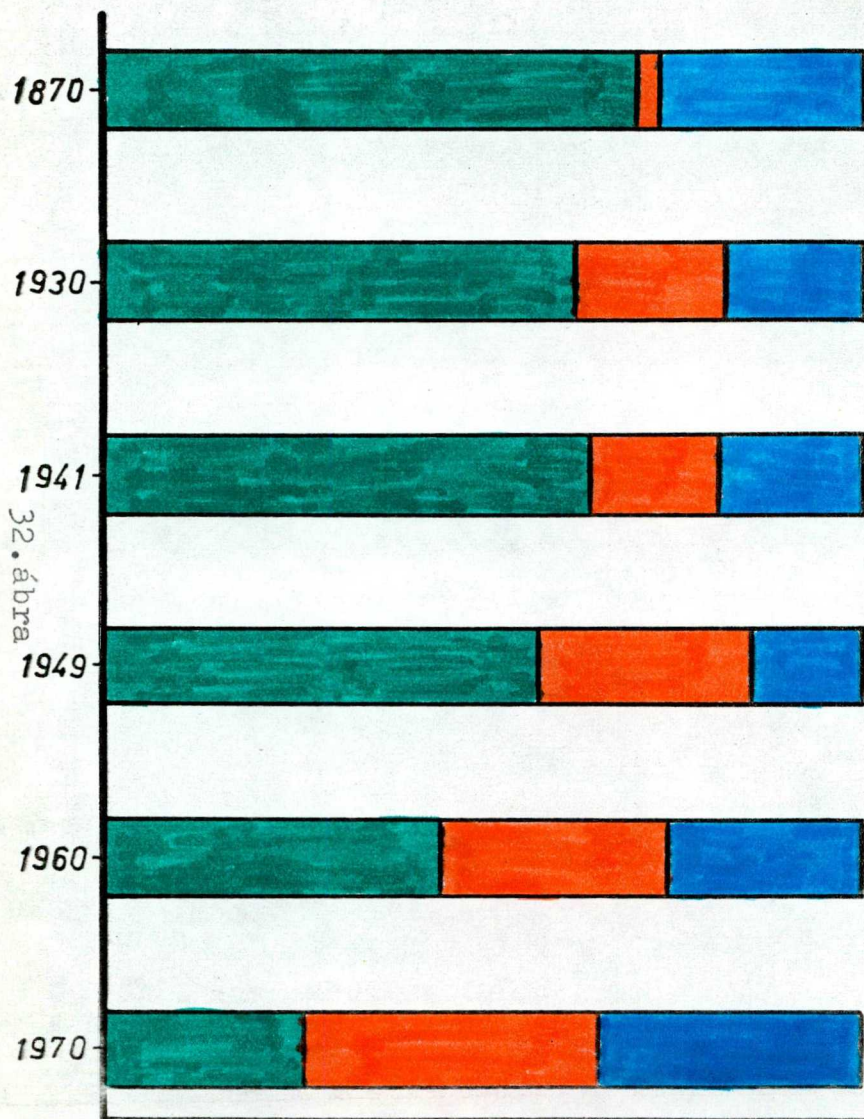

31. ábra

30. ábra

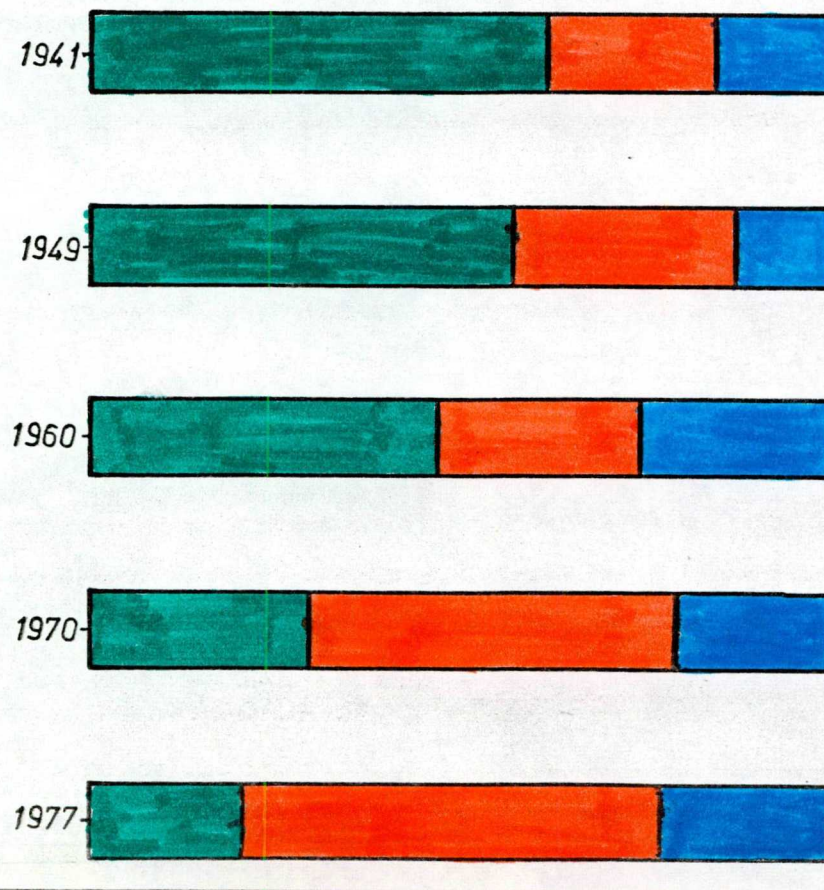
A LAKÓ-ÉS KERESŐ NÉPESSÉG SZÁZALÉKOS MEGOSZTLÁSA ÁGAZATONKÉNT

LAKÓNÉPESSÉG

KERESŐ NÉPESSÉG

- = terciar ágazat
- = secunder "
- = primer "

SARKAD EGYSÉGESÍTETT NÉPMOZGALMI ADATAI

Az adat neve	1870.	1930.	1941.	1949.	1960.	1970.	1977. ^x	1978. ⁺
Lakónépesség	7.301	12.233	12.633	12.840	12.332	11.937	12.035	12.067
ebből férfi	-	-	6.187	6.243	5.896	5.779	5.965	5.979
nő	-	-	6.446	6.597	6.436	6.158	6.070	6.088
Agrár lakónépesség	5.110	7.737	8.091	7.324	5.430	3.090	-	-
kereső népesség	-	-	3.848	3.446	2.745	1.680	1.330	1.001
Ipari lakónépesség	266	2.343	2.124	3.711	3.728	4.749	-	-
kereső népesség	-	-	951	1.766	1.582	2.781	3.595	3.692
Kereskedelmi lakónépesség	70	444	482	-	582	566	-	-
kereső népesség	-	-	224	-	263	377	540	471
Közl.-hírközlés l.népesség	-	213	212	-	466	409	-	-
kereső népesség	-	-	69	-	161	184	175	240
Alkalmazott lakónépesség	-	404	484	817	-	-	-	-
kereső népesség	-	-	-	380	-	-	-	-
Egyéb lakónépesség	1.855	1.092	1.240	988	2.126	3.123	-	-
kereső népesség	-	-	624	422	1.127	643	1.690	2.023
Külterületi népesség	-	-	-	2.790	1.210	491	172	172
Analfabéta	3.541	-	1.135	928	-	316	-	-
8.osztályt végzett	-	-	416	-	-	3.854	-	-
Legalább érettségije van	-	-	169	-	-	816	-	-

Háztartás s, család egységesített főbb adatai

Lakóépületek száma	1.288	2.606	3.106	3.405	3.580	3.667
Lakások száma			3.559	3.687	3.868	4.044
1 szobás lakás			2.657	2.518	2.078	-
2, vagy több szobás lakás			897	1.169	1.790	-
Vályog-vertföld falu épület			2.953	-	3.155	2.755
Tégla és egyéb falu épület			153	-	425	912
Vertföldes padozat			2.947	-	2.252	-
Melegpadozat			1.657	-	3.672	-
Fürdőszoba			-	332	601	777
Vezetékes víz			8	186	540	3.390
Villannyal ellátott lakás			1.233	2.282	3.376	3.827
FB gázfogyasztók száma					1.730	3.411

-- nincs adat

x= Tanács VB adatai

+ = autopszia

I. Táblázat

SARKAD RÉSZLETEZETT NÉPMOZGALMI ADATAI 1977-ről

Lakónépesség száma= 12 035 fő

ebből férfi= 5 965 fő

nő= 6 070 fő

16.évétől számítottan munkaképes= 7 330 fő

A kereső népesség megoszlása foglalkozás szerint	Helyben		Összesen	Eljáró ingázó		Összesen	Bejáró ingázó Összesen
	férfi	nő		férfi	nő		
Ipar	1.530	810	2.340	380	350	730	220
Építőipar	350	110	460	60	5	65	80
Kereskedelem	210	270	480	20	40	60	-
Közlekedés-hírközlés	50	30	80	80	15	95	-
Mezőgazdaság	680	390	1.070	190	70	260	90
Egyéb	160	240	400	90	150	240	30
Összesen=	2.980	1.850	4.830	820	630	1.450	420 fő

Munkaerő tartalék= Háztartásbeli nő: 310 fő

Gyeken lévő nő : 230 fő

Középiskolás : 510 fő

Összesen : 1.050 fő

Helyi munkaerő-igény= 497 fő

/ 70 %-a szakmunkás/

Munkakönyv-igénylők száma= 211 fő

Munkára jelentkezett= 97 fő

A lakónépesség további megoszlása= Nyugdíjas /inaktív kereső/: 2.490 fő

16.éven aluli iskolás : 1.237 fő

Kisgyermek: 978 fő

/ Tanács VB 1978.június 22.jelentése alapján /

III. Táblázat

SARKAD INFRASTRUKTURÁLIS ELLÁTOTTSÁGÁT JELZŐ ADATOK 1978.

Energiaelosztás=

Áramszolgáltatás: nagyfeszültségű vezeték 22,064 km
kisfeszültségű vezeték 66,018 km
közvilágítás hossza 54,558 km
fogyasztói egységek száma 3.827
s 3 fázisu bekötések " 375

PB gázfogyasztás: fogyasztók száma 3.411

Vezetékes földgáz: fővezetéken a cukorgyár 1979-től üzemel
lakossági szolgáltatás 1985-től

Vizellátás, csatornázás=

Víztárolás: tároló kapacitás 200 m³, napi fogyasztás 1200 m³

Vízvezeték: 59,946 km

Vízmű Társulat összes fogyasztója: 4.620 Ve /vizegység/

Zárt szennyvízcsatorna: 0,8 km

Csapadékgyűjtő csatornák hossza: 88 km

Öntözővíz-ellátás: Lenin TSz 290 ha, 147 000 m³

Tisztasági fürdő: befogadó képessége 20 fő

éves forgalma 4.330 fő

vízfogyasztása 3 000 m³

Szállítás, hírközlés=

MAV teherforgalom: napi 8 szerelvény

személyforgalom: Gyula felé 13, Kőtegyán felé 13 vonat

Taxi: 1

VOLÁN: helyijárat 1

helyközi járatszám 66

Posta: hivatalok száma 2

telefonkészülékek száma 152

hírlap előfizetők száma 3.150 fő

rádió előfizetők száma 2.970 fő

TV előfizetők száma 3.032 fő

ATI Tanfolyam: évente 5-6, 25-30 fővel

Darabárus képviselő: elsősorban üzemeknek "háztól-házig"

Kereskedelem és vendéglátás=

Szaküzletek: ruházati, vas-műszaki, kultúrcikk, háztartás-vegyi,
maradék, virág, kölcsönző, butor, tüzelőolaj

Élelmiszer: 12

Sütőipar: 1 kenyérbolt

Keverőüzem: 2 takarmánybolt

Lenin TSz: 1 takarmánybolt

Magán kiskereskedő: 4

Vendéglátó egységek: 1 étterem, 1 vendéglő, 2 szpresszó,
3 büfé, 5 italbolt

Kisegítő szálláshely: 6 szoba, 14 férőhely

Egyéb szolgáltatások: Tűzép telephely

Afor töltőállomás

Tejbegyűjtő

Szeszfőzde

Lakásellátás=

A lakások száma építési évük szerint:

1849.előtti: 64; 1850-99.: 662; 1900-19.: 600; 1920-44.: 989;
1945-59.: 812; 1960-69.: 741; 1970-78.: 176

Lakóépületek száma: 3.667,ebből állami: 170

Lakások száma: 4044,ebből állami: 331

Többszintes épületek száma: 13,ebből lakóépület: 6

A lakásokban élő háztartások száma: 4.105,ebből

1 családos 3.376

2 családos 129

3 és több cs. 4

nem családházt. 596

A családok felszereltsége:

a háztartások százalékában:

fürdőszoba 777

18,9

vizöblítéses WC 513

12,5

boyler 471

11,4

személygépkocsi 526

12,8

motorkerékpár 257

6,2

/125 cm³fölött/

rádió 2843

69,2

TV 3001

73,1

villany bekötés 3827

93,2

PB gázipalack 3411

83,1

vizbekötés 3390

82,6

Községfejlesztés=

Burkolt utak hossza: 11 km 16,5 %

Földutak hossza : 55,5 km 83,5 %

Kiépített járda: 68,2 km 51,2 %

Lakossági községfejlesztési hozzájárulás: 686 094.-Ft

Lakónépességre jut: 56,80 Ft, keresőre: 93,60 Ft

Egyéb tanácsai bevételek összesen: 5 007 677.-Ft

Köztisztaság=

1 lövontatású szemetes kocsi

1 szippantó tehergépkocsi /1979.január 1.től/

Utcaseprés,községrendezés kétkezi munkaerővel történik

Javító szolgáltatások=

Szolgáltató és termelő szövetkezet: fodrász,kozmetikus,órák,
férfi-női szabó

Cipész KTSz

Gelka részleg

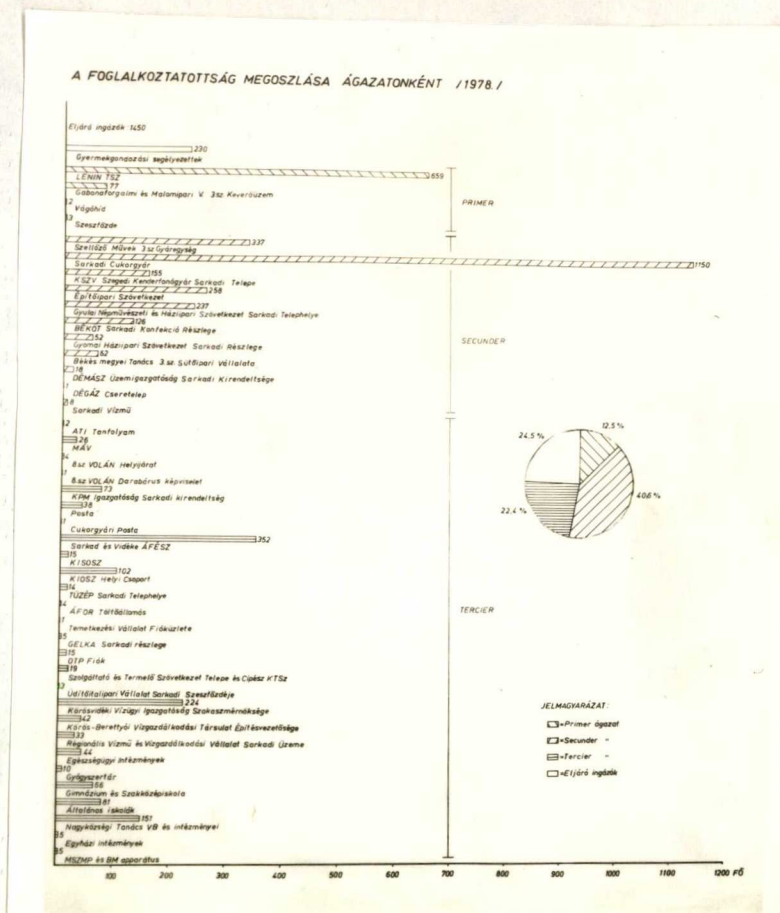
Építőipari Szövetkezet Ramovill részlege

KIOSz: 102 kisiparos,39 féle szolgáltatás,ebből

javító jellegű: 21 termelő jellegű: 18

Az egészségvédelem,oktatás-közművelődés,igazgatás,rend-és jogbiz-
tonság körére később,a tercier ágazat elemzésekor térek ki.

A bemutatott infrastrukturális egységekről található még adatok
később,az ágazatok elemzésekor,illetve részletes adatközlés
olvasható a Jegyzetben.

33. ábra
Az ágazati foglalkoztatottság megoszlása

SARKAD PRIMER GAZDASÁGI ÁGAZATÁNAK JELLEMZŐI

Sarkad, a telepítő tényezők évszázadokra visszamenő sajátosságait figyelembe véve, elsősorban és döntően agrár település volt egészen 1966-ig, amikor kimutathatóan ipari-agrár szerkezetűvé vált /17. ábra/.

Márki érzékletesen írja le, a még a múlt század elején is fellelhető állapotokat, az agrokulturát illetően.⁴⁰ Ebből és a későbbi feldolgozásokban élénk társuló helyzetből⁴¹ most csak néhány sajátosságot célszerű kiemelni.

A szeszélyes vízjárás következtében, a folyamatosan művelhető terület a múlt század fordulójáig az egész határnak csak 15 %-át

tette ki, ugyanakkor a mocsarak, nádasok, összefüggő erdők együttes területe több, mint a felét, 51,5 %-ot /34. ábra/.

Az 1829-ben beindult folyószabályozási munkálatok, a század második felétől lehetővé tették a lecsapolt területek művelés alá vonását, így az 1869-es tagosítás után,³⁵ a szántó területe a határnak több, mint a felére /55,8 %/ terjedt ki. Századunk első évtizedeiben a szántó már az egész terület 75 %-ánál nagyobb mértékben részesedett és az utóbbi években közeledik a 80 %-hoz /34. ábra/.

A szántó térhódítása nemcsak a hasznosíthatatlan területek visszaszorítását, hanem egyben a vetésszerkezet korszerűsödését is jelzi. A régebbi monokulturális buzatermesztés mellett, a cukorgyár és kendergyár termelésének beindulása az ipari növények térnyerését eredményezi, amit a többi haszonnövény termesztése is követ.

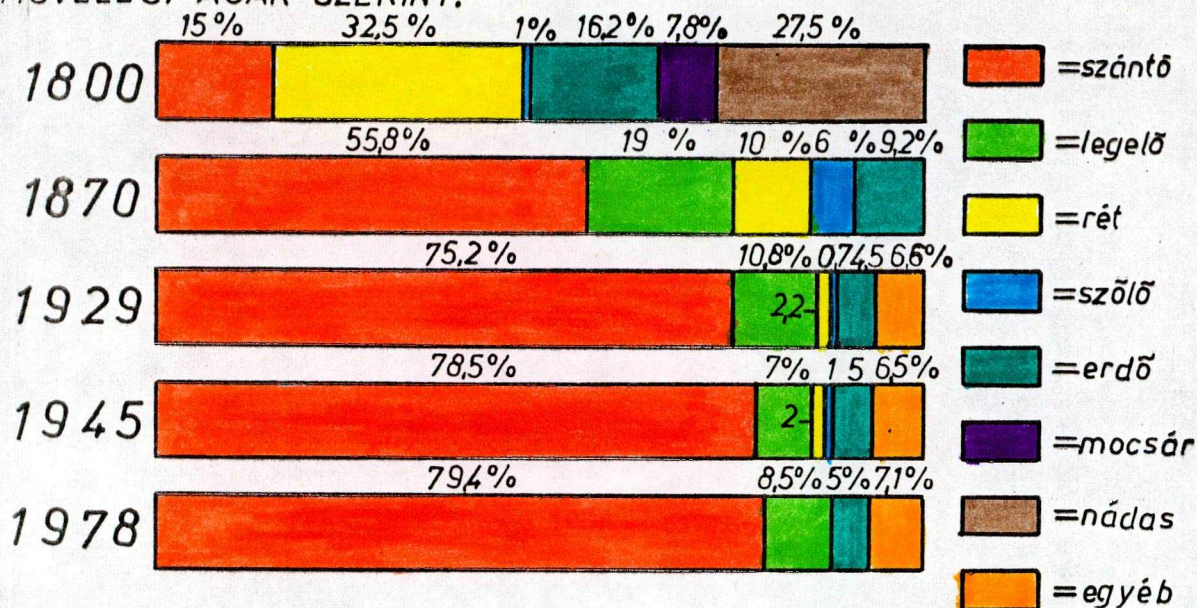
A korszerűsödés következményeként két eléggé sajnálatos tény is megállapítható. Az egyik, hogy a múlt század elején még nagy kiterjedésű erdő, a mértéktelen fakitermelés folytán, a század végén a felére csökkent, ebben a században pedig 5 % részesedéssel stagnál. A másik tény az, hogy a hajdani jelentős kiterjedésű szőlő és gyümölcsös - a település bővülése és a foglalkozási szerkezet átalakulása következtében - rohamosan csökkent és napjainkra - mennyiségét és minőségét tekintve - gyakorlati jelentősége elveszett. A lenin MgTSz-re vár, a primőr zöldségtermesztéssel együtt, újbóli megfelelő szintre emelése, a speciális éghajlati adottságok kiaknázása. A megvalósulás útjára lépő meliorációs tervezet ehhez lehetőséget biztosíthat.

Az állatállomány összetételének alakulásában talán még markánsabban tükröződnek a társadalmi változások következményei, ötvöződve a helyi környezeti tényezők sajátosságaival /35. ábra/

A felszabadulás előtt uralkodóan a szarvasmarhatartás jellemző Sarkadra. A lecsapolt és művelés alá fogott területek mellett sokáig megmaradtak a nagy kiterjedésű rétek és legelők, melyeken félig rideg állattartás folyhatott. A sertéstartás azért terjedt nehezebben, mert tenyésztésével elsősorban önellátásra rendezkedtek be. Ezen kívül a takarmánynövények sem részesedtek megfelelő

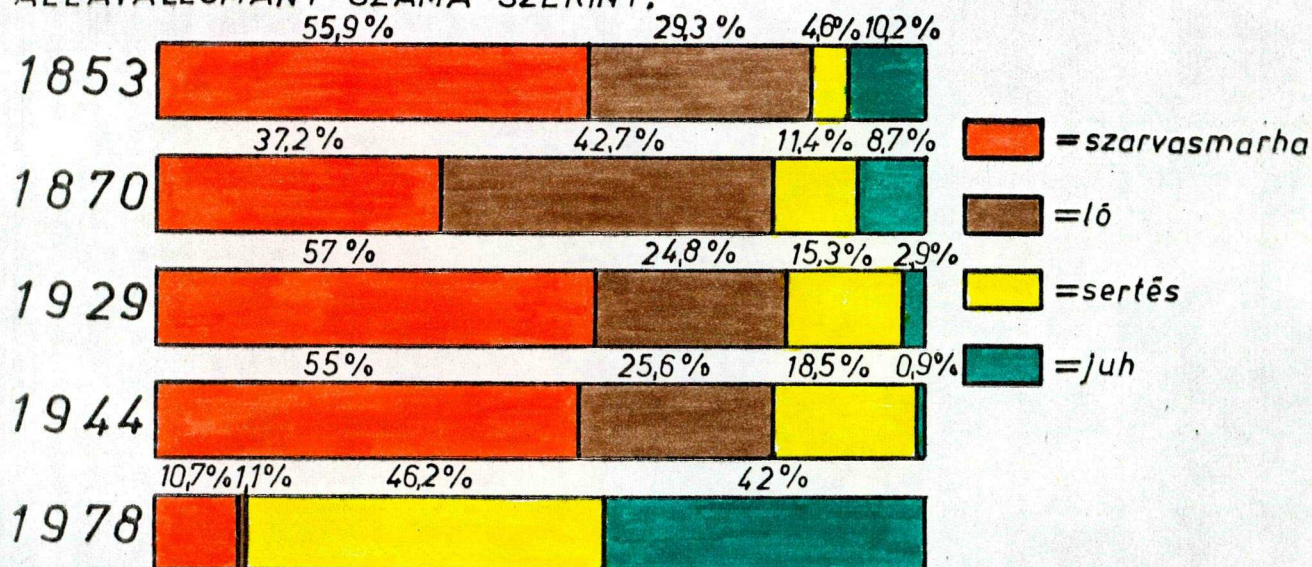
A PRIMER AGAZAT ALAKULÁSA SARKADON

MŰVELÉSI ÁGAK SZERINT:

34. ábra

ÁLLATÁLLOMÁNY SZÁMA SZERINT:

35. ábra

arányban a vetésszerkezetből, az akkori életviszonyok között a háztartási ételhulladék sem volt nagy mennyiségű és a gyulai husüzem, kialakulása után sem igényelt sokáig számottevő mennyiséget. Az agrár népesség nagy száma miatt, a második helyen a ló állott, mint legfontosabb igásállat. A juhállomány csökkenése a helyi szokások átalakulásával, a szántó növekedése miatti fogyó legelőterület elsősorban szarvasmarhák számára hasznosításával magyarázható.

A felszabadulás után, a nagyüzemi gazdálkodás bevezetése szembeötlő változást eredményezett/35. ábra/. A szarvasmarhaállomány gyors és nagymérvű csökkenésének, ezáltal a Sarkadra jellemző állattartási szerkezet megváltozásának két fő oka van.

A fontosabbik az, hogy a téeszésítés első éveiben sok és kis volumenű üzemet hoztak létre, amelyek - 5 kivételével - rövid ideig is léteztek, így jelentős számú állat tartására nem tudtak, vagy nem is akartak berendezkedni, így a korszerű, öntözött legelő-gazdálkodás kialakítására sor sem került. Megjegyzendő, hogy mai szemmel nézve, szinte érthetetlen az a megfontolás, amely alapján 17 téesz szervezését, beindulását engedélyezték, még akkor is, ha a felszereltség színvonala nagyon alacsony volt.

A másik ok a háztáji állattartás mennyiségi csökkenése, amelynek motiválója - a munkaerő eláramlása mellett - a megfelelő állami dotáció hiánya volt, egészen a 70-es évek közepéig. Az addig eltelt évek rohamos csökkenését már a kedvezőbbé váló dotáció sem tudta lényegesen javítani. A hiány pótlását a téeszek sem tudták megoldani, mert megfelelő számú istálló megépítésére nem került sor, költségvetésükben ilyen előirányzat nem szerepelt.

A lóállomány még nagyobb arányú csökkenése, a foglalkozási szerkezet és az életszínvonal, valamint a szállítás fejlődésének természetes velejárója.

A sertésállomány ugyanakkor gyors növekedésnek indult, amely összefügg egyrészt a takarmánynövények nagyobb arányú termesztésével és a házak körüli ételhulladék feletetésével, másrészt a gyulai husüzem folyamatos ellátásának igényével. A husprogrammal összefüggő állami dotáció is kedvezően alakította a tenyésztési kedvet. Ennek ellenére a Lenin TSz leállt a sertés tenyésztéssel, munkaerő-gondjai miatt.

A juhállomány nagyarányu növekedése egyrészt azt jelzi, hogy a jelenlegi viszonyok között a téesznek volt annyi fedezete a fejlesztési keretből, hogy hordályokat építsen, másrészt megnőtt a bárány iránti kereslet, így esetleg exportálásra is lehetősége van. A lakosság változatlanul idegenkedik a juhtenyésztéstől.

Az agrárnépesség, számarányában és életkörülményeiben Sarkad történetében jellemző és meghatározó tényező volt 1965-ig.

A jobbágyság, illetve 1849. után a parasztság helyzete, a földek 1869-es tagosításáig nem sokat változott. A függő viszony, a minden téren tartós elmaradottság melegágyaként, közrejátszott abban, hogy a kirótt terhek magasak voltak.¹⁸ Nagy volt a gyermekhalandóság, gyakoriak voltak a járványok, a vertföldes házakban különböző tüdőbetegségek tenyészttek nemzedékről-nemzedékre.³⁷

A szociális és egészségügyi elmaradottság oly mély gyökereket eresztett, hogy teljes felszámolását mind a mai napig nem sikerült teljesen megoldani.

Az agrárnépesség kis százaléka élt elfogadható életkörülmények között, a többség vonva az igát, csak tengődött a szétaprózott földeken. Legelmaradottabb körülmények között az uradalmi szolgálatban lévő családok éltek. A felszabadulás előtti előljáróságok szerény elképzeléseit ez a helyzet nagymértékben gátolta és döntően közrejátszott abban, hogy a településkép a mai napig falusias.

A felszabadulás után, a továbbfejlődést meghatározó, lényeges változások következtek be. A földosztással földhöz jutott családok népesedési üteme nőtt, így elsősorban ezáltal érte el Sarkad az 1949-re datálódó népesedési maximumát.

A nagyüzemesítés során meglévő erőltetett tagtoborzás indította meg az agrárnépesség nagyarányu el- és átáramlását.

A maradó agrárnépesség életkörülményei 1959-ig nem sokat javultak. A sok kis téesz akadozó termelését látva, az állami intézkedések úgy igyekeztek segíteni a problémákon, hogy összevonásokat rendeltek el. 1959-től Sarkadon, a 17 téeszből ezáltal csak 6 maradt. Az eddig eltelt időszak nehézségeinek - pozícióharccal is elegyített - forrását ezzel sikerült elapsztatani. A gépállomás gépparkjának átirányítása, saját vásárlásu gépállomány bővülése

és az egységesebbé váló, nagyobb területű téeszék rentábilisabb termelése, az agrár népesség életszínvonalának jelentős emelkedését eredményezte.

A téeszek teljes egységesítése 1975-ben következett be. A beol-
vadás a legrégibb alapítású Lenin MgtSz-be történt /36. ábra/

Vágóhid és Szeszfőzde

A mezőgazdasági termelvényeket feldolgozó egységek közül a Vágóhid és a Szeszfőzde - a század elején történt alapítása óta /41. ábra/ - nem fejlődött, szerepe inkább csökkent, fejlesztésükre a mai napig nem került sor. A Vágóhid, Gyula közelsége miatt, alig bír körzeti szerepkörrel, a Szeszfőzde pedig, a gyümölcsösök területi csökkenése miatt, alig rentábilis

Békés megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat Keverőüzeme

Egyre növekvő szerepkörrel rendelkezik /37. ábra/. Uj és korszerű automata gépsorai naponta 120 t granulátumot és 180 t egyéb tápot állítanak elő 1979-től. Jelenleg is 19 téesszel áll kapcsolatban, így megyei szerepkörrel rendelkezik. Jelentős tényezője a közuti forgalom növekedésének, boltjaival pedig szolgáltatási tevékenységet is végez,⁴³ fejlődése tehát egyenletes.

A Vizgazdálkodási Társulat által megvalósítás alatt álló meliorációs tervezet,⁴⁴ a géppark további fejlesztése, a vetés-szerkezet javítása és az állattenyésztés növelése egyaránt fontos a Lenin MgTSz továbbfejlődése szempontjából.⁴²

/ Ez adhat csak biztosítékot arra, hogy Sarkad a közép-békési városcentrum munkamegosztásába, mint élelmiszer-ellátó körzet is betársulhasson. /

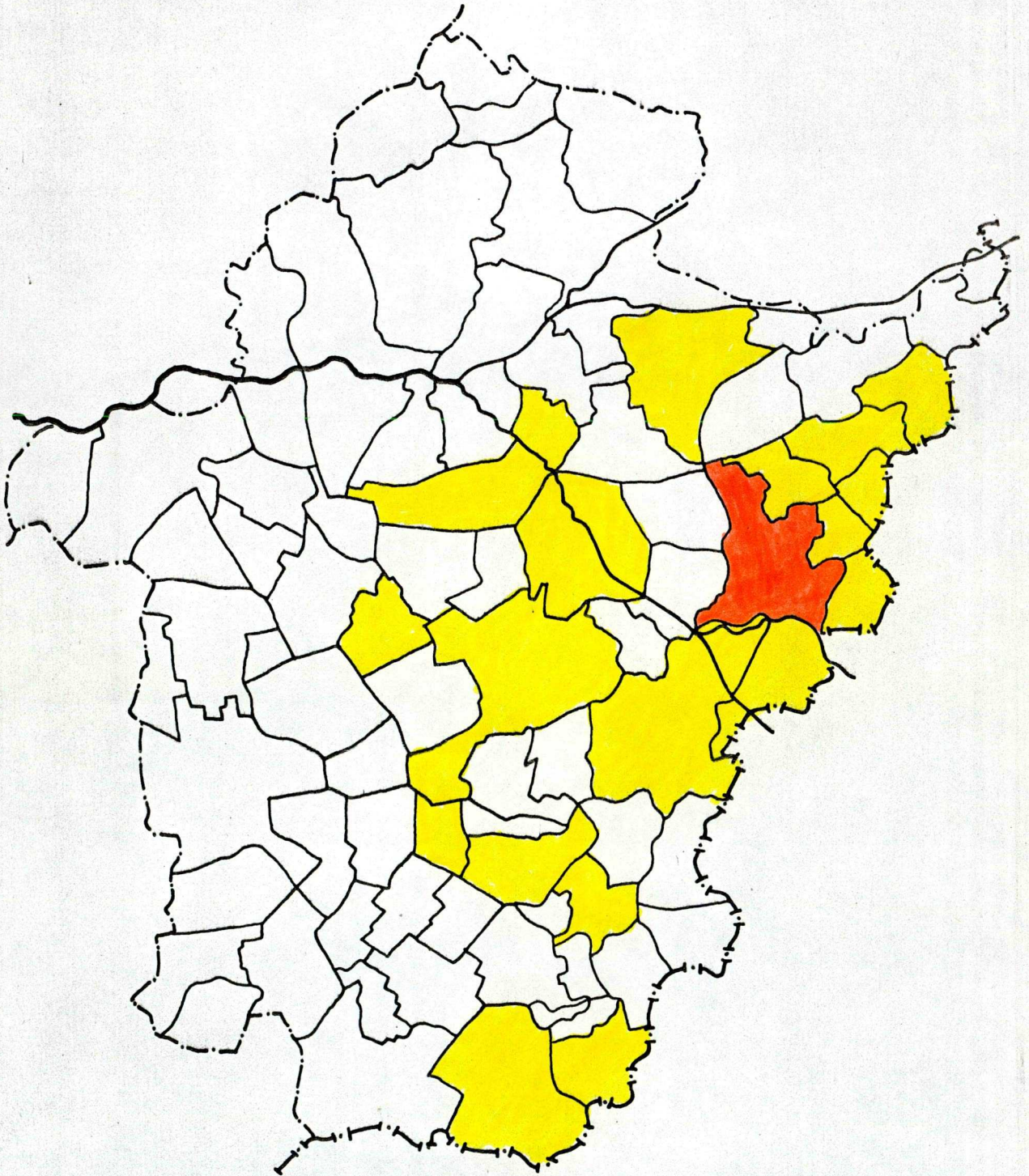
A DINAMIKUSAN FEJLŐDŐ SECUNDER ÁGAZAT

A secunder ágazat, úgy az ipari létesítmények, mint a kereső népesség számát tekintve, 1966-ban előzte meg a primer ágazatot.^{45.46} A primer ágazat foglalkoztatottsági aránya 12,5 %, a secunder ágazaté 40,6 % /33. ábra/.

E ténynek két következménye észlelhető. Az egyik, hogy érezhetően megnőtt az életszínvonal, a másik pedig az, hogy mérséklődött a migráció.

Egyértelműen kijelenthető, hogy az urbanizációs folyamatban betöltött szerepe alapján is 1966. számít mérföldkőnek.

A KEVERŐÜZEM ELLÁTÓ KÖRZETE

37. ábra

A meglévő ipari bázisok mellé - az állami rendelkezések alapján - 1964-től indul meg számottevő ipartelepítés, amelynek extenzív jellege 1970-ben tetőzik /17. ábra/. 1970-től, az ipari üzemek termelési indexe az intenzív fejlesztési törekvéseket kezdi tükrözni.

Annak ellenére, hogy a kereső népesség zöme /40,6 %/ az iparban dolgozik, még mindig aránytalanul nagy az eljáró ingázók száma, több, mint a terciér ágazatban foglalkoztatottaké /33. ábra/. A jövő évek fontos feladata éppen ezért, előrelátó intézkedések meghozatala az eljáró munkaerő lekötése érdekében, egyrészt a secunder, másrészt a fejlesztésre szoruló terciér ágazatban. E fontos cél elérése azonban csak akkor lesz megvalósítható, ha az üzemek, a belső fejlesztések, átépítések mellett, fokozott mértékben gondolkodnak a termelékenység magasabb szintre emelésének módoszatain, amely még nem kielégítő, ugyanakkor a gazdasági hatékonyság növelése társadalmi szükségszerűség.

Az ágazathoz tartozó 11 egység fejlődése eléggé egyenetlen, akár a foglalkoztatott létszám alakulását, akár az éves bruttó termelés volumenét vesszük alapul. A termelés hatékonyságának fokozása, a munkaerőgazdálkodás és a bérszínvonal fejlesztése nagymértékben függ a vállalati irányítás minőségétől. Ennek tükrében a kép szintén heterogén. A munkaerőgazdálkodás 5 vállalatnál, a helybeli foglalkoztatott létszámot tekintve, három év során a következőképpen alakult:

Üzem	1976.	1977.	1978.
Cukorgyár	968	975	982
Szellőző Művek	268	282	321
BÉKÖT telephely	100	113	121
Építőipari Szövetkezet	368	339	297
Kendergyár	179	174	155

/Nagyközségi MSZMP PB jelentés, 1979. január/

E kiragadott felsorolásból is látszik, hogy a munkaerőgazdálkodás egységes irányítása nem megoldott. Az intenzív termelésű üzemeknél nő, a többinél csökken a létszám. Akár azért, mert a vállalat bérezése nem megfelelő, akár azért, mert átszervezés, vagy profilváltás miatt csökkenteni volt kénytelen.

Az éves bruttó termelésre vonatkozó autopszia is a heterogén fejlődést igazolja.⁴⁷ Megfelelő ütemű és volumenű termeléssel csak a Cukorgyár rendelkezik. A Szellőző Művek is erőteljes fejlődésnek indult az utóbbi években. Az új épületbe átköltöző BÉKÖT termelési mennyisége lényegesen megnőtt. A többi vállalat esetében a termék-szerkezetben mutatkoznak hiányosságok, ami a foglalkoztatott létszám csökkenésével is jár. Mindezek alapján termelési indexük közepes, vagy gyenge /IV. Táblázat/. Három vállalat /Démász, Vizmű, Dégáz/ szolgáltató jellegű egységként tartozik a secunder ágazatba.

Jelenleg még a secunder ágazatban dolgozik legnagyobb létszám-ban a kereső népesség, de a társadalmi folyamat és döntően a helyi munkaerőgazdálkodás hibái következtében, elég nagy a mobilizáció /38. és 39. ábra/. Ez a folyamat két irányban zajlik. Egyrészt megfigyelhető az átáramlás a terciér ágazatba, másrészt nem csökken az eljáró ingázók magas száma sem. A tartósan magas érték magyarázatául két tényező kínálkozik. Az egyik, hogy a járási intézmények megszüntetése után felszabadult és a téesszekből eláramló munkaerőfelesleget a telitódott üzemek nem tudták lekötni. A másik ok valószínűleg szintén országos jelenség következménye, miszerint az ipari bázisok decentralizálása óta, a munkaerő egy része az üzemek, vállalatok központját jelentő települések felé migrál, egy ideig ingázóként, később végleg át is telepedve.

Sarkad 11 üzeme közül csak kettőnek van helyi központja /40. ábra/.

A kihelyezett telephelyek nagy száma - az iparosodás erősödését eredményező pozitív tényei mellett - a lassu urbanizációs folyamatnak is oka azáltal, hogy községfejlesztési hozzájárulásra nem kötelezhetőek. A látványos, extenzív iparfejlesztési ütem nem párosulhatott a helyi fejlesztési koncepciókkal. Ez a tény a meglévő infrastrukturális és kommunális hiányosságokat tovább mélyítette.

A tanácsi apparátus úgy igyekszik enyhíteni a problémákon, hogy az állami rendelkezések által biztosított társadalmi munkákat egyre fokozottabb mértékben veszi igénybe, amelynek értéke is egyre jelentősebbé válik.

A rendszeres koordinációs támogatás a helyi központu vállalatok részéről történik, így értéke nem számottevő, az alábbiak szerint:

Lenin MgTSz	80 000.-Ft
Szellőző Művek	50 000.-Ft
ÁFÉSZ	50 000.-Ft
Építőipari Szövetkezet	25 000.-Ft

MUNKAKÉPES KORÚ NÉPESSÉG MEGOSZTLÁSA 1977.

7730 fő

85,7

31,42 7 %

=Aktív keresők

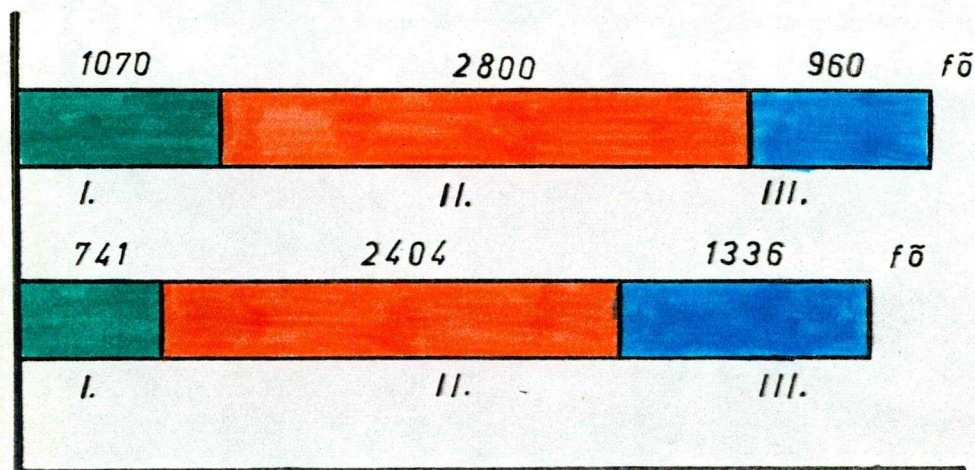
=Gyeken lévők

=Háztartásbeliek

=Iskolások

A KERESŐ NÉPESSÉG LÉTSZÁMÁNAK VÁLTOZÁSA

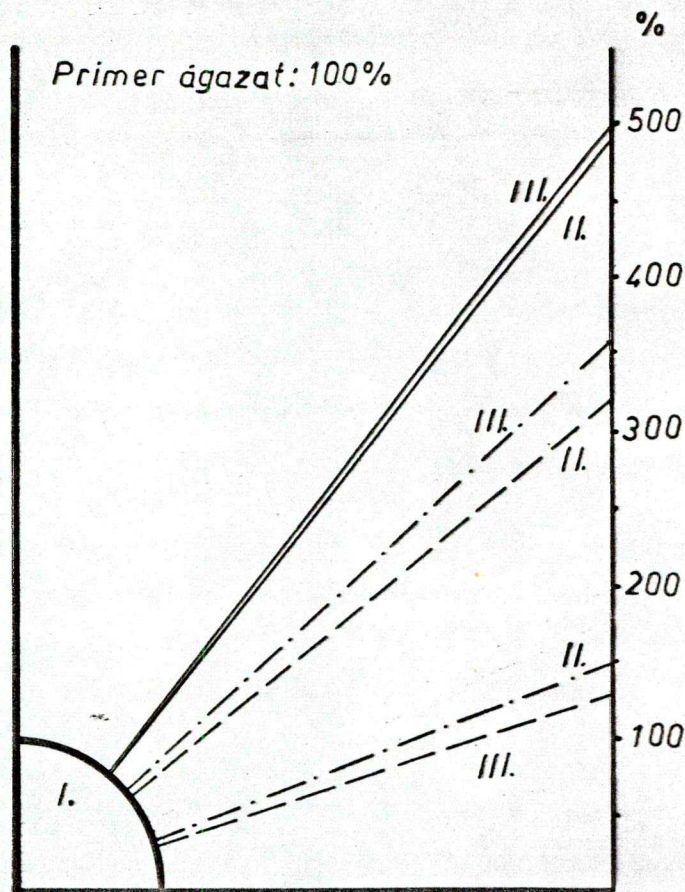
ÁGAZATOK SZERINT 1977-78.

39.
ábra

AZ ÁGAZATOK LÉTSZÁMÁNAK ÉS ÉVES BRUTTÓ

BEVÉTELÉNEK ÖSSZEVETÉSE 1978.

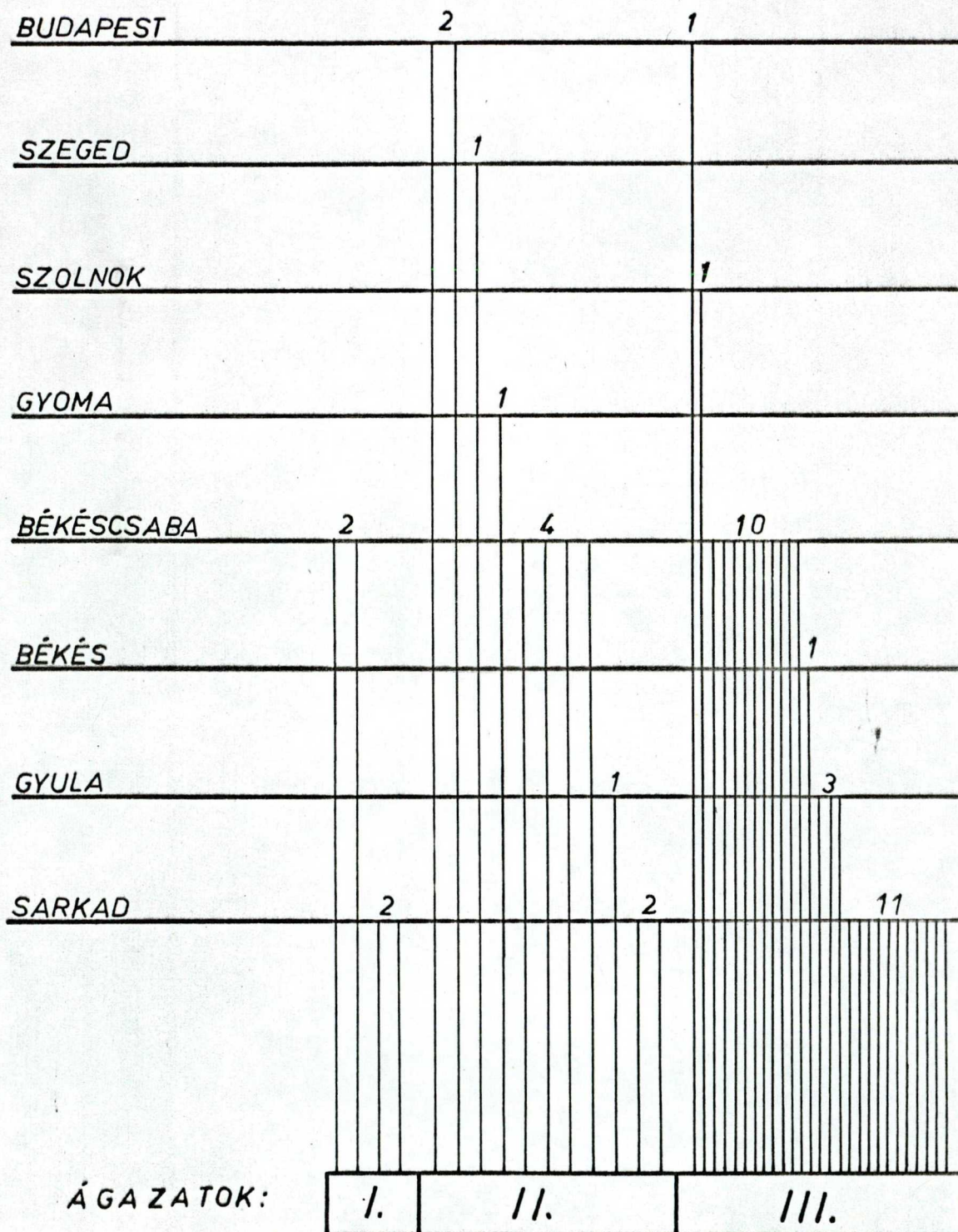

— = Bevétel
 --- = Létszám
 -.- = 1 keresőre jutó bruttó érték

38.
ábra

Ágazati egységek megoszlása

központjaik helye szerint 1978.

IV. Táblázat

ÉVES BRUTTÓ BEVÉTELEK OSZTÁLYOZÁSA 1978.

Ágazati egységek	Termelési értékek	Ebből export
Cukorgyár	886 000 000.-	
Szellőző Művek	135 064 000.-	19 852 000.-
Lenin MgtSz	126 808 000.-	
Keverőüzem	120 000 000.-	
BÉKÖT Telephely	99 120 500.-	99 120 500.-
Építőipari Szövetkezet	41 446 000.-	7 804 000.-
ÁFESZ Szakcsoportok	20 913 000.-	
Gyulai Háziipari Telep	16 861 000.-	10 980 000.-
Sütőipari Vállalat	14 653 000.-	
Kendergyár	13 087 000.-	
VB Költségvetési Üzem	10 036 675.-	
KIOSZ	3 214 595.-	
KISOSZ	942 498.-	
Gyomai Háziipari Telep	840 000.-	200 000.-
Vizügyi Szakasz mérnökség	400 000.-	
Szeszfőzde	220 000.-	

Forgalmazási értékek

OTP Fiók	380 000 000.-
ÁFESZ /csak helyben/	349 162 000.-
Posta	343 741 412.-
TÜZÉP Telep	27 513 000.-
Cukorgyári Posta	23 320 980.-
ÁFOR Töltőállomás	4 465 000.-
DÉGÁZ Cseretelep	1 547 488.-
Szeszfőzde	1 540 000.-
Gyógyszertár	1 534 442.-
MÁV	1 296 264.-
VOLÁN Helyijárat	161 480.-

Szolgáltatási értékek

DÉMÁSZ Kirendeltség	28 089 360.-
ÁFESZ	1 935 000.-
Vízmi	1 401 660.-
Szolgáltató és term.Szöv.	1 140 000.-
Építőipari Szövetkezet	876 000.-
VB Költségvetési Üzem	506 605.-
Gelka szerviz	495 810.-
Temetkezési Vállalat	487 270.-
ATI Tanfolyam	390 000.-
Vágóhid	114 672.-
VOLÁN Darabáru Fuvarozás	1 659.-

Vállalati bér munkák

Vizügyi Szakasz mérnökség	8 747 000.-
KPM Igazgatóság Telepe	7 000 000.-
Szellőző Művek	2 336 000.-
Vizgazdálkodási Társulat	830 495.-

Karbantartás-fejlesztés

Vizügyi Szakasz mérnökség	28 597 000.-
KPM Igazgatóság Telepe	20 000 000.-
Vizgazdálkodási Társulat	9 046 406.-

Magyar Cukoripar Sarkadi Cukorgyára

A két évig épített és 1912-ben átadott Cukorgyár máig is Sarkad legnagyobb üzeme. Indulásakor répakapacitását 1.700 t/napra tervezték, jelenleg 2950 t/nap.

Létszáma elsősorban minőségi változáson ment keresztül. Annak idején 70 fő állandó munkást és tisztviselőt foglalkoztatott idényben pedig 800 fizikai munkást. Jelenleg az állandó munkások száma 670 fő, bejáró idénymunkások száma 340 fő, a nem fizikai dolgozó létszám 140 fő /33. ábra/.

A munkaköri kötelezettségek alapvető szerkezeti változása, a berendezések időszakos korszerűsítése, egyre modernebb fűtőanyag felhasználása /1966. után szén helyett pakura, 1979-től a környéken feltárt földgáz/, adminisztráció felduzzadása a trösztösítés következtében, mindez együttesen vezetett oda, hogy a foglalkozási szerkezet lényegesen megváltozott a felszabadulás előttihez képest.

A meglévő aránytalanságokat ésszerű átcsoportosításokkal igyekeznek a vállalati irányítás mérsékelni. Az utóbbi években arra is gondoltak, hogy a dolgozók kettős szakmához jussanak, ezáltal megszűnne a gyár idény-jellege, megoldódna a folyamatos munka megszervezése - esetleg kisegítő üzemágak létrehozásával is - a karbantartási munkálatok mellett.

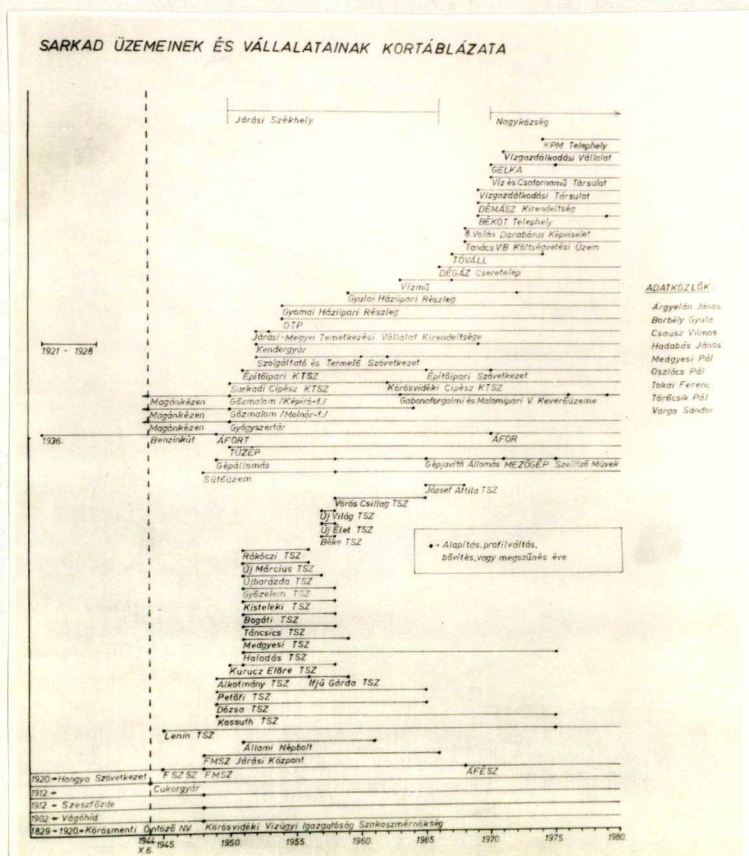
A termelés mennyisége feszített, minősége exportképes. A cukor árának világpiaci csökkenése miatt, a 70-es években nincs lehetőség exportálásra, mint korábban.

Az üzem termelési indexe, foglalkozási szerkezete és belső infrastruktúrája kedvező.⁴⁸

Szellőző Művek 3.sz. Gyáregység

Sarkad egyetlen nehézipari jellegű üzeme. A decentralizálás eredményeként, 1975.-ben alakult. A gyár területén többször zajlott le profilváltás, jól jelezve az állami intézkedések hatására bekövetkező vidéki iparosítási törekvéseket.⁴⁹

A Szellőző Művek átvette elődjétől a teljes felszerelést, a munkaerő zömét /az irányító apparátust is beleértve/, így csak termékszerkezete módosult alapvetően /41. ábra/. Két fő terméke a Falax ventillátor és a Monovent-Silka hangtompító.

41. ábra.
Sarkad üzemének és vállalatának kortáblázata

A gyár erőteljes továbbfejlődésének elsődleges gátja az, hogy a telepítő tényezők közül csak a munkaerő és az energiaellátás biztosított. A nyersanyag ide- és a késztermék elszállítása eléggé költséges. A termékfajták bővítése és a volumen növekedése emiatt lassú. Ugyanakkor a gyár felé lenne kíváncsi elsősorban, az iparban dolgozó eljáró ingázók - anyagiakban kedvező feltételek melletti - megkötése. Ehhez jelentős beruházások megvalósításra kerülése válna szükségessé, ezáltal hosszabb távon gyártható termékszerkezet kialakítása. Amennyiben a későbbi állami intézkedések nem fogják korlátozni működését, - mint fiatal üzem - ezeknek a kíváncsalmaknak eleget tudna tenni. A gyár már jelenleg is exportképes /IV. Táblázat/ infrastruktúrája közepesnél jobb szintű.

Kenderfonó-és Szövőipari Vállalat
Szegedi Kenderfonógyára Sarkadi telepe

Az első üzem 1921-28.között működött, az akkori iparfejlesztési törekvések eredményeként. 1928-ban az üzem bezárására került sor, mert a rossz fizetés és az elmaradott, egészségtelen munkakörülmények miatt egyre kevesebb volt a munkavállalók száma. A munkaerőhiányt a környező településekről sem tudták pótolni.

Ujra üzembe helyezésére a felszabadulás után, 1952-ben került sor /41. ábra/. Az induláskor megvalósított beruházások óta, a legutóbbi évekig nem történt számottevő fejlesztés, amelynek az lett a következménye, hogy stagnáló termelés mellett, a jövedelem elégtelen volta miatt, a munkaerő létszáma jelenleg is csökken. E problémát nem csökkentette, hanem mélyítette az 1970-ben lezajlott trösztösítés. Okai között több lényeges tényező is szerepet játszott. Beindulása óta jellemző, hogy az üzem vezetőségébe nem delegáltak megfelelő szakembereket. Ez egyedien rossz káderpolitika volt. Sem a trösztösítés előtt, sem utána nem bővítették a termelés profilját, megmaradt előkészítő jellegű üzemnek, holott megfelelő irányítás mellett ma már félkész és késztermékeket is gyárthatnának. Ezekre a hibákra nem ad felmentést a felsőbb intézkedésekre való hivatkozás sem. A vázolt tények egyenes következménye lett az üzemfejlesztési hiányosságok megléte és a nehéz körülmények között dolgozó munkaerő eláramlása.

A középtávú fejlesztési terv törekszik a meglévő hiányosságok pótlására, a feltételek korszerűsítésére.^{50.}

Gyomai Háziipari Szövetkezet Sarkadi részlege

1954-ben történt alapítása óta kiegészítő tevékenységet végez a gyomai anyavállalat számára, bedolgozó rendszerben.^{51.} Egy fő részlegvezető irányítása mellett, jelenleg 51 nőnek biztosít munkalehetőséget, így jelentősége kevés.

Elsősorban horgolt kézimunka és kesztyű készítésével foglalkoznak. Annak ellenére, hogy termékei exportra is kerülnek, bővítésére sem az anyavállalat, sem a helyi szervek eddig még nem gondoltak, holott a női munkaerő foglalkoztatásának egyik bázisa lehetne.

Gyulai Népművészeti és Házilipari Szövetkezet
Sarkadi telephelye

1959-ben történt alapítása óta jelentős fejlődésen ment át. E fejlődéshez az anyavállalat nyújtotta a legnagyobb segítséget 1973-ban, korszerűbb munkalehetőséget biztosító épület átadásával.

Ettől kezdve a termékek minősége exportképesseé vált, az előállított termékek választéka bővült.^{52.}

A szövetkezet jelenleg 232 állandó és 167 bedolgozó nő folyamatos munkáját biztosítja. Bővítési lehetősége még van.

Békéscsabai Kötöttárugyár
Sarkadi Konfekció részlege

Az 1969-ben alapított részleg^{53.} az állami decentralizált iparfejlesztés legszerencsésebb megoldásának bizonyult. A termelési index erőteljesen fejlődött, termékei exportra kerülnek/IV. Táblázat

Tíz év elteltével lehetővé vált egy új, korszerű üzem felépítése is, amelyben 1979-től kezdődött el a munka, 126 nővel.

Sarkad textilipari létesítményei közül itt váltak legoptimálisabbá a munkakörülmények, így a továbbfejlődéshez is itt a legjobbak lehetőségek. A foglalkoztatott létszám akár megkétszereződhet.

A részleg látványos fejlődése két jövőbe mutató gondolatot vet fel. Az egyik, hogy az anyavállalat fejlettsége determinálja a részlegei fejlődését is, ezért az ilyen vállalatok felé szükséges lenne felvetni a helyi tanáccsal való kapcsolat kiépítését, az együttműködés útjainak keresését is, a nagyközség intenzívebb fejlődése érdekében.

A másik gondolat az, hogy 4 textilipari létesítmény működése már felveti az egymás közötti kapcsolat keresésének lehetőségeit is, helyi koordinációs bizottság irányításával. Annak ellenére, hogy más-más anyavállalathoz tartoznak, ki lehetne lépni a meglévő izoláltságból. Így pl. a Kendergyár olyan félkésztermékeket gyárt-hatna, amelyet a többi alapanyagként hasznosíthatna.

A gazdasági hatékonyságnak ez lehetne egyik kézenfekvő fokozása, egyben Sarkadot könnyüipari centrummá növelhetné.

Sarkadi Építőipari Szövetkezet

1951-ben történt alapítása óta már sok év eltelt, de említésre méltó eredményeket csak az 1971-ben történt profilváltása óta tud felmutatni.^{54.}

1965-ig, mint kisipari KTSz, elsősorban javító szolgáltatásokat végzett. Mostani helyére átköltözve, Építőipari KTSz néven, már egyedi fa- és vasipari termékgyártást is folytatott /41. ábra/. 1968-tól kezdve elvállalta a belterület többszintes lakóházainak építését. Ezzel egyrészt építőipari egységgé vált, másrészt anyagiakban megerősödve, 1971-ben létrehozta faipari részlegét, amely ebédlőszékek gyártásával nyugati exportra termel /IV. Táblázat/.

A két fő tevékenység a további fejlődésnek is döntő meghatározója, habár az építőipari tevékenységet - munkaerő problémák miatt - csökkenteni szándékoznak. Ha ez bekövetkezik, akkor a nagyközség belterületi átépítése vagy leáll, vagy sokkal költségesebbé válik, a más építőipari vállalattal történő megvásárlás kényszere miatt.

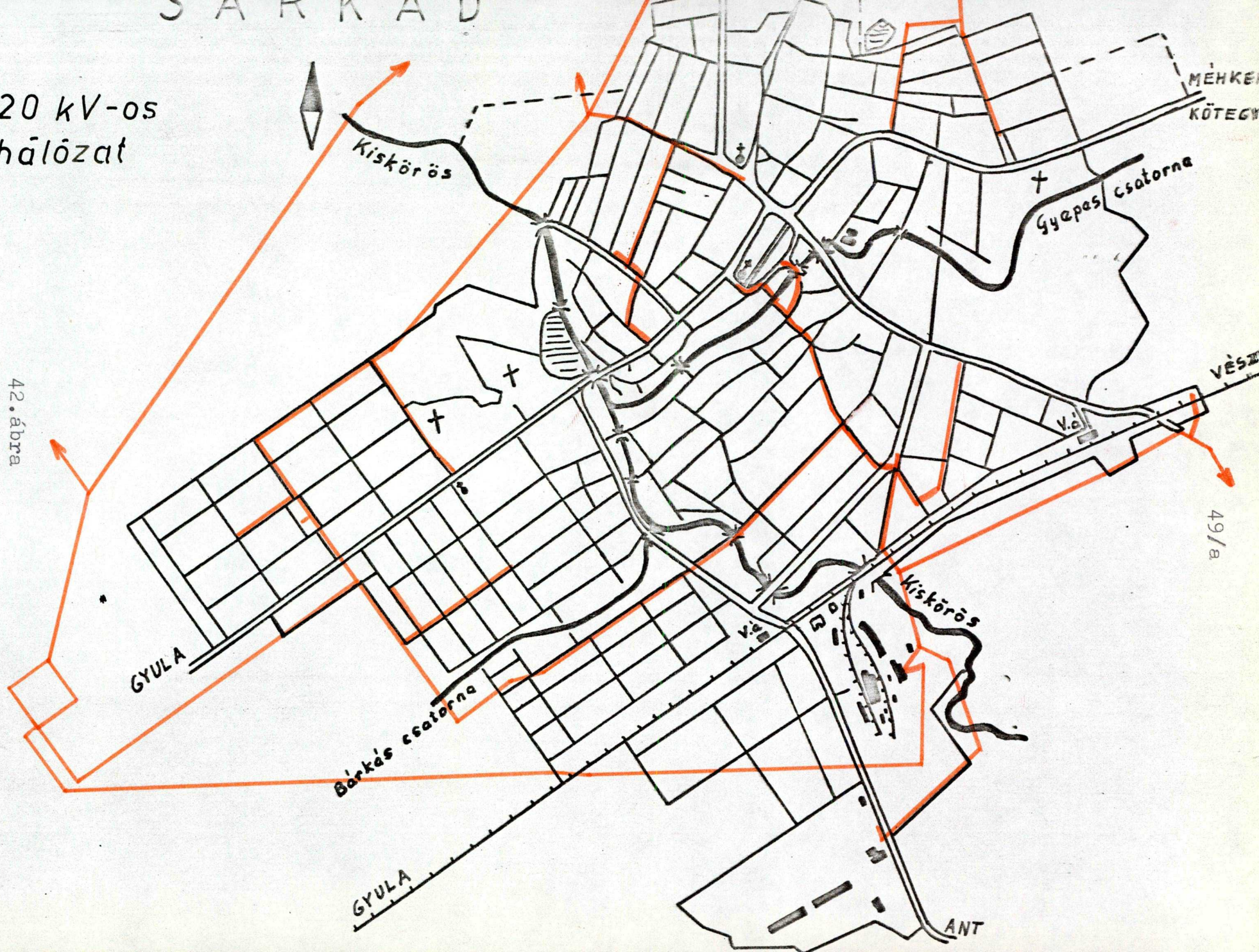
Békés megyei Tanács 3.sz. Sütőipari Vállalata

A kisiparos pékekből verbuválódott sütőde 1948-ban alakult meg. Csak helybeli igényt tudott kielégíteni. Bővítése és újjászervezése 1958-ban történt.^{55.}

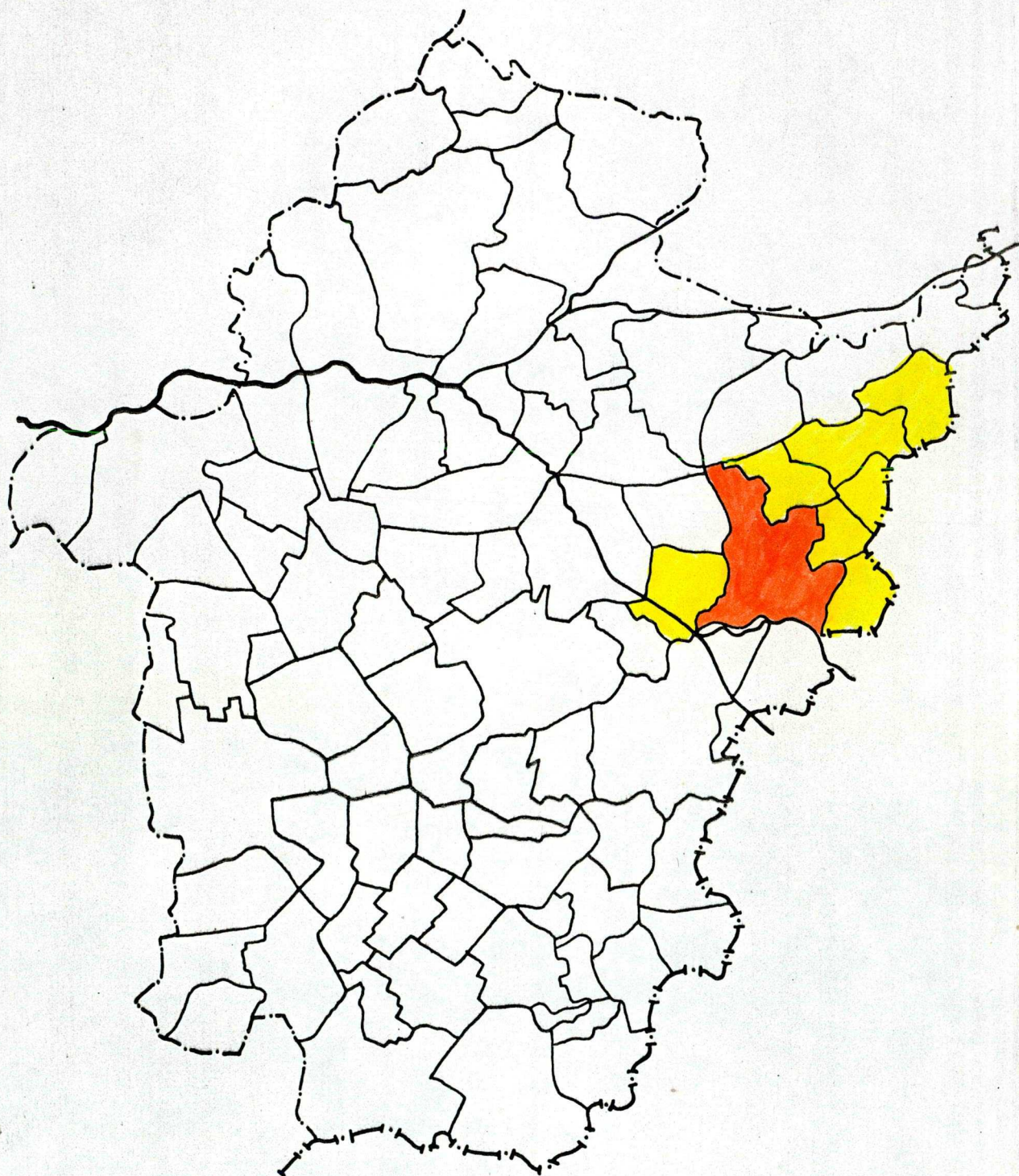
A sütőterek növelése és korszerűsítése lehetővé tette, hogy egyre nagyobb választékot kínáljon és a volt járás községeit is naponta ellássa kenyérrel. A fejlesztési tervben egy újabb kemence beállítása is szerepel, amely a meglévő kis létszám mellett a termelékenység növekedését fogja eredményezni.

A későbbiekben számolni lehet azzal is, hogy nemcsak a környező községek ellátását fogja biztosítani, hanem - legalábbis a péksüteményeire t illetően - Gyula, Békéscsaba ellátásába is beegithet, ezáltal körzeti szerepkörét tovább bővíthetné.

20 kV-os
hálózat

A DÉMÁSZ KIRENDELTSÉG KÖRZETE

43. ábra

DÉMÁSZ Üzemigazgatósága 2.Békéscsaba
Sarkadi Kirendeltsége

A kirendeltség, körzeti ellátó-ellenőrző szerepkörrel, 1969-ben alakult. Sarkad és a Cukorgyár ellátásán kívül /42. ábra/, 9 község tartozik körzetébe /43. ábra/.⁵⁶ Működése óta a nagyközség villamosenergia-ellátása teljessé vált, a burkolt utak közvilágítása korszerű. A kirendeltségnek nagy szerepe van abban, hogy a nagyközség infrastrukturális szintje ezen a téren a legkielégítőbb.⁵⁶

Békés megyei Viz-és Csatornamű Vállalat
Sarkadi Vizmű

A békéscsabai anyavállalat, a gyulai üzemigazgatósághoz rendelve 1967-ben hozta létre. A 60-as években a bekötések száma még nem haladta meg az ezret, így az igény kielégítésére elegendő volt egy 100 m³-es hidroglóbusz felállítása is. Az 1970-ben alapított Viz-és Csatornamű Társulat által szervezett újabb bekötések 1978-ban már összesen 4620 vizegységet jelentenek, így szükségessé vált egy másik, 200 m³-es hidroglóbusz felállítása /44. ábra/. Az előzőt - szintkülönbség miatt - nem üzemeltetik, felhasználási lehetőségéről még nem döntöttek.

A Vizmű hármas feladatot lát el: a vízmennyiség biztosítása, gáztalanítása /magas a metán-tartalma/ és a 9 termelőket ellenőrzése. A napi átlag fogyasztás 1200 m³, maximális kinyerési lehetőség 1800 m³. A kutak, egy kivételével régiek, a fogyasztás viszont nő. Egyre sürgetőbb feladattá válik az újabb kutak furásához szükséges pénzfedezet mihamarabbi biztosítása.

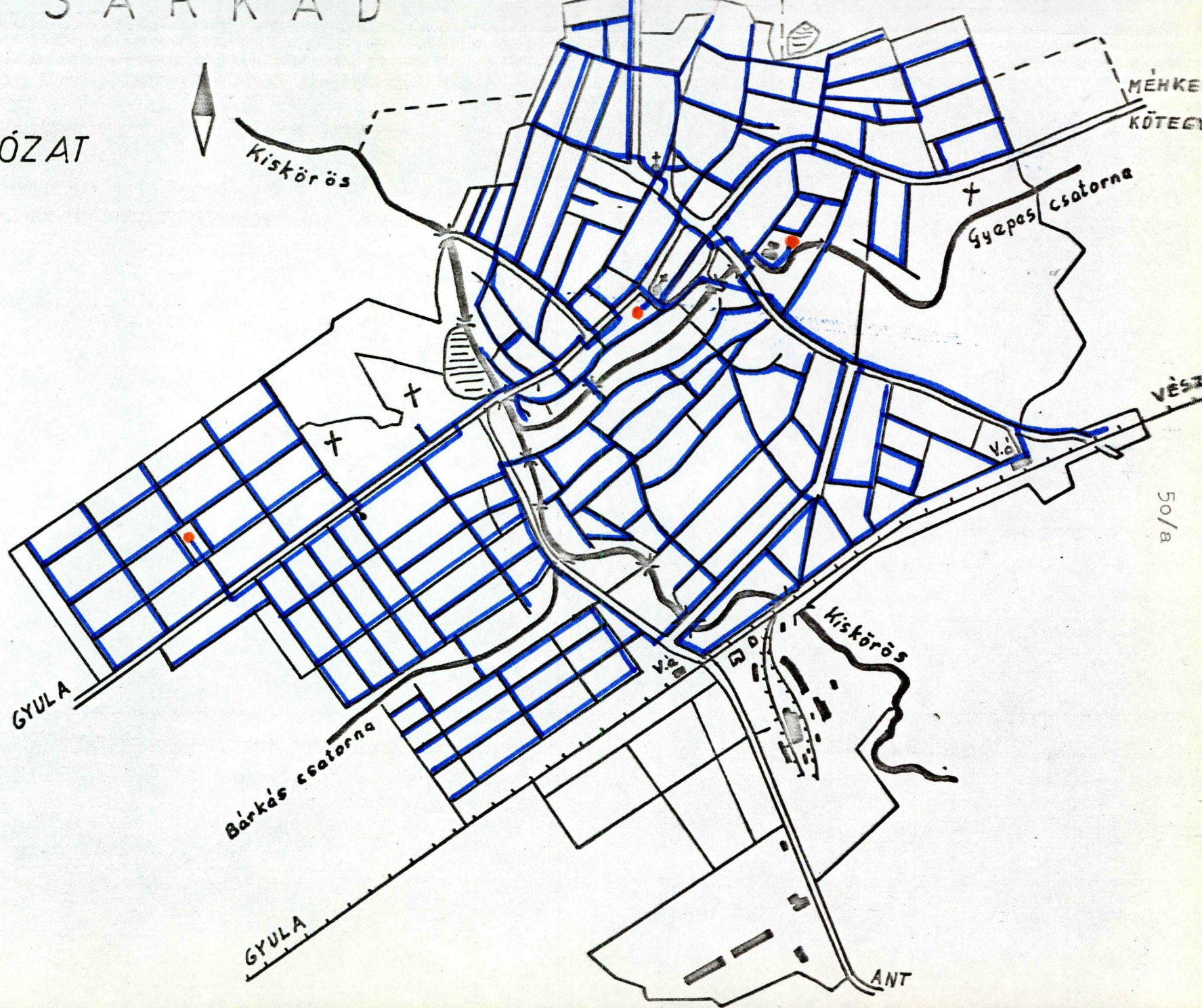
DÉGÁZ 36.sz. Gázcseretelep

Az 1966-ban alapított telep, az ÁFÉSZ kezelésében, egyre jelentősebb forgalmat bonyolít le. A fogyasztók száma 1970-hez képest megkétszereződött /Előzőkkel együtt: I. Táblázat/.

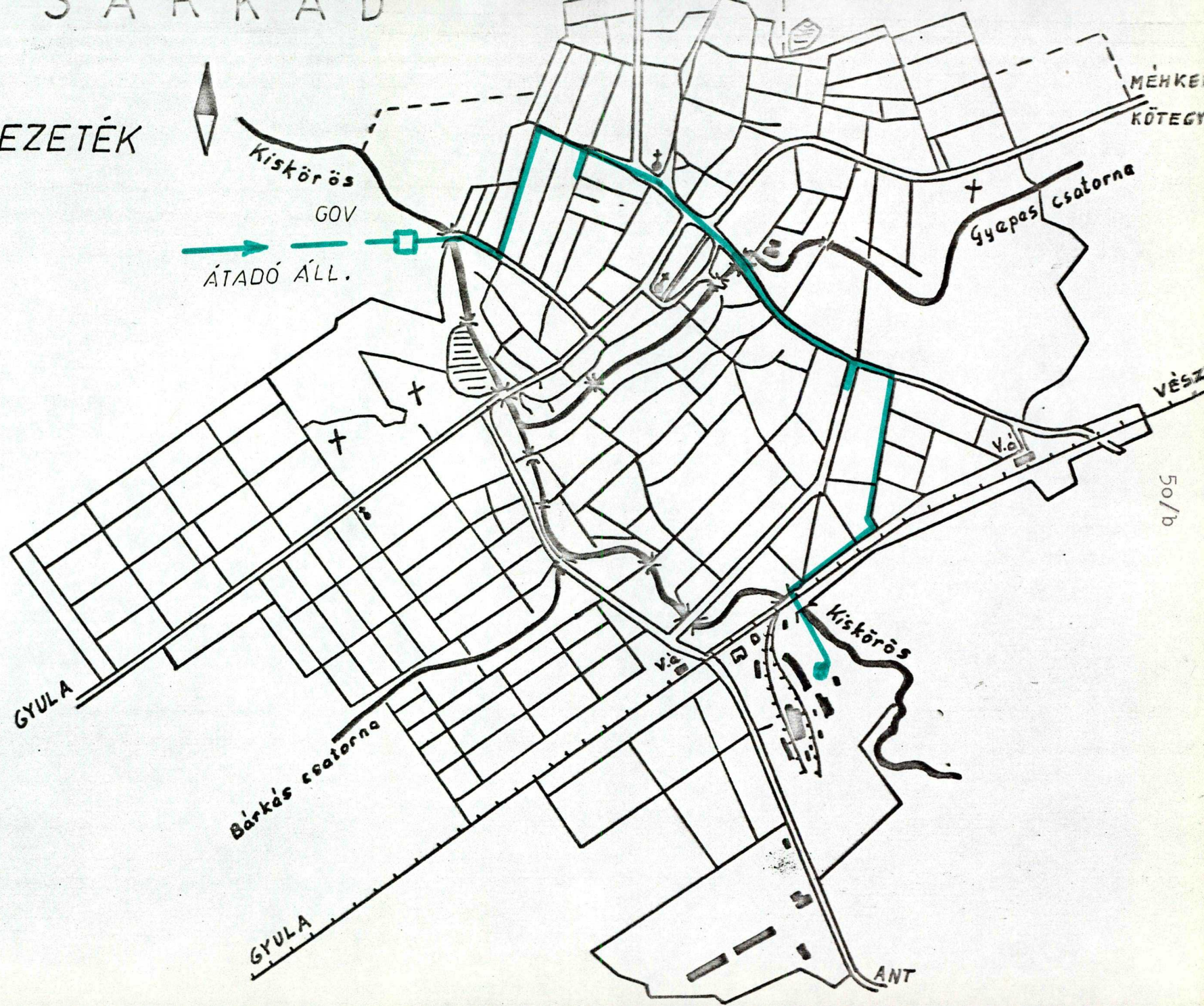
A megnőtt igény jelzi, hogy a 80-as évek közepétől bevezetésre kerülő vezetékes földgáz hasznosítására való átállás időszerű és egyben rentábilis szükséglet kielégítése lesz. /45. ábra/

IVÓVÍZHÁLÓZAT

44. ábra

FÖLDGÁZVEZETÉK

45. ábra

A Kőolajipari Vállalat próbafurásai alapján remény van arra, hogy jó minőségű földgázt kapjon a környék. A nyomásszabályzó átadó állomás már elkészült és a Cukorgyár energiaigényét máris biztosítani képes.

A Szellőző Művek mellett másik nehézipari létesítmény lehetne Sarkadon egy gáztisztító állomás létesítése, de erre, a vállalat jelzése szerint, nem fog sor kerülni.

Összegezve a secunder ágazat tényeit, egyértelműen megállapítható, hogy az ipari termelés térnyerése zömében pozitív jelenségeket indított el Sarkadon.

Annak ellenére, hogy a tercier ágazat éves bevétele bruttó értékben valamelyest előzi a secunder ágazatét /46. ábra/, a termelő jelleg alapján mégis az ipari ágazat fejlődése a döntő szempont /47./a. ábra/.

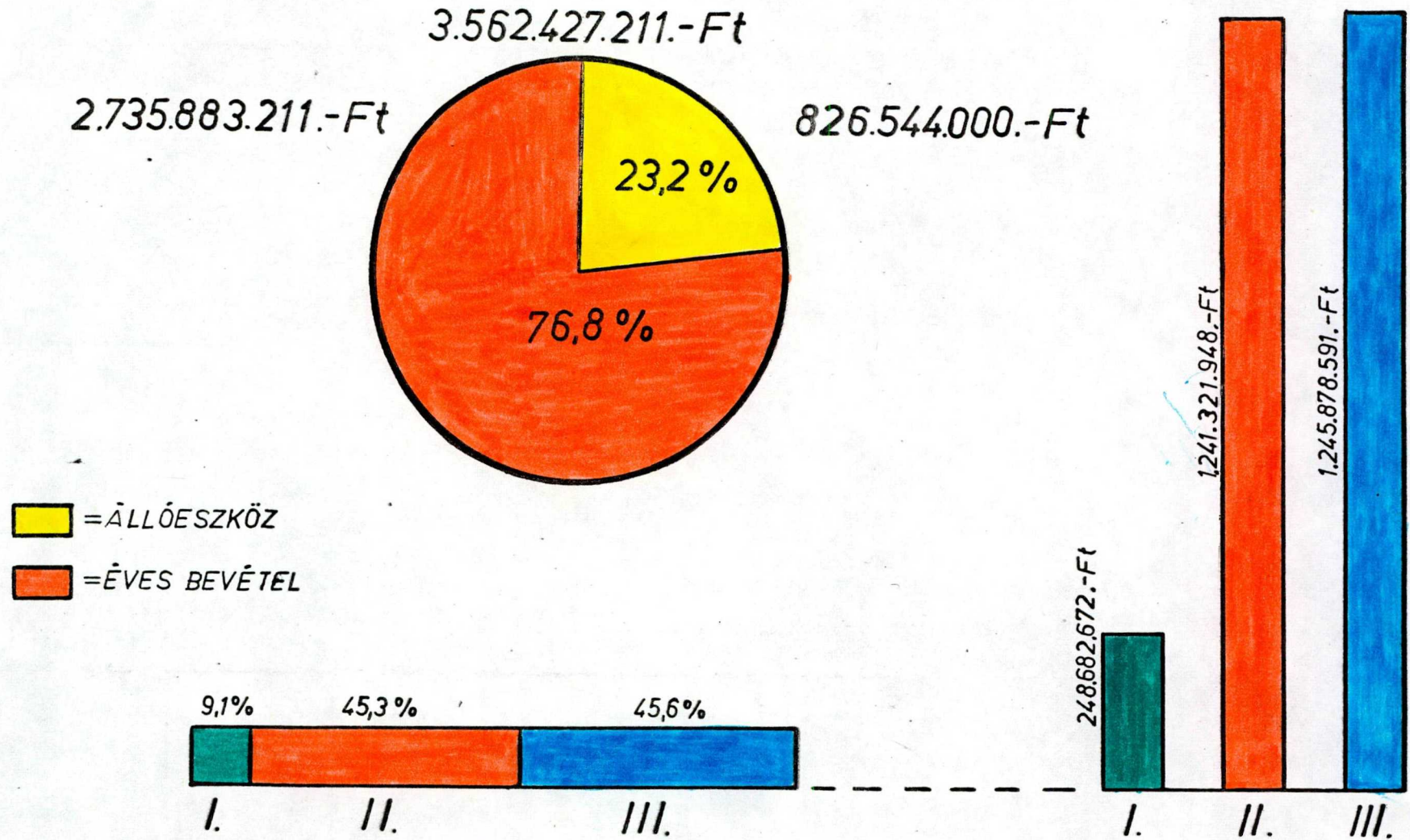
Az egy lakosra jutó számított bevételek megoszlása is azt jelzi /47./b. ábra/^{47.}, hogy egy-egy secunder ágazathoz tartozó üzem lényegesen magasabb értékeket állít elő, mint a tercier ágazathoz tartozó sok kis egység együttevve /az ÁFÉSZ, OTP és Posta kivételével/.

A további fejlődéshez legdöntőbb szempont a gazdasági hatékonyság módozatainak keresése. A termelékenység további fokozása polilaterális kapcsolatok kiépítése által válhat a leggyorsabban megvalósíthatóvá, egyben egészségesebb, exportképes termékszerkezet alakulna ki.

A közép-békési városcentrum munkamegosztásába belépés várhatóan képes lenne megoldani az egyik legégetőbb problémát is: az ingázás mérséklődését, vagy megszűnését eredményezhetné.

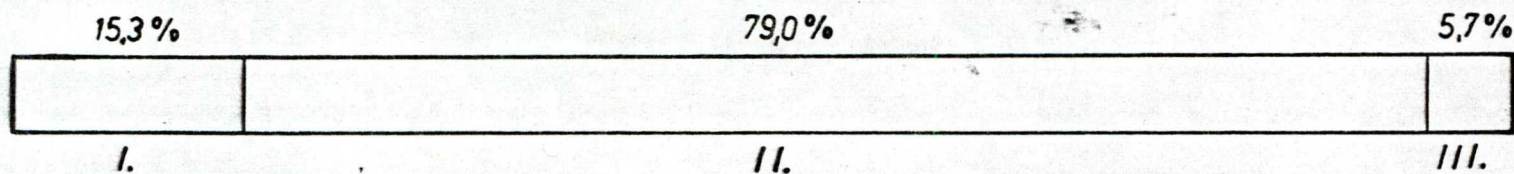
Az állóeszközök értéke és a gazdasági ágazatok éves bruttó bevétele, részesedése 1978.

46. ábra

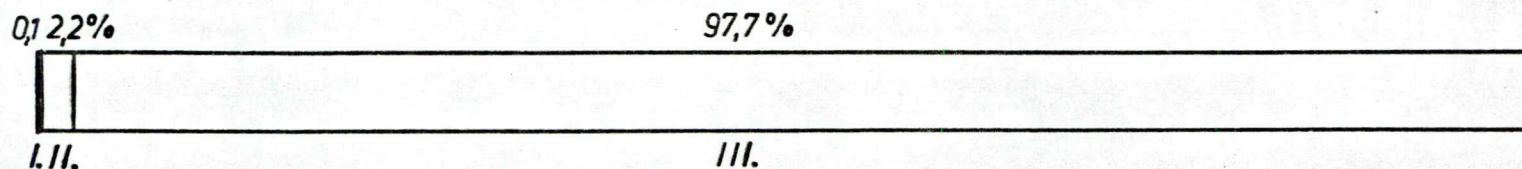
51/a

Az egyes ágazatok termelő jellegű bruttó bevételének hányadai

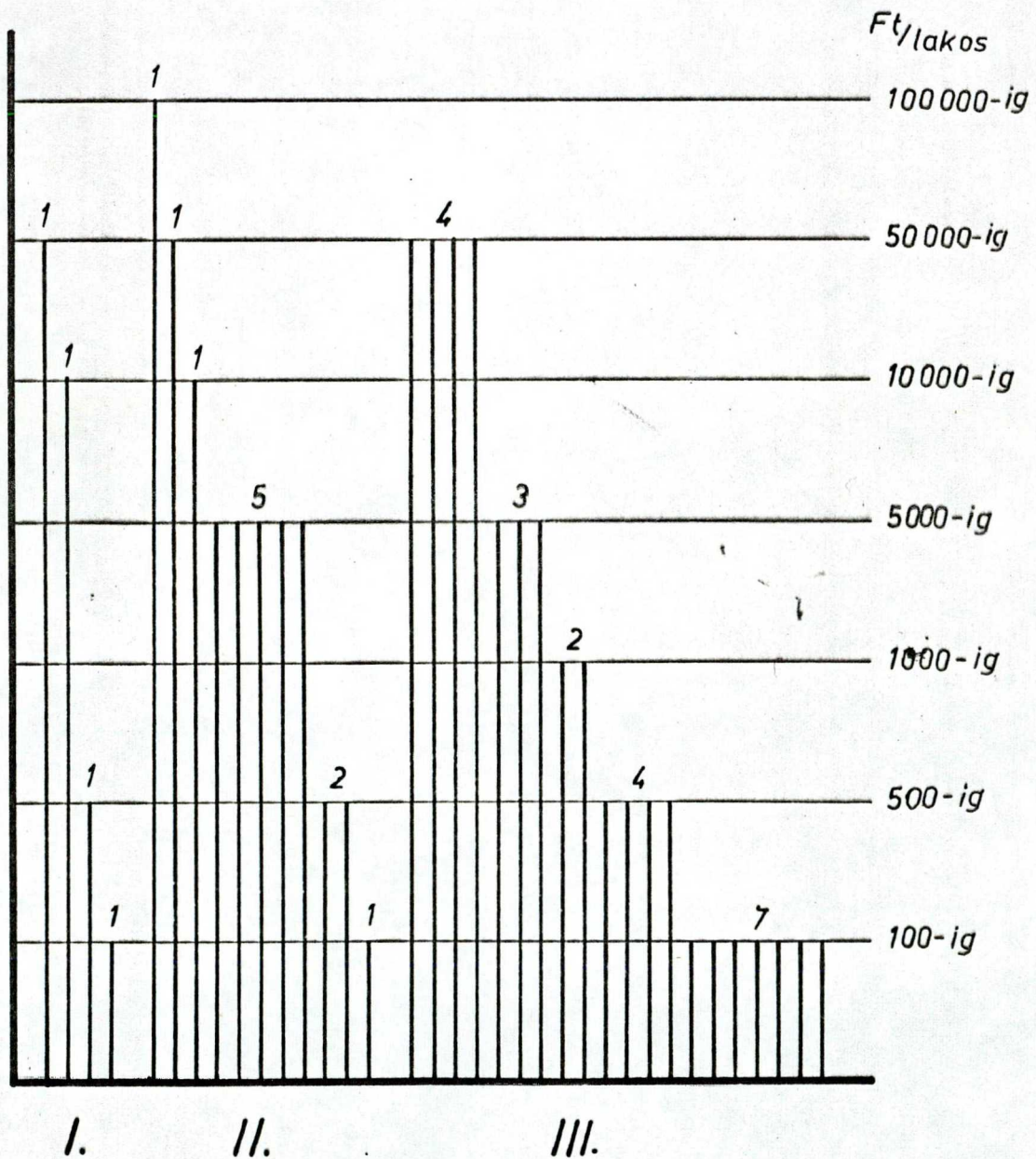
47/a ábra

Az egyes ágazatok nem termelő jellegű bruttó bevételének hányadai

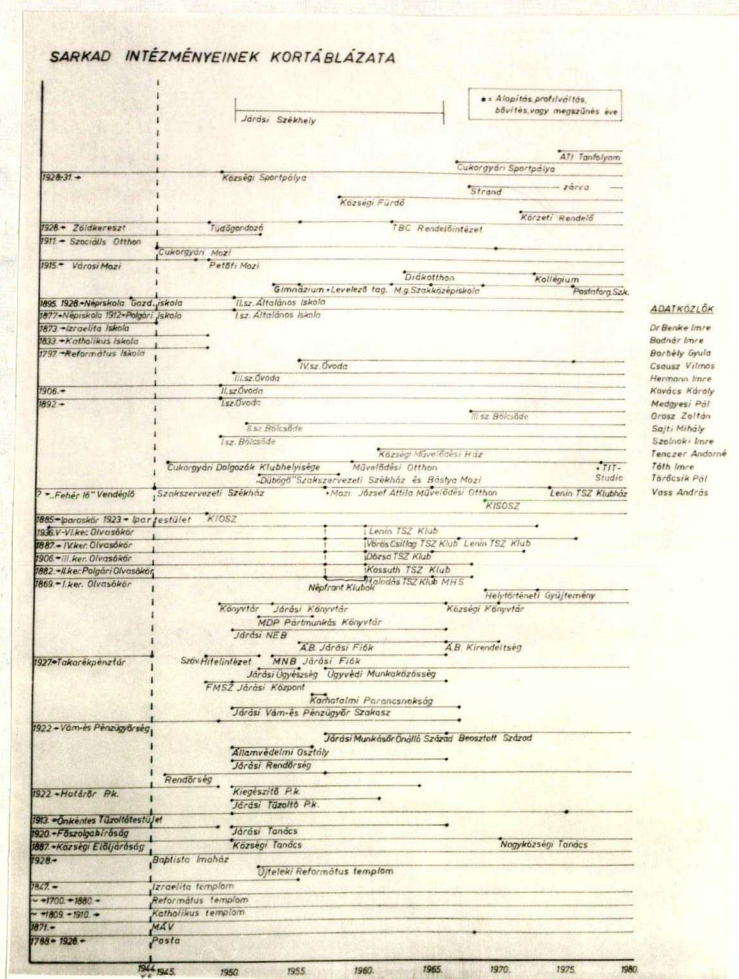

51/b

Egy lakosra számított termelési bevételek megoszlása ágazati egységek szerint 1978.

A SPECIÁLIS FEJLŐDÉST MUTATÓ TERCIER ÁGAZAT

48. ábra

Sarkad intézményeinek kortáblázata

A népesedési fejezetben elemzett tények alapján megállapítható, hogy Sarkadon a tercier ágazat kibontakozása és jelentősége a múlt század 50-es éveitől kezdve indult meg.

Az ágazat fejlődésében két nagy csomópont figyelhető meg. Az egyik 1920-tól 1940-ig, a másik pedig 1950-66. között. Mindkettő a volt járási székhely szerepkörével mutat összefüggést.

Az ágazathoz tartozó intézmények számszerű megduzzadásának az oka elsősorban a közigazgatási szerepkörrel magyarázható, amely a felszabadulás után nagyszámu politikai szervezettel is párosult.

Az ágazathoz számszerint több olyan egység tartozik, amely vagy intézmény /48. ábra/, vagy párt-és tömegszervezet/ és jóval kevesebb az olyan egységek száma, amelyek valamilyen szolgáltatási feladatkört töltenek be /17. és 41. ábra/.

A produktív és improduktív egységek nagy aránybeli eltolódása eredményezi Sarkadon a speciális fejlődési sajátosságokat, mert komoly ellentmondást tartalmaz.

Az irányító szerepkörrel rendelkező intézmények nem töltötték be irányító szerepköri feladatukat a kívánatos mértékben és hatásokkal, ezért Sarkad urbanizációs folyamatának lassúságáért elsősorban tehetők felelőssé.

A felszabadulás óta kialakult sajátos helyzet magyarázatául a következő tények sorakoztathatók fel:

- A gyökeres társadalmi átalakulás és a felsőbb szintű rendeletek szerves velejárójaként, rohamosan szaporodtak a párt-és tömegszervezetek, amely folyamatra a mennyiségi gyarapodás mellett, a nagyfoku mobilizáció is jellemző /16. ábra/. Ez a folyamat 1954-ben tetőzött, a személyi kultusz korának jellegzetes extenzív fejlesztési törekvéseit is jól jelezve /17. ábra/.

- Az intézmények számának gyarapodása az államosítással és az 1950-ben létrehozott községi-járási szervek fejlesztő munkájával függ össze, amely 1954-ig gyors, 1966-ig lelassul, majd a járás megszűntével enyhe ütemben újra felível /17. és 48. ábra/.

- Az improduktív egységek nagy száma az apparátusi létszám felduzzadását eredményezte. A tisztségek betöltése káderpolitikával történt, de nem volt mentes szubjektív megítélésektől, így sokszor nem megfelelő ember került a megfelelő helyre. Ennek, az adatközlők által igazolható ténynek könnyen belátható, lényeges következménye az lett, hogy az intézkedésekből hiányzott a megfelelő előrelátás, legtöbbször csak extenzív fejlesztésre törekedtek, amelyhez volt állami dotáció, de még ennél is többször rekedtek meg a hivatal fontosságának adminisztratív igazolásánál. A lakosság bizalma ekkor rendült meg vezetői iránt.

A kortáblázatokhoz tartozó időadatokat 57. 58. 59. - mint autopszia eredményét - egyéb munkákhoz rendelkezésre bocsájtom.

A szolgáltatások általános jellemzése

A produktív szolgáltató ágazatok fejlődése lépcsőzetes, így két fejlődő és két stagnáló szakaszra bontható a felszabadulás utáni évek sorozata /17. ábra/.

Az első fejlesztés 1948-54. között zajlott le. A téesz-mozgalommal párhuzam vonható abban, hogy a kisiparosok szövetkezetekbe tömörítése sem zajlott le simán, amely így a továbbfejlődésre egészen 1967-ig kihatással volt. Az agrár népesség mellett innen áramlott át és el a legtöbb munkaerő. A kisipari munka újbóli megbecsülésének időszakára tehető a második fellendülés, amely egyben a szolgáltatási szerkezet bővülésével és korszerűsödésével is járt /49. ábra/.

Jellege szerint produktív szolgáltatás 19 fajta lelhető fel, ebből 10 millió feletti éves bevétellel 7 vállalat zárta az évet 1978-ban és 9 foglalkoztat 20 főnél több munkaerőt.⁴⁷ /33. ábra/

Az összesített ötnegyed milliárd forintból több, mint egy milliárd forintot eleve csak 3 intézmény forgalmazott: OTP, Posta és ÁFÉSZ /IV. Táblázat/.

Az elmúlt időszakban kétségtelenül voltak törekvések a színvonal javítására, de úgy az árukinálat, mint a szolgáltatások elvárt fajtái elmaradnak még ma is a szükséges mértéktől.

Szegényes az árukinálat is, de ennek elsősorban nem a nagykereskedelmi, vagy egyéb anyavállalat áruterítési fogyatékosága az oka, hanem az, hogy elég magas még mindig a szakképzetlen munkaerő száma, sokszor még irányító, vezető posztokon is.

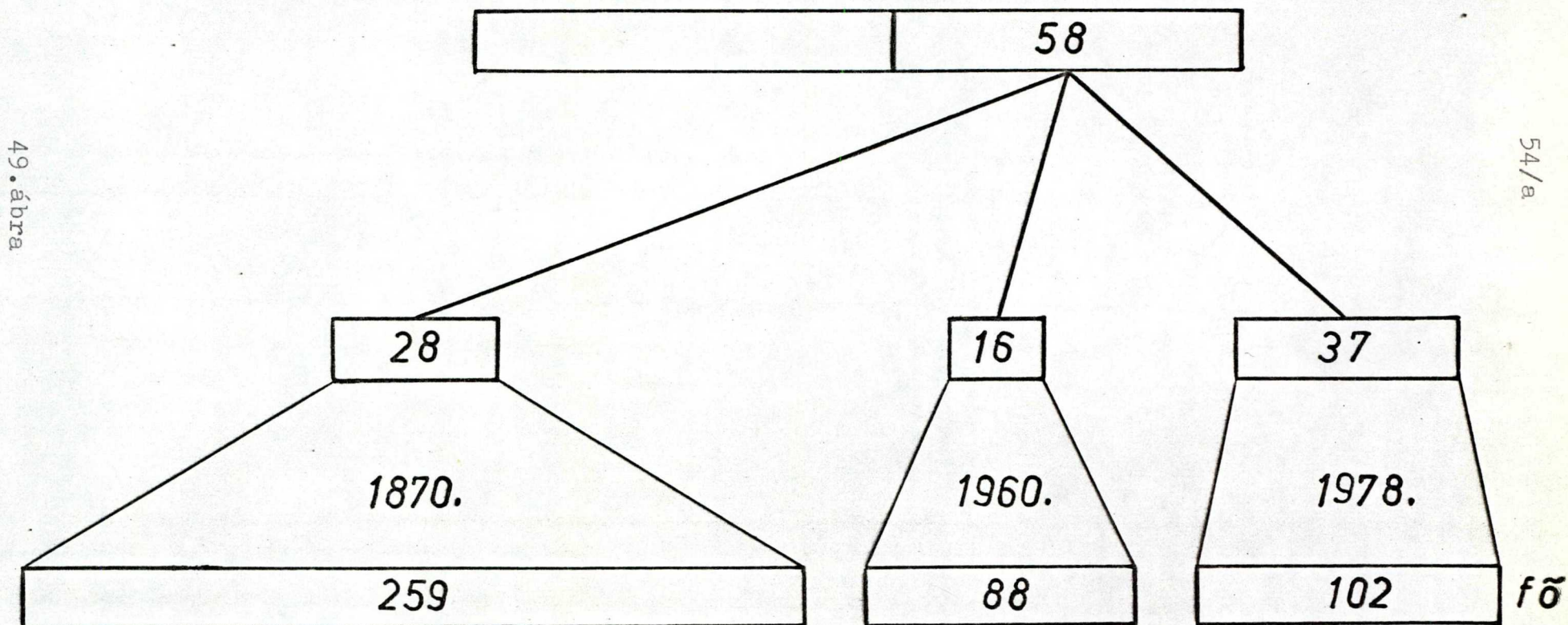
Az éves bruttó bevétel és az ágazati egységek száma terén a szolgáltatások megelőzték a secunder ágazatot.

Közlekedés-hírközlés

A közlekedés ágainak fejlődését döntően meghatározza Sarkad földrajzi és közigazgatási helyzete. A helyközi bővülő kapcsolatok mellett továbbra is jellemző maradt az átmenő forgalom jelentősége.

A kisipari foglalkozások számszerű alakulása Sarkadon

Munkaféleségek száma: 127, ebből helyben fellelt:

A területre még e században is jellemző volt a vízi közlekedés,^{33.60.} amely az országhatár közel kerülése miatt, az utóbbi évtizedekben megszűnt. Annyira, hogy sajnos, még vízi sportéletéről sem beszélhetünk.

A közuti közlekedés, - a Gyula, Békés és Nagyvárad felé irányuló kereskedelem miatt- régóta nagy jelentőségű volt,^{61.} de a sáros, nehezen járható utakat csak e század elejétől kezdték burkolt utakká alakítani.^{62.} A Gyula felől jövő ut Sarkadon három irányba folytatódott tovább: Ant, Nagyszalonta és Sarkadkeresztur felé.

Az országhatár közelsége miatt Sarkad e gócpont szerepe sokat csökkent. Az átmenő forgalom fő utvonala a Gyula-Debrecen közötti ut lett. Alsóbbrendű ut vezet Sarkadról Kötegyán, illetve Méhkerék irányába.

Az utóbbi időben mutatkozott egy kedvező lehetőség, nevezetesen az, ha Románia felé Kötegyánnál létesítettek volna határátkelő állomást, a megnyitott vasuti átkelő helyvel egyidőben /50. ábra/ Mint sok más területen, ezt a lehetőséget is Gyula valósította meg, a Gyulavárinál létesített átkelővel. Oka Sarkad infrastrukturális elmaradottságában keresendő. Annak ellenére, hogy Kötegyánnál lett volna ésszerű megnyitni a határátkelőt, a történelmileg kialakult utvonalon, Sarkad nem lett volna képes néhány éven belül úgy felfejleszteni vendégfogadó kapacitását, hogy az megfelelő legyen az idegenforgalmi igények ellátására.

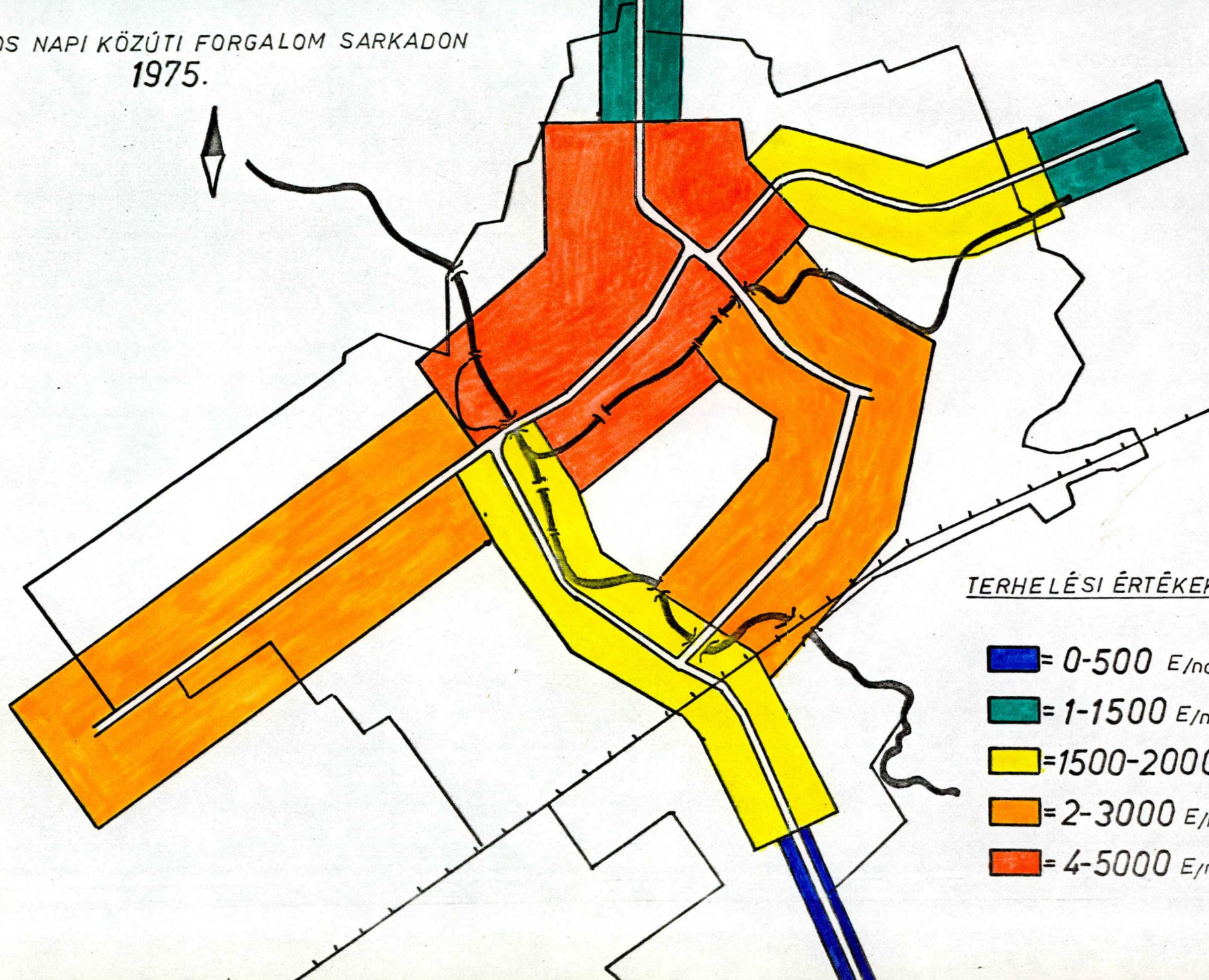
A közlekedési intézmények közül legjelentősebb a KPM Igazgatóság Sarkadi Kirendeltsége,^{63.} amely Békés megye jelentős nagyságú körzetét tartja ellenőrzése alatt /50. ábra/. A kirendeltség által elvégzett forgalomszámlálás adatai alapján megállapítható, hogy a közuti forgalom Gyula, Békéscsaba felé a legjelentősebb, erre történik Budapest, Szolnok, Szeged megközelítése is /51. ábra/. Sarkadkeresztur felé elsősorban a távolsági autóbuszok és a Debrecen felé irányuló teherautóforgalom a meghatározó. Az előző időszakhoz képest számottevő növekedés tapasztalható Kötegyán, illetve Méhkerék-Ujszalonta felé, a személygépkocsi és autóbuszforgalmat illetően /52. ábra/.

A békéscsabai 8.sz. Volán két helyi kirendeltséget tart fenn. Az egyik a helyijárat /52. ábra/, a másik a Darabáros képviselő.

TLAGOS NAPI KÖZÚTI FORGALOM SARKADON
1975.

51. ábra

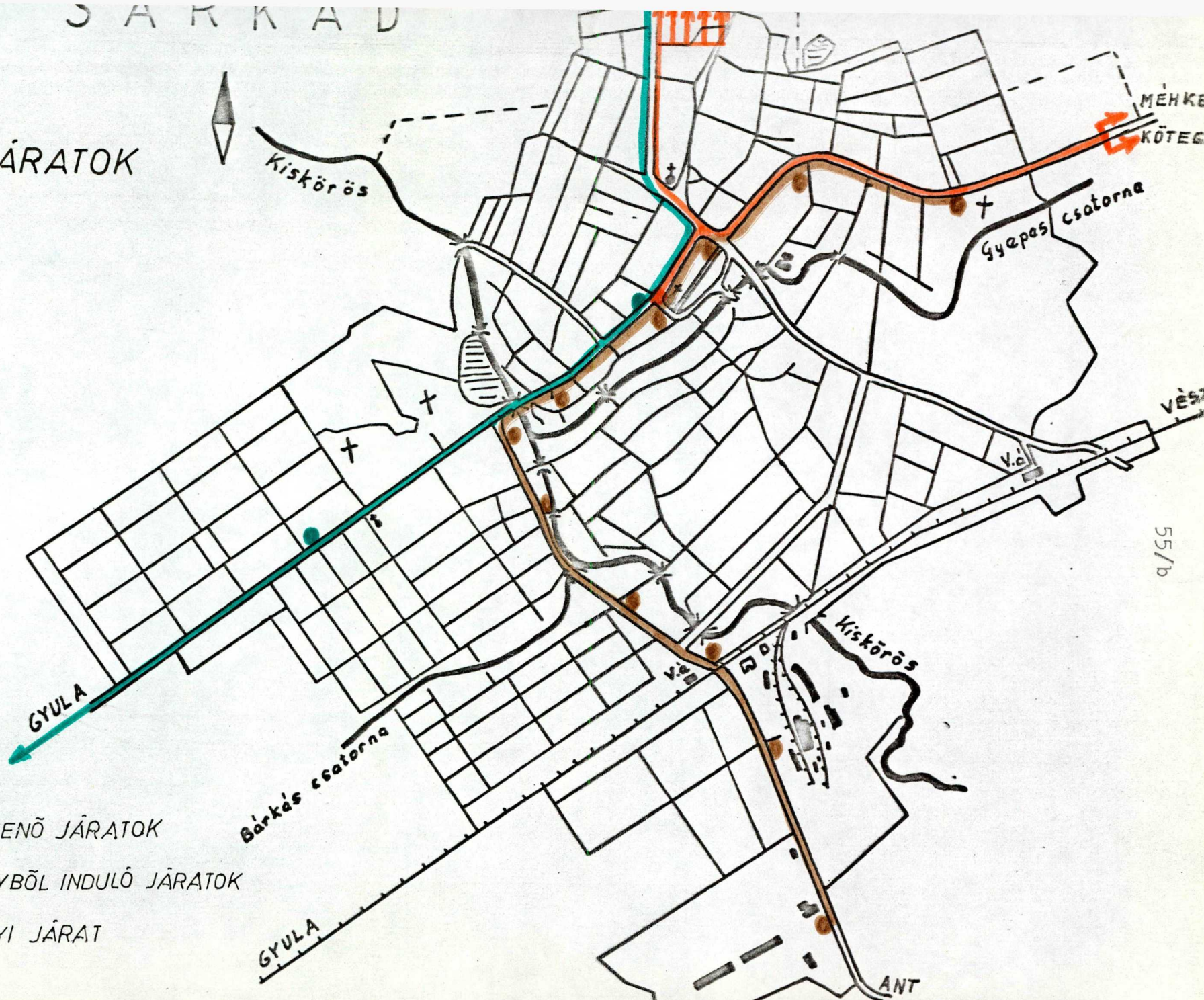

TERHELÉSI ÉRTÉKEK:

- = 0-500 E/nap
- = 1-1500 E/nap
- = 1500-2000 E/nap
- = 2-3000 E/nap
- = 4-5000 E/nap

55/a

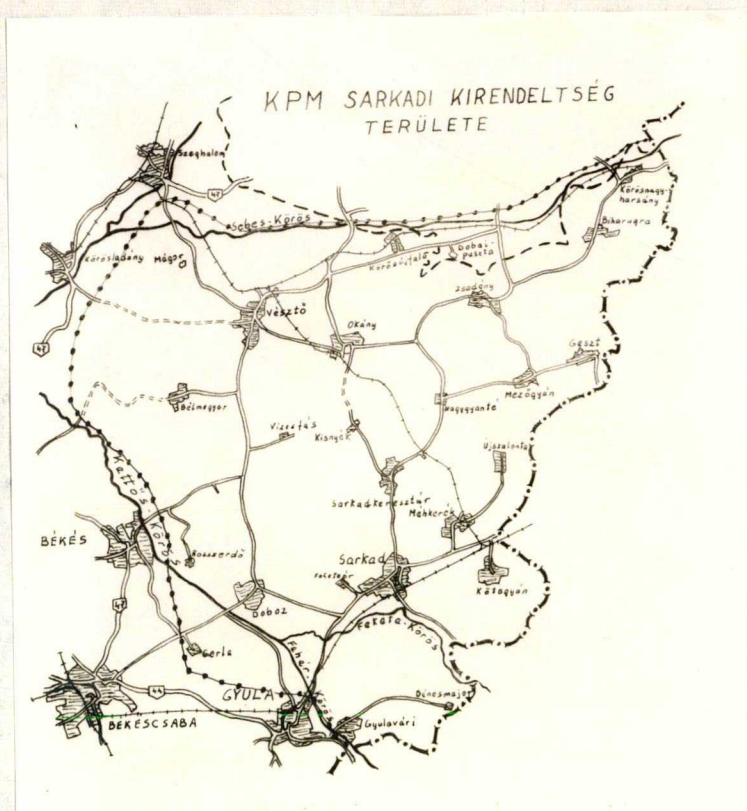
VOLÁN JÁRATOK

52, ábra

55/b

- ÁTMENŐ JÁRATOK
- HELYBŐL INDULÓ JÁRATOK
- HELYI JÁRAT

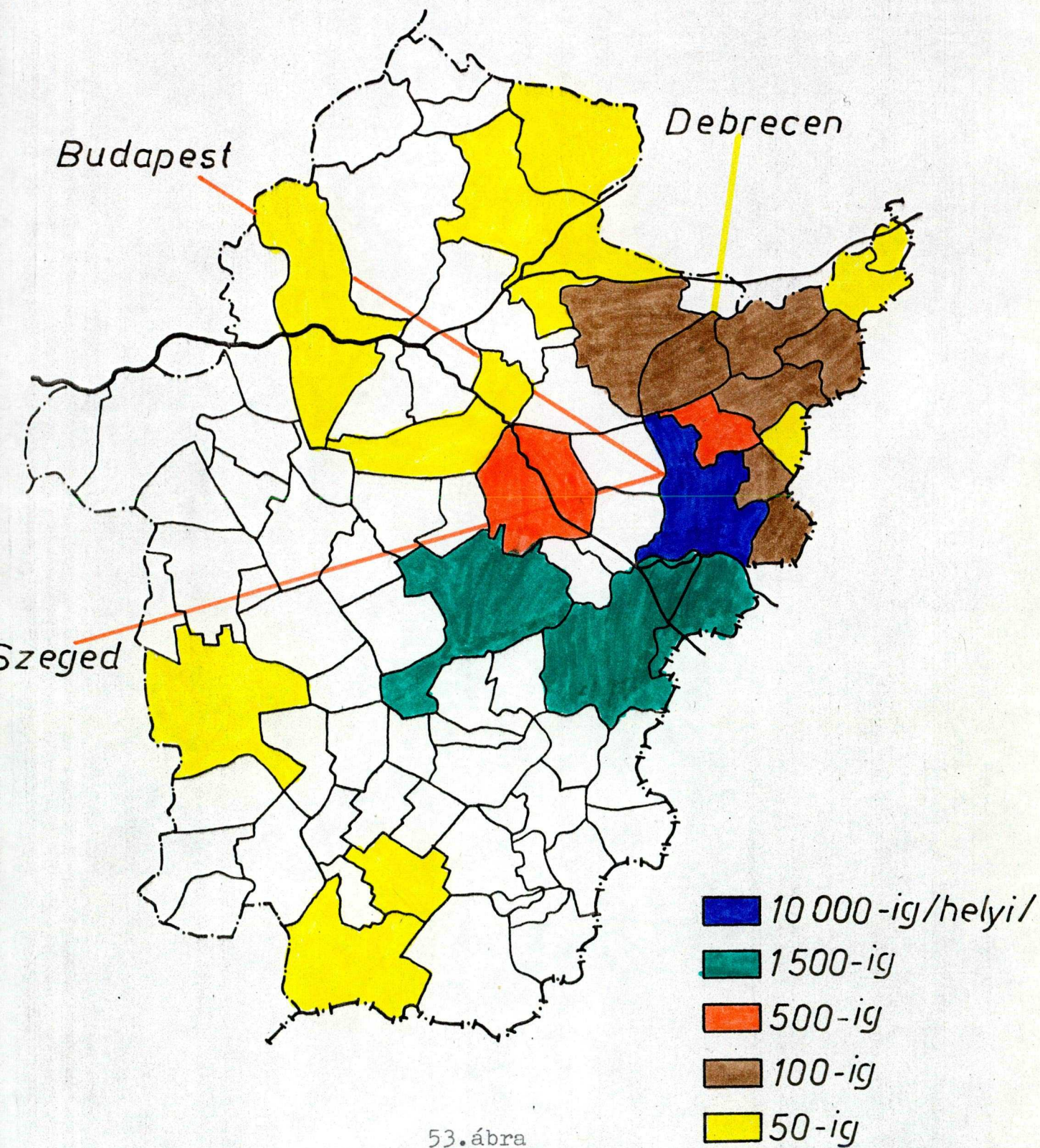
50. ábra
A KPM Sarkadi Kirendeltség körzete

A helyijárat forgalma igazolja, ^{65.} hogy fenntartása szükséges, elsősorban az ingázók és a cukorgyári munkások közlekedtetése érdekében.

A Darabárus "háztól házig" képviselőlet jelentéktelen egyéni megrendeléseket bonyolít le, szerepe inkább a könnyűipari üzemek késztermék-konténereinek szállításában van.

A növekvő jelentőségű helyközi forgalom ellenére, ^{64.} a Volán autóbusz pályaudvart még eddig nem létesített Sarkadon. Lassan időszerű lenne ennek megoldása is, mert a jelentős átmenő forgalom mellett már helyi indítású járatok is vannak /52. ábra/, Kisnyék, Kötégyán és Ujszalonta felé.

A növekvő életszínvonal jelzéseként, egyre nagyobb jelentőségű az Autóközlekedési Tanintézet kihelyezett tanfolyama, amely két oktatóval, évi 5-6 tanfolyam indításával járul hozzá a megnőtt igény kielégítéséhez.

Jellemző telefonhívások havi alakulása 1978.

A vasuti közlekedés - 1871-ben történt megnyitása óta - személyforgalmát illetően csak az 50-es évek végéig fejlődött, jelenleg a múlt századi forgalomhoz hasonló.⁶⁶ Havi utasforgalma 1000 fő körüli.⁶⁷

A MÁV teherforgalom jelentősebb,⁶⁷ habár az áruszállítás jelentős részét a közúti közlekedés és a Posta is bonyolítja.

Sarkad két vasutállomása közül a Cukorgyári megállóhelynek van nagyobb személyforgalma, az erre közlekedő helyijáratu autóbusz miatt /52. ábra/. Ennek ellenére, a korszerűtlen épület helyett csak a következő évekre tervez fejlesztést a MÁV, a régebben megszüntetett cukorgyári iparvasut állomásának átépítésével.

A Taxi vállalat egy autót üzemeltet, amelynek tervezett bevétele 8 000.-Ft, teljesítési átlaga 10 700.-Ft. Ezekben az években közlekedési kihágás miatt szünetel.

A hírközlés intézményei közül - két vállalat Telex adó-vevője mellett - a Posta üzemel Sarkadon, egy belterületi és egy cukorgyári központtal. A legrégebbi alapítású intézmény.⁶⁸ /48. ábra/

A telefonhívásokra, előfizetők számára, levél- és csomagfeladásra vonatkozó adatok egyaránt azt mutatják, hogy Sarkad körzeti szerepköre nem vesztett sokat jelentőségéből.⁶⁹ Az interurbán hívások megoszlása⁷⁰ jól jelzi Sarkad megyén belüli és kívüli kapcsolatainak alakulását /53. ábra/.

Kereskedelem, vendéglátás

A nagy multra visszatekintő kereskedelem⁷¹ az államosítás után kimutathatóan vesztett jelentőségéből, ha az üzletek, vendéglők jelenlegi számával hasonlítjuk össze, ugyanakkor a forgalmazás értéke - a társadalmi fejlődés tükrében - összehasonlíthatatlanul nagyobb.

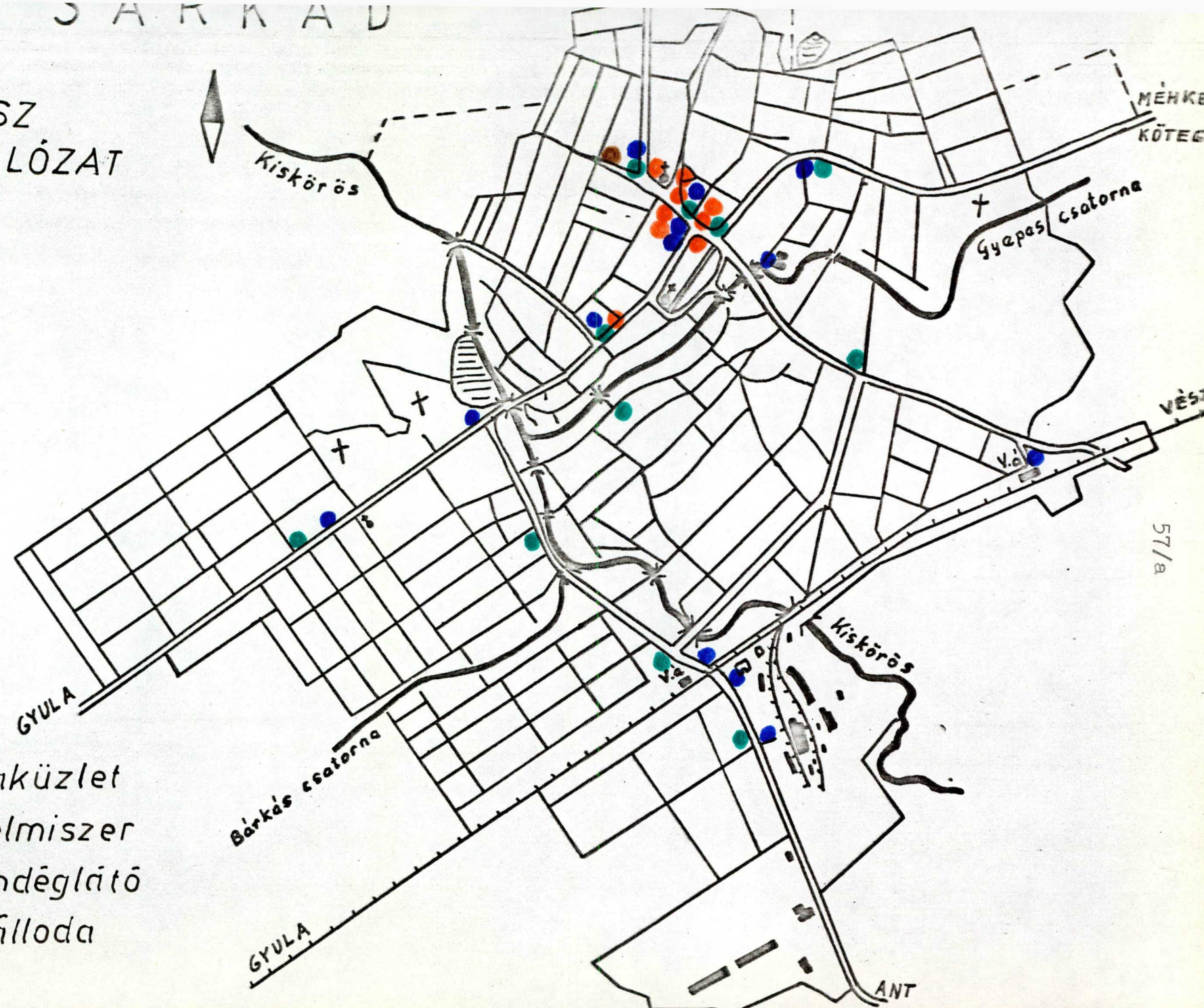
Lényegében a mai napig változatlan állapotban vannak azok az üzletek és vendéglők, amelyeket annak idején az FMSz megváltott a tulajdonosoktól, a többi pedig lakóházakká lett. Súlyosbíttja a helyzetet az, hogy a fenntartott egységeket folytonos renoválás, átépítés útján üzemeltették, az újabb és rendszeres időközökben megvalósítandó beruházások helyett.

ÁFÊSZ ÜZLETHÁLÓZAT 1978.

54. ábra

- szaküzlet
- élelmiszer
- vendéglátó
- szálloda

Ez alól eddig két kivétel van, amióta az FMSz-t az ÁFÉSZ váltotta fel, nevezetesen a Ruházati Áruház, amely több kis üzlet megszüntetése után, modern külsővel, korszerű igényességgel épült és a Bisztró, amely viszont nem lett rentábilis és vendéglővé minősítették vissza.

Megjegyzendő, hogy az új beruházás kockázatát nem vállaló hozzáállás nemcsak a kereskedelemre jellemző Sarkadon, hanem az egyéb intézmények tulnyomó részére is.

Az üzlethálózat jelenlegi eloszlása egyenetlen./54. ábra/
A közszéközpont - multból örökölt - koncentrálttsága mellett a perifériális részek ellátottsága hiányos, a Tanács VB ezért négy magánkereskedőnek is adott ki működési engedélyt.

Új beruházást jelentő ABC áruházat 1980-ban tervez átadásra az ÁFÉSZ, a cukorgyár irányában épült lakóterület számára.

Az ÁFÉSZ egységein kívül a Keverőüzem és a Lenin TSz takarmányboltokat, a Sütőipari Vállalat pedig Kenyérboltot tart fenn, így - a Népbolt üzlethálózatának megszüntetése óta - az FMSz és jogutódja az ÁFÉSZ monopolhelyzetet élvez Sarkadon. Belátható időn belül nincs kilátás arra, hogy egyéb kiskereskedelmi vállalatok üzletei létesülhessenek.

Mindezek ellenére megállapítható, hogy az ÁFÉSZ az egyik legjelentősebb szolgáltató egység, betöltött feladatát és éves bruttó bevételének nagyságát nézve.⁷² Meglévő lehetőségein belül igyekszik bővíteni és korszerűsíteni szolgáltatásait, ugyanakkor a továbbfejlődés szempontjából jelentős, hogy a járás megszünte után is megmaradt körzeti szerepköre és kisugárzása /55. ábra/.

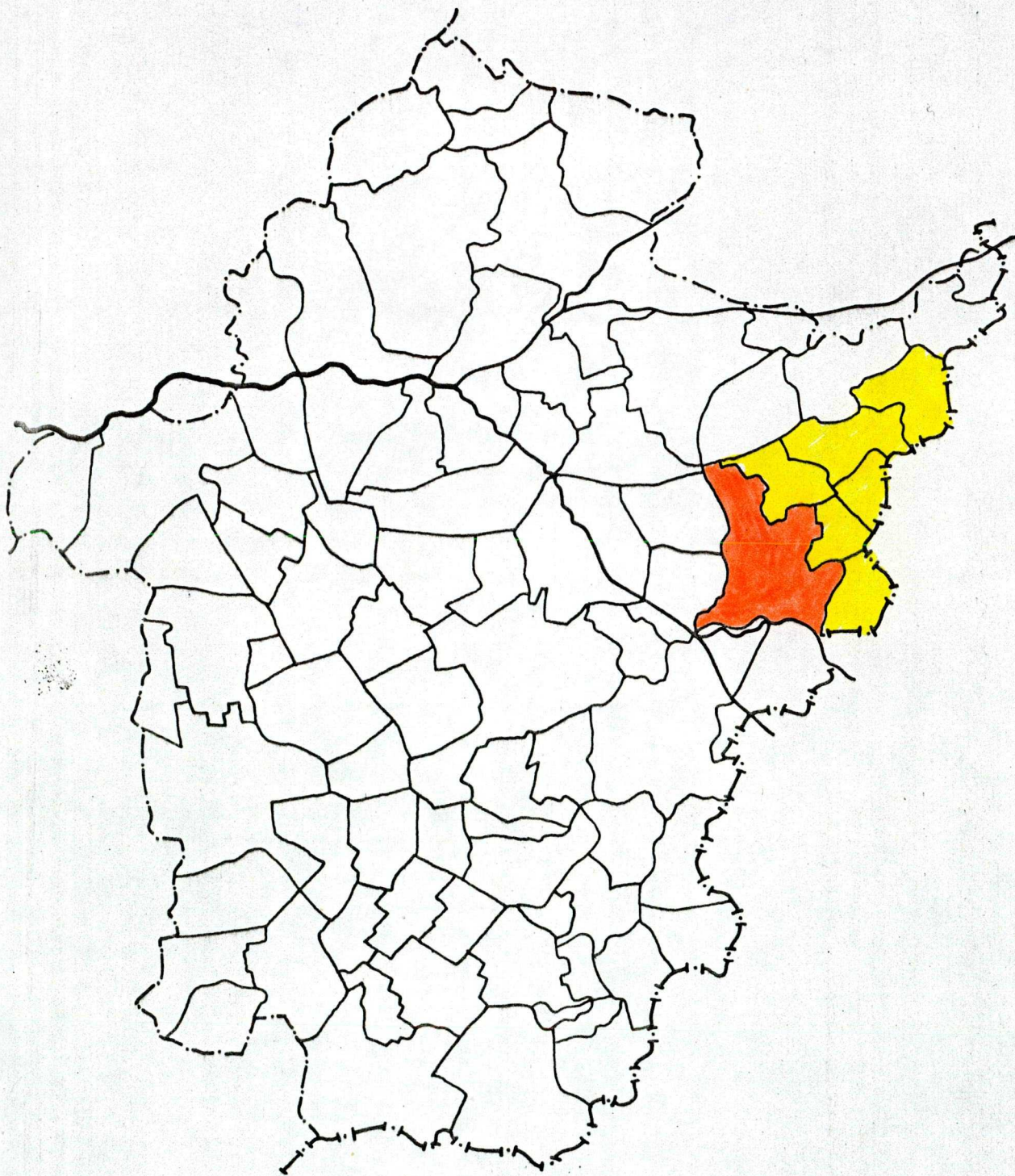
A TŰZÉP Vállalat Sarkadi telepe 1950. óta üzemel, egyre inkább az építőanyag forgalmazása felé tolódik a profilja, a korszerűsödő tüzeléstechnika térhódítása következtében.⁷³

Az ÁFOR Töltőállomás elődje 1936-ban alakult, magánkézben volt. A jelenlegi kut növekvő forgalma körzeti szerepköréből is adódik.⁴⁷

Az 1976-ban megszüntetett Állatforgalmi Kirendeltség tevékenységét a Lenin MgTSz vette át. Elsősorban sertés és hizómarha értékesítését végzi.⁷⁵

A téeszek egységesítése óta /1975./ a Lenin MgTSz tartja fenn a Tejbegyűjtőt is, ahol a begyűjtött tej egyhatodát helyben értékesítik.⁷⁴

SARKAD és VIDÉKE ÁFÉSZ

55. ábra

A szállodai vendéglátás helyzete kezdetleges állapotokat mutat. Annak ellenére, hogy Sarkad multjában mindig szerepet játszott az átmenő forgalom, érdekes módon soha nem fektettek hangsúlyt megfelelő szállodai férőhely kiépítésére. Az államosításig egy 5 szobás magánszálloda üzemelt, ezután megszűnt.

A jelenlegi kisegítő szálláshely 6 szobával és 14 ágygal, az ÁFÉSZ gondozásában van. Ugyanakkor a Márki által is már jelzett, ^{76.} házaknál történő elszállásolás hagyománya ma is él, ha a fizető-vendéglátás 49 szobáját és 112 ágát vesszük alapul.

Az összességében szegényes helyzet teszi érthetővé, hogy a Békés megyei Tanács VB üdülőtérület-fejlesztési koncepciója, miért nem számol azzal a lehetőséggel, hogy Sarkad Gyula mentesítője, vagy a Fekete Körös mentén létesült két üdülőközpont egyik bázisa, ellátója legyen /56. ábra/.

Talán még időben történhetnének intézkedések, a jelenlegi koncepció Sarkadra nézve kedvezőbbé alakítására. Egyébként figyelemre méltó, hogy a megye városain kívül, csak Sarkadon van hivatalos szálláshely és fizetővendég-szolgálat.

Vizgazdálkodás

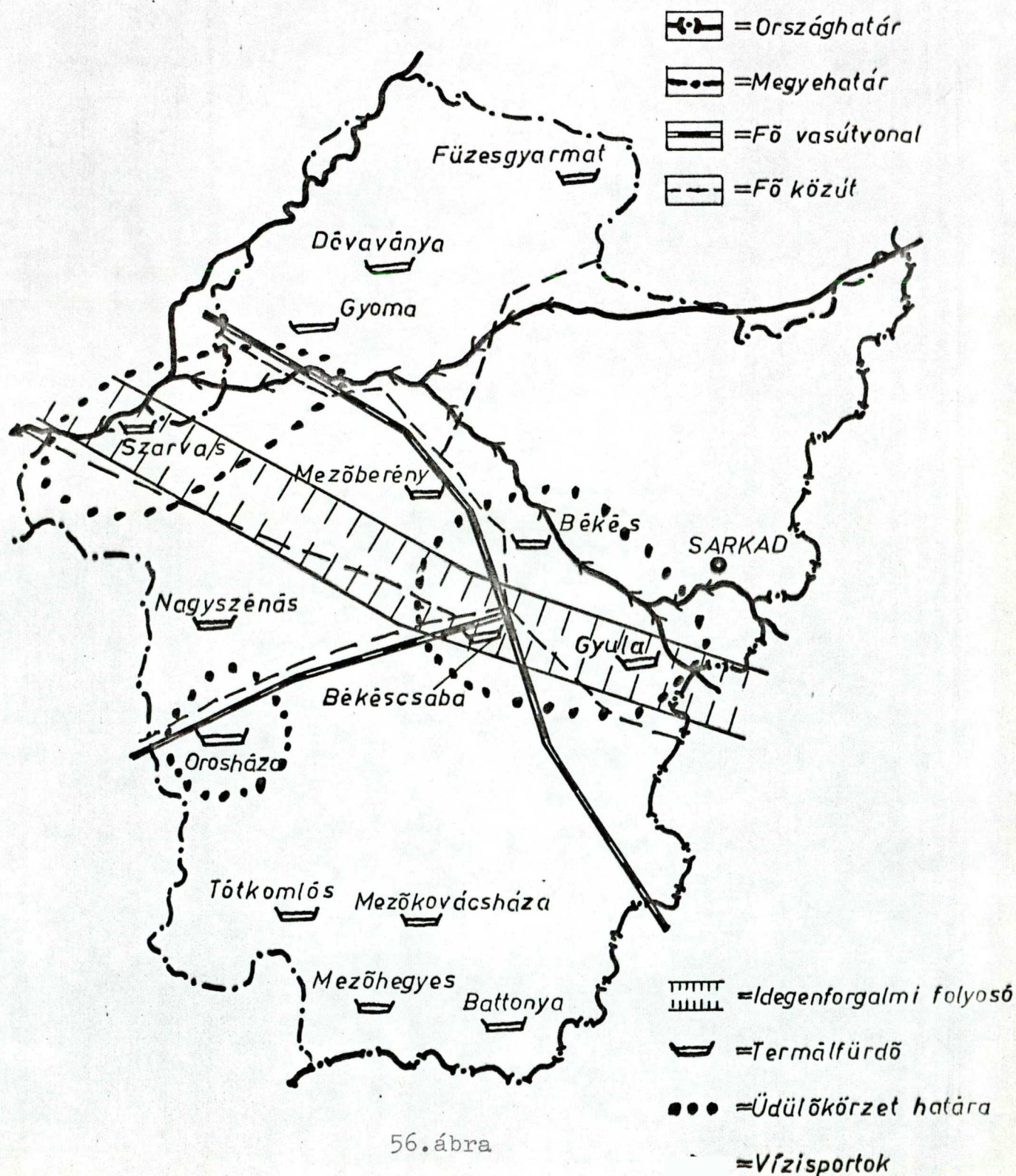
Sarkad történetének és fejlődésének determináló tényezője a víz. Ennek a ténynek érthető következménye, hogy a Posta után a Vízügyi Szakasz mérnökség jogelődjei voltak a legrégebbi alapítású intézmények /48. ábra/.

A Gallacz szerkesztette monográfiából tudjuk, ^{33.} hogy az első jelentős szabályozási munkák 1829-34. között folytak, a Körös-Berettyói királyi bizottság irányításával. Ekkor nyerte el mai végleges medrét a Gyepes és részben a Fekete Körös. Az 1881. LII. tc. 4. paragrafus alapján a további évektől vált rendszeressé a folyószabályozási, árvízvédelmi feladatok intézményes ellátása.

A Körösmenti Öntöző NV 1920-ban alakult és tevékenységének eredményeként teljesen kiépült a belvizlevezető csatornahálózat. A térszek összevonása idején sajnos előfordultak olyan intézkedések, amelynek eredményeként sok levezető csatornát beszántottak az egységes vetésterület kialakítása érdekében.

Békés megye üdülõterület-fejlesztési koncepciója és Sarkad lehetõségei

/Békés megyei Tanács VB tervezete alapján/

56. ábra

A most megvalósításra kerülő meliorációs tervezet,⁴⁴ korszerű alagsövezéssel és talajjavító munkálatokkal oldja meg a néha százmilliós nagyságrendben jelentkező belvizek megelőzését.

Leáldozóban van ezáltal Sarkad legősibb fenyegető rémének napja.

1948-ban alakult meg a Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság Sarkadi Szakaszmérnöksége.⁷⁷ Az 1970-es és 1974-es rendkívüli árvizes évek utáni karbantartási és megelőző munkálatok mellett, jelenleg jelentős szerepet játszik a komplex meliorációs tervezet megvalósításában, amelynek első szakasza a sarkadi határ keleti részén valósul meg ezekben az években és a nyugati részében fejeződik be 1982-ben /57. ábra/.

A vízügyi feladatok differenciálódása következtében, szükségessé vált a részfeladatok elosztása társvállalatok felé. Így jött létre 1971-ben a Tiszamenti Regionális Víz- és Vízgazdálkodási Vállalat Sarkadi Üzeme, amelynek feladata a Szakaszmérnökség által fenntartott csatornákból öntözővíz biztosítása, elsősorban a Lenin MgtSz számára. Ez a tevékenység a jövőben még tovább bővül.⁷⁸

A másik társvállalat az 1969-ben alapított Kettős-Sebes Körösi Vízgazdálkodási Társulat, amely 1979-től Körös-Berettyói Vízgazdálkodási Társulat Sarkadi Építésvezetőség néven, a komplex meliorációs tervezet gyakorlati megvalósítója lesz.

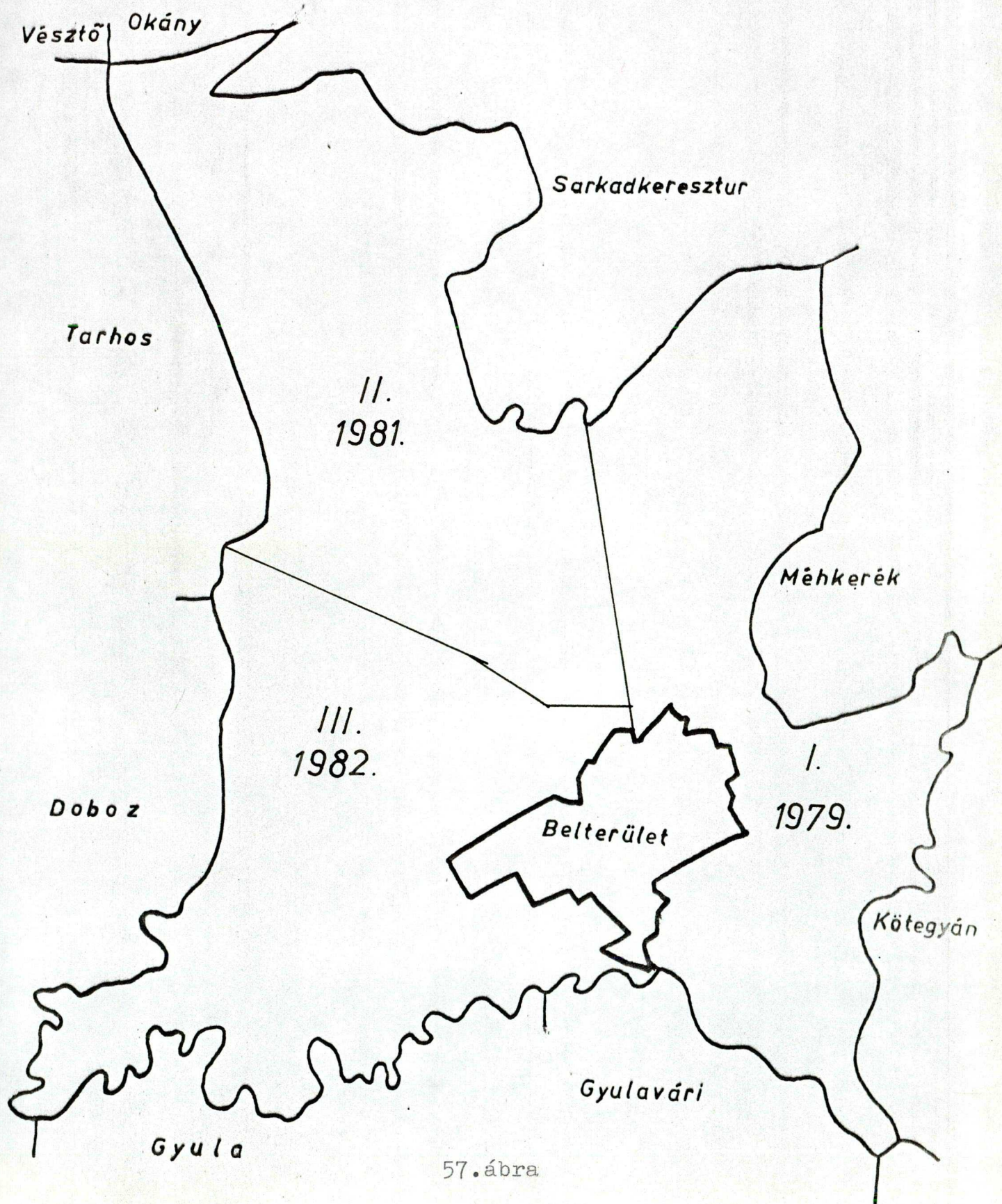
A meliorációs tervezet elé nagy várakozással tekint minden ember. Biznak benne, hogy a Lenin MgtSz-t végleg kiemeli majd a deficités nagyüzemek sorából.

Lakossági szolgáltatás, kisipar

A kisipari munka az államosításig egyenletesen fejlődött, a későbbi évek során a társadalmi megbecsülés hiánya, vagy megléte nyomta rá bélyegét a színvonalára.

A szolgáltatások mennyiségi és minőségi változása a 70-es évek elejétől már erőszakoltan, hanem az igényekhez való természetes igazodásként jelentkezett. Az irányítás hibáiból eredően, az ágazati egységek elsősorban a korszerűség és igényesség területén mutatnak lemaradást.

A KOMPLEX MELIORÁCIÓ ÜTEMEZÉSE

Az Építőipari Szövetkezet 1971. előtt, mint kisipari KTSz, fa- és vasipari munkát végző jelleggel rendelkezett. A profilváltás után - mellékágként - létrehozták a Ramovill szolgáltatást.

A kisiparos rádió-téveszerelő szolgáltatást 1970-ben váltotta fel a Gelka, a megyei szervizhálózat részeként. Így a Ramovill szolgáltatással együtt, a Gelka szerviz, Sarkad mellett a volt járás községeit is ellátja, tehát körzeti szerepkört is betölt.

A Békés megyei Szolgáltató és Termelő Szövetkezet profilváltása 1960-ban történt. Előtte a fodrász, órás és szabó kisiparosok külön szövetkezetekben tevékenykedtek.^{79.}

Az 1950-ben alakult Sarkadi Cipész KTSz különválása megmaradt. Szervezetileg 1962-ben került a gyulai Körösvidéki Cipész KTSz igazgatása alá, miközben a létszám a jelenlegi 2 főre csökkent. Így a szolgáltatás csak kisebb javításokra korlátozódik. A munkaerő helyi utánpótlása eddig nincs biztosítva.

Megjegyzendő, hogy Sarkad első céhe a csizmadiaké volt. Egy műhely berendezése a Helytörténeti Gyűjtemény számára emléket állíthatna e kihalóban lévő kisipari foglalkozásnak.

A Békés megyei Temetkezési Vállalat Sarkadi Kirendeltsége egy alkalmazottal végez szolgáltatást.

Nem megfelelően tisztázott és értékelte Sarkadon a KIOSZ helyzete, amely 15 főt tömörít, hivatalosan. Tagjai kisárutermelők, szállítók és értékesítők egyszerre. A zöldségfélék iránt megnőtt kereslet motiválja elsősorban működésüket, ebből is döntően a fokhagyma és téli palántázású primőr zöldpaprika termesztése és értékesítése.

A termelő és javító szolgáltatásokat végző kisiparosokat tömörítő KIOSZ szervezeti elődje mindig meghatározó szerepet játszott Sarkad fejlődésében. Sokáig az Iparoskör volt a szervezett megmozdulások és érdekvédelem fő bázisa is.

A kialakult foglalkozási szerkezet jól tükrözte a település gazdasági tevékenységének jellegét, ahhoz jól igazodott.^{80.}

A jelenleg meglévő tevékenységek fajtáinak bővítésére és a korszerű szolgáltatások meghonosítására - az országos és megyei kívánalmak tükrében - nagy szükség lenne, ennek megoldásán kell az illetékeseknek munkálkodnia.

A meglévő törekvések száma és minősége nem megfelelő.^{80.}

Egészségügy

Sarkad történetében, a népesedés alakulásában, a folyószabályozás előtt és óta egyaránt, meghatározó az egészségügyi intézkedések és az ellátottság szintjének alakulása.

A folyószabályozási munkák megkezdése előtti nagy járványok, a folyószabályozás megtörténte után is magas számú tüdőbetegségek, a többségében alap nélkül készült vályogfalu épületek, a mai napig kevés orvos, a ma is észlelhető friss tbc-s megbetegedések, - élesen jelzik a probléma súlyosságát, a folyamatos preventív intézkedések fontosságát.

A gyulai József Attila Tüdőkórház tevékenységét segíti és kiegészíti, a korszerű ellátást biztosító Tüdőgondozó Intézet.

Új épületet kapott a Körzeti Orvosi Rendelő, amelyben helyet kapott a körzeti fogászat és a Csecsemő és terhes tanácsadás.

A Nagyközségi Tanács VB jól látta a problémákat és minden erőfeszítéssel ma is azon munkálkodik, hogy a megfelelő egészségügyi ellátottságot minél gyorsabban biztosíthassa.

Elkészült 3 új szolgálati lakás, amely az orvosoknak megfelelő szociális feltételeket biztosít, az egyéb kedvezményekkel együtt. Ennek ellenére, az ismert országos jelenséghez hasonlóan, ahádozik a szükséges orvosi létszám biztosítása.^{81.}

A Gyógyszertár ellátottsága megfelelő, forgalmazásában körzeti szerepkörrel is bír.^{82.}

Az 50-es években bezárt Szociális Otthon hiánya egyre jobban érződik. A gondozási feladatokat a Tanács VB vállalta magára.^{83.}

Oktatás, közművelődés

Sarkad, mint Kiemelt Alsófoku Központ, 1953. óta rendelkezik középfoku oktatási intézménnyel. A fennmaradása körüli huzavona 1962-ben szűnt meg véglegesen. Azóta, a stabilizálódás eredményeként, az oktatás feltételei, az iskola profilja és kiszolgáló egységei egyaránt sokat fejlődtek.^{84.}

Jelenleg, az általános és tagozatos tantervű egy-egy gimnáziumi osztály mellett szakközépiskolai osztály is van, amely a megyei szükséglet alapján, a kifutó mezőgazdasági jelleg helyett, 1979-től minden évfolyamán postás képzésre állt át.

A beiskolázási terület nagysága az iskola fennmaradásának biztosítója, enélkül egyosztályos gimnázium lenne /58. ábra/. Így viszi előre az évek során kialakult vonzáskörzet, amelynek alapján megyére kiható szerepkörrel is rendelkezik. A levelező oktatásban résztvevők száma csökken, a 3 éves szakmunkás esti középiskolára jelentkezők nő. ⁸⁴. Ez a helyzet társadalmi folyamat jelzője. Egyrészt az érettségihez kötött munkahelyek jó ellátását, másrészt az iparban dolgozók önművelődési igényének fokozódását igazolja, amelyet a vállalatok is szorgalmaznak. A megyei kisugárzású beiskolázás következményeként, az iskola 1963. óta kollégiumi ellátást is biztosít. ⁸⁴.

Az alsófoku oktatás nagy multra tekint vissza. A református elemi iskola 1797-ben, az első állami népiskola 1877-ben kezdte el működését.

A nagyon rossz ellátottságra jellemző, hogy a felszabadulás óta - a II. sz. iskola egy épületszárnyának kivételével - nem került sor új iskola átadására. Az I. sz. iskolában délelőtt-délutáni váltott tanítás folyik, egymástól távol lévő épületekben. Ezen az áldatlan állapoton sürgősen szükséges változtatni. Első megoldás, az 1980-ban megyei támogatással elkezdett 8 tantermes új épület lesz. Ez azonban a váltott tanítás gondját még nem fogja megoldani, oly nagy mérvű a lemaradás.

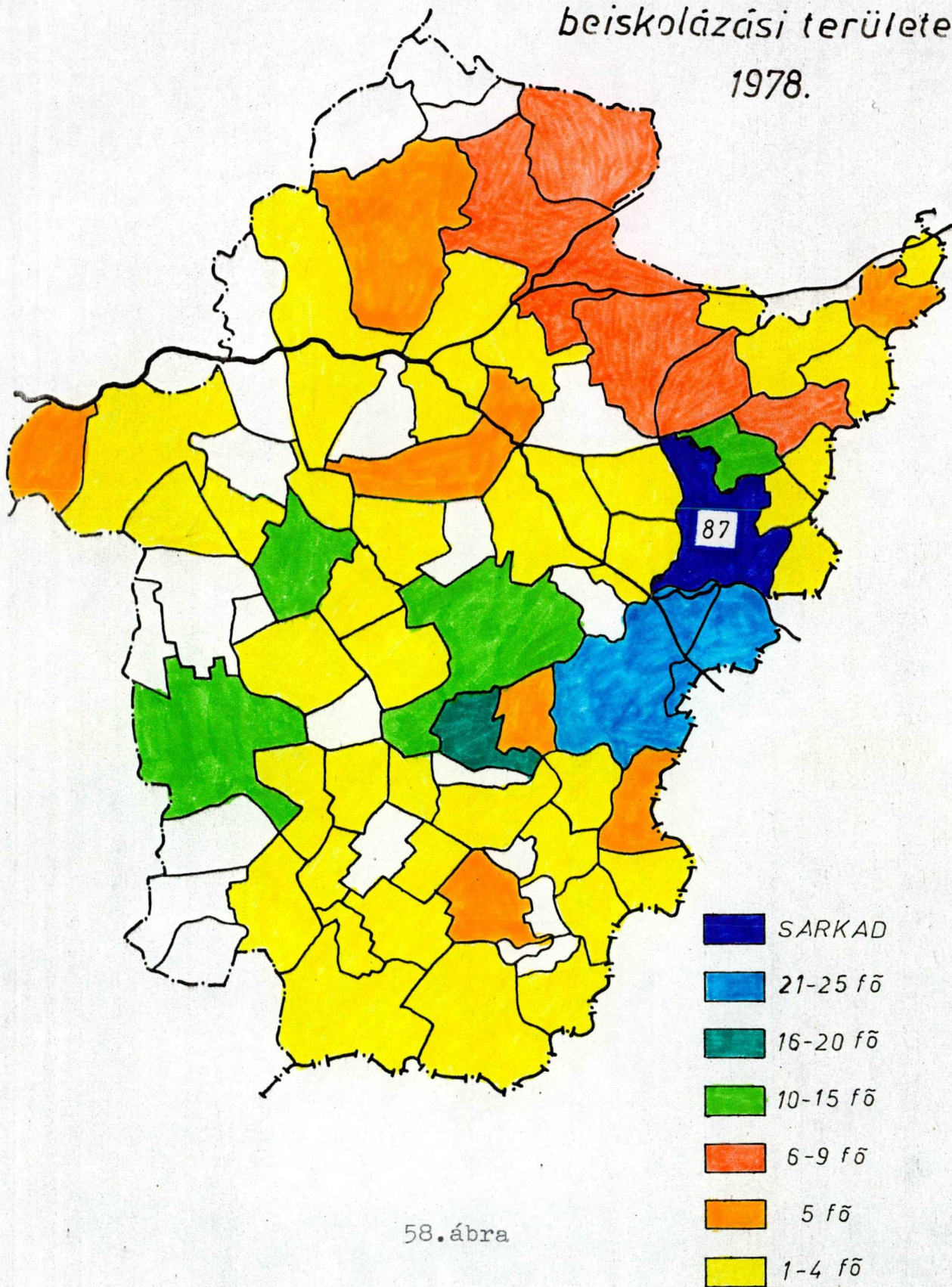
A családpolitikai intézkedések eredményeként, a meglévő 4 óvoda és 3 bölcsőde túlszűfolt, így igény jelentkezik bővítésre, vagy új épületek létrehozására.

Megállapítható, hogy az oktatási intézmények nevelői ellátottsága megoldott, de az oktatás színvonalának további emelésében még sokáig determináló tényező lesz a férőhely-gond, a dotáció alacsony mértéke.

A közművelődési intézmények száma és határfoka összehasonlíthatatlanul magasabb ma, mint a felszabadulás előtt, ami a tudományos-technikai forradalom térhódítását jelenti.

A felszabadulás előtt a hagyományos olvasóköri mellett, csak egy mozi biztosította az intézményes művelődés lehetőségét.

Ady Endre Gimnázium és Szakközépiskola
beiskolázási területe
1978.

58. ábra

A mai intézmények és tevékenységeik számszerű felsorolása már önmagában is jelzi a fejlődést.⁸⁵

A Nagyközségi Művelődési Ház vonzáskörzete 7 környező településre terjed ki /59. ábra/. Szinvonalas munka jelzője a cukorgyári Művelődési Otthonban az a tény, hogy 1979-ben átadásra kerül a TIT Természettudományi előadóterme, a tetején később csillagvizsgálóval.

Változatos lehetőségek adódnak a Lenin MgTSz Klubházában is.

A Nagyközségi Közművelődési Könyvtár mellett egy üzemi, három iskolai és öt letéti könyvtár funkcionál.

Hivatalos elismertetésre vár a Helytörténeti Gyűjtemény és a gimnáziumban létesített Ady-muzeum. Mindkettőben figyelemre méltó ritkaságok is fellelhetők.

Önálló nagyközségi szervezeti keretek között folyik a TIT tevékenysége is.

A korábbi évekhez képest megcsappant látogatottsága ellenére, két mozi is működik, egy a belterületen, egy a cukorgyárnál.

Az elavult és korszerűtlenné vált Olvasókörök időközben sorra megszűntek /48. ábra/. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a régi hagyományok ápolása ritkán került értő kezekbe. Ezt igazolja az a tény, hogy a Helytörténeti Gyűjtemény anyaga nagyon megfogyatkozott, mire jelenlegi helyére kerülhetett és az is, hogy a nagy hagyományokkal rendelkező olvasókörök közül egyet sem hagytak meg, muzeumházzá alakítás céljából.

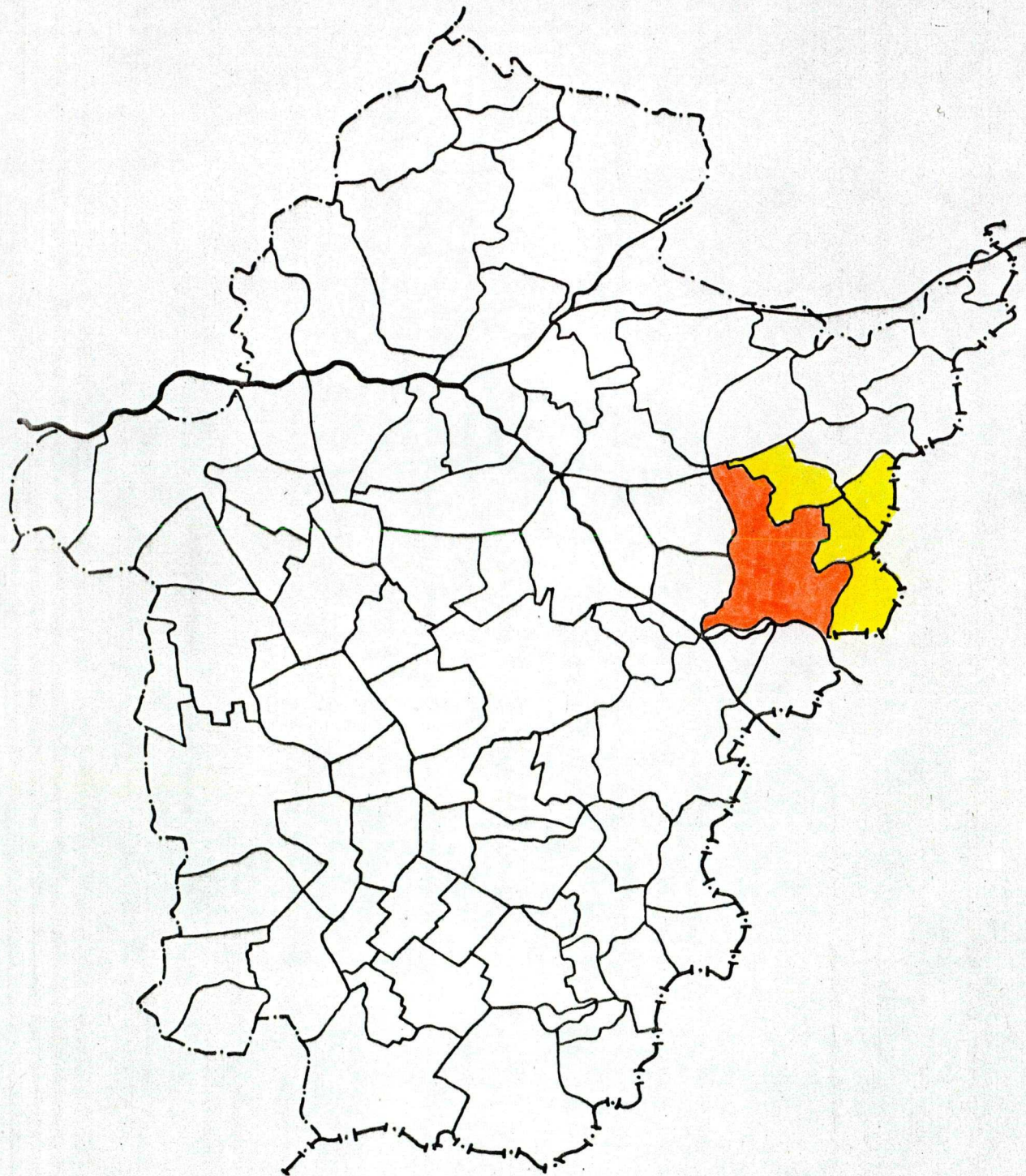
A közművelődési tevékenység hatásfokának elemzése időről-időre napirendre kerül a tanácsulések anyagában is. Ebből kiviláglik, hogy a mennyiségi feltételek adottak, a minőséget azonban még javítani kell, elsősorban az eléggé széles körben jelentkező befelé fordulás terjedésének megakadályozása végett.

Szükséges lenne elérni, hogy Sarkad, a környező települések megfelelő hatékonyságu, szellemi központjává is váljon.

Sportélet, fürdők

A szervezett sportélet Sarkadon 1928-ig nyúlik vissza /48. ábra/. Kezdetről fogva egészen máig, érthetetlenül hiányoznak a vízi-sportok, még a sporthorgászat szintje sem kielégítő.

A MŰVELŐDÉSI HÁZ VONZÁSKÖRZETE

59. ábra

Az egyéb sportokat felölelő szakosztályok és a tömegsport helyzete is eléggé sivár képet mutat, az iskolák sportéletét kivéve.^{86.}

E megállapítás alól nem jelent kivételt az üzemeknél tapasztalt helyzet sem, ami azt jelzi, hogy a közművelődési törvény végrehajtásában is súlyos gondok jelentkeznek. Az illetékesek hibái miatt a közfelfogás sem kedvező és így inkább ehhez igazodik a sportbizottság is, semhogy a helyzet gyökeres megváltoztatásán fáradozna.

A Nagyközségi Tanács VB által üzemeltetett Tisztasági Fürdő, a vezetékes vízellátás elterjedése óta veszített jelentőségéből, így kapacitása és forgalma ma is kicsi /III. Táblázat/.

A cukorgyárnál létesített Strandfürdőt, az eredeti terv szerint a Fekete Körös vizével látták el, ezért a Köjál - a megfelelő higiéniai követelmények biztosításáig - lezáratta és előreláthatóan 1980-ban nyílik meg újra.

Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy Gyula közelsége, valamint a már jelzett vendégfogadó kapacitás elégtelensége és a tervezett termálkut furásának leállítása együttesen eredményezte azt, hogy Sarkad nem vált fürdőhellyé, legalább olyan szinten, mint Békés. A lehetőséget szorgalmazó törekvések erőtlennek bizonyultak. Még egyszer célszerű mindezek ellenére megjegyezni, hogy a megyei üdülőtérület-fejlesztési koncepció /56. ábra/ kissé felszínesen foglalkozik Sarkad bevonhatóságának lehetőségeivel. Legalább Gyula ellátási gondjainak kiegészítőjeként, lennének lehetőségei.

A Nagyközségi Tanács VB költségvetési lehetőségei

A tervek feladatainak végrehajtására létrehozott Költségvetési Üzem mellett,^{87.} a Tanács VB finanszírozza - a gimnázium kivételével - az iskolákat, óvodákat, bölcsődéket, közművelődési és egészségügyi intézményeket és a kommunális tevékenységeket.

A fellelt hiányosságokért felelős ugyan a Tanács VB, de a meglévő bevételi források tükrében látható, hogy a fejlesztés érdekében sokkal többet nemigen tehet.^{88.}

A probléma egyik gyökere az az állami intézkedés, amely szerint a nem helyi központú gazdasági egységek, pénzügyi kötelezettségüket a megyei Bevételi Igazgatósághoz róják le. Sarkadon a vállalatok többsége ilyen.

Intenzívebb községfejlesztés ezek szerint csak állami dotációval valósítható meg. A sok kis apró, de folyamatos intézkedés azonban már a tanácsi apparátus hozzáállásának függvénye.

Az utóbbi években ez a hozzáállás pozitívabb lett azáltal, hogy a községfejlesztés meglévő szegényes költségvetési kerete kompenzálható az üzemek, vállalatok által elvégzett társadalmi munkákkal⁸⁸ és a folyamatos koordinációs támogatással.

Koordinációs bizottság kíséri figyelemmel a Sarkadon élő cigányság körülményeinek alakulását is. A Tanács VB fennhatósága alá tartozó bizottság munkája hatékonynak mondható, de a község lakosságánál tapasztalható ellenérzés leküzdése terén még sok a tennivaló.

A cigányság jelenlegi létszáma 804 fő /a népesség 6,7 %-a/. 1975 óta létszámuk évi 56 fővel szaporodott. A gyors növekedés az érvényben lévő egyezmény következménye, amelynek alapján a környező megyei települések átköltözni kívánó családait Sarkad fogadja, letelepíti.

A szociális helyzetük /3 család kivételével/ ugrásszerűen javult az utóbbi időben, ennek ellenére a lakossággal továbbra is feszült a kapcsolat.

A javulás számszerűen is igazolható:

Analfabéták száma Sarkadon 1977-ben: 316 fő

ebből cigány : 154 fő

Általános iskolás létszám-arányuk : 17,3 %

Középiskolába jár : 4 fő

Felnőttekből dolgozik : 144 fő

általános iskolát végzett: 38 fő

A múlt század eleje óta fennálló cigánytelepet a Tanács VB gyakorlatilag felszámolta, már csak 4 viskó maradt, 11 fővel a régi helyen.

A családok 2 szobás, kedvezményes lakóházakat építhettek, vagy ilyen meglévő házakba költözhettek át.

A kommunális ellátottság terén még nagyon sok a tennivaló, éppen ezért bizonyos mértékig érthető, ha Békéscsaba aránytalanul gyors és az egyéb települések visszafogott fejlődése között sokan összefüggést keresnek. /III. Táblázat/

Pénzintézetek, biztosítás

A pénzintézetek számának alakulása jól jelzi Sarkad szerepkörének és súlyának változásait.

Az első takarékpénztár már 1873-ban létrejött.⁸⁹ Az 1930-as évek képezték a pénzforgalmazás első koncentrált időszakát.

A második tetőzés Sarkad felszabadulás utáni járási székhely szerepkörével esett egybe./48. ábra/ Az ekkor működő MNB Járási Fiók, ÁB Kirendeltség és OTP közül, ma csak az OTP működik, fokozódó hatékonysággal.⁹⁰ A másik két intézmény apparátusa Gyulára és egyéb településekre áramlott.

Az OTP forgalmazása alapján megállapítható, hogy Sarkad életszínvonala egyenletesen emelkedő tendenciát mutat.

Rend-és jogbiztonság

A járási székhely szerepkörének megszűnése ezen a területen is veszteséget jelentett. Megszűnt a Járási Kiegészítő Parancsnokság, a Járási Vám-és Pénzügyőr Szakasz, a Járási Rendőrkapitányság, a Járási Ügyészség, -még a központi intézkedésekre bekövetkező összevonások előtt, a zavartalan átszervezések lebonyolítása végett.

Jelenleg községi szinten a rendőrség és az ügyvédi munkaközösség képviselteti magát, így az intézményhálózat ezen a téren zuhant a legnagyobbat/48. ábra/.

Az 5 fős Rendőrség feladata a közbiztonság átfogó irányítására és a váratlan, vagy tragikus esetek intézésére szorítkozik. A közvetlen biztonsági feladatokat az 50 fős létszám körül alakuló önkéntes rendőrök bevonásával oldják meg.

A Gyulai Járási Ügyvédi Munkaközösség Sarkadi kirendeltsége 2 főt foglalkoztat. Minden ügyvédi feladatkörbe tartozó ügyel foglalkoznak, így sajátos körzeti szerepkörük is van.

Néhány szociológiai adat 1978.

Magánparasztok száma= 81 fő

A Művelődési Ház társadalmi ünnepei= 14 házasságkötés,
2 csoportos névadó

Társadalmi temetések száma= 18

Párttagok száma= 934 fő

Felekezeti szertartásokon résztvesz= 90-100 fő

ÖSSZEGZÉS

Sarkad település belterületi, extenzív terjesztésére vonatkozó távlati terv mértéke elenyésző és elsősorban a zöldövezetek területi növelését jelenti.

A belterületre vonatkozó fejlesztési koncepció ma már a megvalósulás útján van. A többszintes épületek meglévő arányát lényegesen javítani fogja /11 %-ról 19 %-ra /. Az urbanizációs törekvések gyorsabb és járhatóbb útjának látszana azonban az, ha megfelelő kommunális ellátottság biztosítása mellett, a zöldövezetben létesítendő kertes, egyszintes, vagy tetőtérbeépítéses családi házak építését szorgalmazná a Nagyközségi Tanács VB és a meglévő koncepciókat ilyen irányban fejlesztené tovább.

A tényekkel kimutatott, 40-50 éves községfejlesztési hiányosságok ezáltal gyorsított ütemben lehetnének kompenzálhatók.

Sarkad népesedési folyamata - földrajzi helyzetéből és közigazgatási sajátosságaiból eredően - speciális jelleggel bír. A két fő tényező különösen 1920. óta hat determinálólag a település és a népesség fejlődésére.

A lakónépesség létszáma, 12 840 fővel, 1948-ban kulminál.

Az 1950-ben erősödni kezdő migrációnak többtényezős oka volt.

Az elharapózó személyi kultusz, az ehhez simuló helyi vezetési hibák és a gazdasági vezetők tulkapásai indították el a munkaerő migrációját, elsősorban a legnagyobb számban élő agrárnépesség, másodsorban a kisiparos réteg köréből.

A 60-as évek első felében már az életszínvonal erőteljes növekedésének függvényében folytatódik a migráció, amely 1965-ben éri el tetőfokát. A további évek iparfejlesztő állami törekvéseinek eredményeként, mérséklődik a migráció, ami összefüggésbe hozható azzal a ténnyel is, hogy Sarkad 1966-ban válik ipari-agrár szerkezetű településsé.

Az 50-es évek másik népesedési sajátossága a természetes szaporodás ütemének csökkenése volt. A társadalmi fejlődés tükrében, az alacsony szaporulati index a későbbi években is megmaradt.

A népesség 1970. körül érte el a 12 000 fő alatti minimumát.

Évi 2,5-3 ‰-es szaporodási ütemével, 1976-ban érte el újra a 12 000 fős létszámot.

Az eljáró ingázók száma a felmérés évéig magas maradt.

Az agrárnépesség létszámának gyors csökkenése nem áll arányban a mezőgazdasági nagyüzem felszereltségének és agrokultúrájának növekedésével.

Ez a feszültség eredményezte több esetben a deficitese évvárást, a vetésszerkezet kedvezőtlené válását, a gondozott állatállomány csökkenését.

A komplex meliorációs tervezet 1982-ig valósul meg. Megszünteti a belvizveszélyt, javítja a talaj tulajdonságait és lehetővé teszi a korszerű agrokultúra teljes meghonosítását.

Az új, automata gépsorokkal működő Keverőüzemben tetemes mennyiségű tápot állítanak elő. A két üzem kooperációja a fejlődés nagy távlatait nyithatná meg.

Sarkad ipari üzemekre elsősorban és döntően a könnyűipari tevékenység jellemző. A munkakörülmények és az exportképesség fokozódása, az ipari termelés intenzív szakaszba lépését jelzi. Adott a biztosíték arra, hogy megfelelő munkaszervezéssel javuljon a termelékenység, bővüljön a termékszerkezet, emelkedjen a bérszínvonal.

Polilaterális kapcsolatok kialakításával növelni kell a társadalmi munkák számát, a kommunális ellátottság fejlesztése érdekében.

A terciér ágazat intézményeinek és vállalatainak fejlődése Sarkadon aránytalanságaival tűnik ki. A működő ágazati egységek száma - a járási intézmények megszűnése ellenére - négyszer annyi, mint a primer és secunder ágazati egységek száma együttvéve. Ez a másutt pozitív tendencia Sarkadon nem töltötte be leglényegesebb feladatát: az irányító szerepkör megfelelő szintű ellátását. Fenntartásuk a község szempontjából többnyire költségvetési teherként jelentkezett.

Ennek alapján, a terciér ágazat legjellemzőbb sajátossága lett a stagnálás. Újabb beruházások lehetőségeinek keresése helyett a meglévő állóeszközök maximális kiaknázása a jellemző.

Mindez az állami intézkedések tükröződése mellett, elsősorban és döntően a helyi vezetők hozzáállásának következménye.

Legsürgetőbb változtatási igények a következő területeken mutatkoznak:

- Közlekedési ágazatban a cukorgyári vasutállomás megépítése és autóbusz pályaudvar létesítése.
- Kereskedelemben a szaküzletek fajtáinak bővítése, a periférikus községrészek élelmiszerellátásának javítása, szálloda építése és egyéb kiskereskedelmi vállalatok szaküzleteinek betelepítése.
- Korszerű szolgáltatásokat nyújtó kisiparosok számára iparengedélyek kiadása.
- A Körzeti orvosi rendelő felfejlesztése, Gyula mentesítése céljából.
- Az általános iskolák ellátottságának gyors ütemű felfejlesztése, a csak délelőtti tanítás feltételeinek biztosítása céljából.
- Óvodai és bölcsődei férőhelyek növelése.
- Közművelődési lehetőségek színvonalának emelése
- Strandfürdő megnyitása
- A sportélet lehetőségeinek bővítése

A falusias településkép velejárójaként, hiányos és egyenetlen a kommunális ellátottság. A lemaradás ezen a téren a legszembetűnőbb. Kevés a burkolt utak száma és aránya. Kevés a zárt szennyvizcsatorna. Akadozik az ivóvizellátás. Korszerűtlen és hiányos a köztisztasági tevékenység.

Akadozik a lakosság öntevékeny községeépítési akciókba bevonása. Mindez azt jelzi, hogy a nagyközségi tanács apparátusának fokozott mértékben kell munkálkodnia a jelentkező hiányosságok megoldásán. Az üzemek, belső feladataik mellett, meg kell, hogy találják azokat a lehetőségeket, amelyekkel segíthetik a kommunális ellátottság fejlesztését.

Ki kell alakítani a lakosság körében is az egészséges lokálpatrióta légkört.

Összesítve az elemzett tényeket megállapítható, hogy Sarkad egyenletesen fejlődik, még akkor is, ha a jelzett ellentmondások megléte miatt, ez a fejlődés lassabb a lehetséges mértéknél. A fejlődést igazoló legvitathatatlanabb tény a népesség számának lassu, de egyenletes emelkedése, mely a környező települések zömére nem jellemző.

Sarkad szerepkörének egyre távolabbra kisugárzása, ezáltal az urbanizációs folyamat gyorsulása, a települések közötti, erősödő és egyre nélkülözhetetlenebbé váló kapcsolatrendszer kiaknázásával érhető el. A leányvállalatok léte már ma is ezt igazolja.

Ez a kapcsolatrendszer még mélyebbé és gyümölcsözőbbé válhat azáltal, hogy felmerült a lehetősége annak, miszerint bekapcsolódhat a közép-békési városcentrum munkamegosztásába is.

Ennek megvalósulása Sarkad számára egyértelműen pozitív következményekkel járna. Már van olyan gazdasági szinten, hogy e városközi kapcsolat nem járna Gyula és Békéscsaba számára egyoldalú előnyökkel, mint ahogyan azt sokan látni vélik.

Mint Kiemelt Alsófoku Központ, nemcsak megtartotta, hanem gyarapította is körzeti szerepkörét, kisugárzásának hatékonyságát.

A jelenleg meglévő ágazati egységek közül, az alábbiak rendelkeznek Sarkadon túlnövő, kisebb-nagyobb körzeti szerepkörrel:

Primer ágazat= Gabonaforgalmi Vállalat Keverőüzeme;
Szeszfőzde; Vágóhid

Secunder ágazat= Cukorgyár; Kendergyár;
Sütőipari Vállalat; Démász Kirendeltség

Tercier ágazat= ATI Tanfolyam; KPM Kirendeltség;
Sarkad és Vidéke ÁFESZ; KIOSZ;
Tűzép telep; Áfor töltőállomás;
Temetkezési Vállalat;
Gelka szervíz;
OTP Fiók;
Vízügyi Szakasz mérnökség;
Gyógyszertár; Fogászati szakrendelés;
Ády Endre Gimnázium és Szakközépiskola;
Nagyközségi Művelődési Ház;
Ügyvédi Munkaközösség

Ugy tűnik, hogy átgondolt fejlesztési koncepciók megvalósításával, Sarkad résztvétele a közép-békési városcentrum munkamegosztásában reális valósággá léphet elő.

Amennyit esetleg még veszíteni fog közigazgatási önállóságából, az kevesebb lesz, mint a megnövekedő gazdasági súlya, és a régi álom: a várossá válás, éppen ezáltal lesz hamarabb valósággá.

XXXXX

Ezúton mondok köszönetet, a Nagyközségi Pártbizottság, Nagyközségi Tanács VB munkatársainak; a Gyulai Levéltár személyzetének; a Békés megyei Statisztikai Hivatalnak; a KLTE Földrajzi Intézet munkatársainak; az MTA Földrajztudományi Kutatóintézet Alföldi Csoportjának; a sarkadi Helytörténeti Gyűjtemény vezetőjének; az üzemek, vállalatok vezetőinek és mindazoknak, akik gyűjtőmunkámat adataikkal, észrevételeikkel, véleményeikkel segítették.

F E L H A S Z N Á L T I R O D A L O M

1. Tanulmányok Sarkad multjából. Szerkesztette: Komoróczy György
Sarkad nagyközség Tanácsa VB 1970.
2. Statisztikai évkönyvek: 1941. 1949. 1960. 1970. 1978.
Békés megyei Statisztikai Hivatal Békéscsaba
3. Sarkad Helyismereti Bibliográfiája. Összeállította: Bán Ildikó
Sarkad Közművelődési Könyvtár 1979.
4. Márki Sándor: Sarkad története /Gépelte másolat/
Sarkad Helytörténeti Gyűjtemény
5. Sarkad nagyközség kataszteri térképe 1884.
BmK 69. Gyulai Levéltár
6. Bihar vármegye. Szerkesztette: Nadányi Zoltán
Budapest 1938. Gyulai Levéltár
7. Bihar vármegye tíz évvel Trianon után. Szerkesztette: Vermes Ernő
Berettyóújfalú 1930. Gyulai Levéltár
8. Monográfia a Körös-Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen
völgyben alakult vízrendező társulatokról I. rész
A Körös és Berettyó völgye. Szerkesztette: Gallacz János
Nagyvárad 1896. Gyulai Vízügyi Igazgatóság
9. Csernok-Ehrlich-Szilágyi: Infrastruktúra korok országok
Kossuth Könyvkiadó 1975.
10. Dr Major Jenő: A magyar városok és városhálózat kialakulásának
kezdetei
Településtudományi Közlemények 18. Bp. 1966. május
11. Michnay Lászlóné: A népesedéspolitikai intézkedések hatása
Békés megyében
Területi Statisztika XXVII. évf. 1977. 5.
12. Dr Kőszegfalvi György: Az Országos Területrendezési Terv
Területi Statisztika XXVIII. évf. 1978. 1.
13. Halminé Vissi Mária-Szalánczi Imre: Az alsófoku körzetek
demográfiai sajátosságai és infrastrukturális ellátottsága
Területi Statisztika XXVIII. évf. 1978. 4.
14. Kovács Tibor: Az alsófoku központok rendszere és kiépítettsége
településhálózatunkban
Területi Statisztika XXVIII. évf. 1978. 3.

15. Dr Perczel György: Főbb társadalmi céljaink és az urbanizáció
Területi Statisztika XXVIII.évf.1978.6.
16. Dr Kőszegfalvi György: Az urbanizációs folyamat várható
hatásai a településhálózat szerkezetének átalakulására,
fejlődésére
Területi Statisztika XXVIII.évf.1978.6.
17. Tóth József: Gondolatok a közép-békési centrumok koordinált
fejlesztésének szükségességéről és lehetőségeiről
Békési Élet XI.évf.1977/3.
18. Araczkai János: Hozzászólások a közép-békési centrum kérdéséhez
Békési Élet XII.évf.1978/2.
19. Körmendi Klára: A közép-békési városeggyüttes összehangolt
fejlesztéséről
Békési Élet XIV.évf.1979/1.
20. Dr Simon Imre: A település-és területfejlettség kapcsolata
az Alföld részleges középfoku központjainak ipari fejlettsége
alapján
Alföldi Tanulmányok 1977.I.kötet
21. Dr Tóth József: Az alföldi városfejlődés elmúlt évszázada
és az országos településhálózat-fejlesztési koncepció
Alföldi Tanulmányok 1978.II.kötet
22. A Körösök vízgyűjtője Térkép.
Gyulai Vízügyi Igazgatóság
23. Sarkad község térképe 1928.
Sarkad Helytörténeti Gyűjtemény

J E G Y Z E T E K

1. Márki Sándor: Sarkad története Budapest 1877.
Gépelte másolata fellelhető: Helytörténeti Gyűjtemény Sarkad
/Forrásként ez utóbbit használtam fel./

Márki a következő régi térképészek munkáit említi:
Lazius térképe Orteliusnál=Theatrum orbis terrarum 83.tábla
Doglioni=L'Ungheria spiegata Velence 1595.
Birken=Der vermehrte Donau-Strand Nürnberg 1684.231.lap
Münster=Cosmographia Basel 1628.
Cluverius=Introductio in universiam geographiam 1667.381.lap
Du Val=Carte de la Hongrie a l'Autriche Párizs 1671.

"Bél Mátyás könyvének egy 1792-i kiadásában még folyton tó
gyanánt szerepel,-míg a Haruckern-család közt 1797.szerzett
osztálylevél csak mint a "történetekben ismert megmérhetetlen
sarkadi tóról" tud felőle."

2. Márki i.m.

Ismert nevek Sarkad határában 1860.körül:

Erek= Bálinti, Kollát, Miső, Lugos, Nagylábi, Nagy-Hidas, Csergető,
Széles, Előgát, Tó, Luc, Horgas, Szarka, Árok, Kis-ered, Székes,
Fenyeres, Sovány, Ecsi, Kengyel, Hölgyeredje, Pajándi, Garon,
Rezes, Óssy, Sáfrányos.

Fokok= tartósan megmaradó víztükröket jelent
Sitkai, Herpai, Kapálló, Kenc, Gyuró, Morgó, Csete, Dobi, Bordás,
Adomány, Tót, Malom, Hódos, Eszterzug, Apró, Favágó.

Szigetek= háttas kiemelkedések nevei
Rekettyés, Herpa, Kincses, Nyárfás, Nagy, Lencsés, Lenes, Kis,
Gál, Hesszu, Kasos, Csáki, Bika, Szabó, Csonka.

3. Kubik József: A cukorrépa termelésének természeti és társadalmi
feltételei lakóhelyünkön. Földrajzi OKTV dolgozat 1978.

Középhőmérséklet április-szeptember között= 18,2°C

Legmagasabb napi közepes maximumok= június= 26,0°C

július= 28,8°C

augusztus= 27,7°C

Legalacsonyabb napi közepes minimumok= december= -1,9°C

január= -4,7°C

február= -3,1°C

Napfényes órák száma= április-szeptember között= 1455 óra

egész évben = 1983 óra

Lehullott csapadék = április-szeptember között= 330 mm

egész évben= 567 mm

Sarkad genetikai talajtipusai:

szikes talaj= 455 ha 5,18 %

réti talaj= 5803 ha 66,12 %

öntéstalaj= 2518 ha 28,70 %

Mechanikai összetétele szerint:

agyagos vályog= 757 ha 8,7 %

agyag= 3359 ha 38,4 %

nehéz agyag= 3877 ha 44,3 %

szik= 755 ha 8,6 %

4. Márki i.m.
Aszályos és árvizes évek alakulásának kimutatása
1822
1836
1845
1846
1853
1855
1859
1860
1862
1864
1865
1867
1869
1870
1873
1874
1875
1876
5. Márki i.m.
Az erdőség a XVIII.századig benyomult körben a település határáig.A XIX.század elején indult meg a nagyarányu irtás, ekkor az erdő részesedése 16,2 %,1876-ban már csak 9,2 %.
6. Tanulmányok Sarkad multjából.Szerkesztette:Komoróczy György Mesterházy Károly: Sarkad a tatárjárásig. 19-21.o.
7. Mesterházy Károly i.m. 23-24.o.
8. Győrffy György:Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Budapest 1963.
Pápai tizedjegyzékek Sarkadról:
1332=14, 1333=15, 1334=15, 1335=10, 1336=15, 1337=15 garas
9. Dr Major Jenő: A magyar városok és városhálózat kialakulásának kezdetei.Településtudományi Közlemények 18. Bp.1966.május
10. Tanulmányok Sarkad multjából
Módy György: A középkori fejlődés a XVII.sz.közepéig 32.o.
11. Módy György i.m. 33.o.
12. A gyulai uradalom névjegyzéke 1509-ből: OL Dl. 14 719.
Bagó,Bwchy,Bwsa,Halaz,Hegedes,Kasa,Kiraly,Korso,Zewch,Warga,
Zy,Olaah,Senila,Ludas,Markffy,Nagh,Olayos,Pewtz,Santha,Zabo,
Zeles,Wchy,Wary,Gorsa,Pellifex,Thoth
1588-ból ismerrt nevek: OL Dl. 37 853.
Ban,Deche,Kys,Mezaros,Zantho,Uargha,Olahi,Thoth,Deczie,Ianos,
Pyko,Meghiery,Zabo,Thörös,Uary

13. Márki i.m.

- XVI-XVIII. század történelmi eseményei Sarkadra vonatkozóan:
 1550-56. = Szapolyai korában Sarkad Ferdinánd oldalára kerül
 1557. = Erdély visszahódítja Váradot, ezáltal Sarkad Erdély előbástyája lett Gyulával együtt, 1566-ig.
 1566. = Gyula behódolásával Sarkad a török hódoltság és Erdély ütközőpontja lett, Kölesérrel együtt.
 1571-72. = Sarkad első behódolása a töröknek
 1599. = Röder császári és Nyáry Pál váradi kapitány ostrommal visszafoglalja
 1600. = A török újra visszahódítja Sarkadot
 1606. = Bocskai győzelmei hírére Sarkad kapcsolatot épít ki Erdéllyel
 1612. = Bethlen Sarkadot Móricz Mártonnak ajándékozta, de ez a török jelenléte miatt csak gesztus maradt
 1620. = I. Rákóczi György felgyújtatja a várat a török elleni védelmül
 1636. = Sarkad részt vesz a törökkel szövetséget kötött Bethlen István elleni csatában
 1644. = I. Rákóczi György e harci szolgálatokért adományt tesz
 1646. Erdély engedélyezi a palánkvár megerősítését
 1660. = Várad török kézre kerül
 1661. = Totális török elnyomás kezdete
 1690. = Erdélyi fejedelemség megszűnése/Diploma Leopoldiana/
 1692. = Várad visszafoglalása a töröktől
 1698. = Szabó Sándor kapitány, mint töröktől felszabadult mezővárosot képviseli Sarkadot a megyei közgyűlésen
 1699. = Karlócai béke
 1700. = A megyei közgyűlés új házak építését engedélyezi a vár körül
 1703. = Bercsényi hadjáratában Sarkad a kurucokhoz áll, így a császári Gyula és Várad közé ékelődik
 1711. = Löwenburg altábornagy kapituláltatja Sarkadot. Házépítési engedélyeket ad. Császári rendeletre az év végén leromboltatja a várat.
 1721. = A megyei közgyűlés Sarkad kiváltságos helyzetét
 VIII.21. írásba foglalja, amely 1850-ig marad érvényben

14. Márki i.m.

Az adománylevél rövidített, lényegi szövege:
 ...minden barmaikkal... Sarkad városunk nevezett bírójának, hadnagyainak, esküdtjeinek és összes őrségbeli katonaságának, lakosságának... átruházandónak ítéljük... levelünknek bizonyossága szerént.
 Kelt Sáros, július 9. 1644. Rákóczi György

15. Bihar megye közgyűlése: 1700. III. 10.

HBmL Közgyűlési jkv. IV. A. 1/a. 1. 1700; 7. sz. 1181. sz.

16. Bihar megye közgyűlése: 1721. VIII. 21.

HBmL Közgyűlési jkv. IV. A. 1/a. 1. 1721; 7. sz.

17. Márki i.m.

A földterület megoszlására vonatkozó adatok 1800. körül:

Szántó = 15 %; rét-legelő = 32,5 %; nádas = 27,5 %; erdő = 16,2 %; szőlő = 1 %; összefüggő mocsár = 7,8 %

18. Márki i.m.

A sarkadi jobbágyság adózásának nemei:

1832.
Füstpénz= 643 Ft
Napváltás= 239 Ft
Üstváltás= 60 Ft
Marhásrobot= 4584 nap
Gyalogrobot= 8964 nap
Irtás= 212 nap
Tüzifavágás= 1869 m³
Tüzifavitel= 603 m³
Készpénz= 5084 Ft
Nád= 3540 kéve
Kappan= 177 db
Csirke= 177 db
Tojás= 1052 db
Vaj= 74 liter

1847.
Füstpénz= 763 Ft
Napváltás= 156 Ft
Üstváltás= 60 Ft
Marhásrobot= 4465 nap
Gyalogrobot= 3437 nap
Irtás= 904 nap
Tüzifavágás= 2156 m³
Tüzifavitel= 627 m³
Készpénz= 980 Ft

19. Tanulmányok Sarkad multjából

Komoróczy György: A közigazgatás szervezete 1944-ig 90.94.o.

20. Sarkad nagyközség 1884. BmK 69. Gyulai Levéltár

21. Komoróczy i.m. 97.o.

22. Tanulmányok Sarkad multjából

Csausz Vilmos: Képek a munkásmozgalom történetéből 1970-ig
188.o.

23. Komoróczy i.m. 102.o.

24. Tanulmányok Sarkad multjából

Oláh József: Agrárfejlődés és agrárviszonyok 139.o.

25. Bihar vármegye. Szerkesztette: Nadányi Zoltán Budapest 1938.

Gyulai Levéltár

Létszám 1930-ban= 12 233 fő, ebből 144 fő nemzetiségi

Foglalkozás: őstermelő= 7737 fő; iparos= 2343 fő;

kereskedő= 444 fő; közlekedési alkalmazott= 213 fő;

közzszolgálati alkalmazott= 404 fő; nyugdíjas= 404 fő;

cseléd= 264 fő

Üzemek: 1 cukorgyár, 1 gépjavitó műhely, 1 áramfejlesztő telep,
1 áramelőszelő telep, 2 gőzmalom

Közsoktatás: 2 óvoda, 1 állami, 1 községi/elemti iskolák=

1 állami, 1 községi, 2 református, 1 katoolikus, 2 magán

továbbképző iskolák= 1 községi, 1 református, 2 magán

1 gazdasági továbbképző, 1 ipari tanonc, 1 polgári

Egészségügy: 2 községi, 3 magánorvos; 1 községi, 10 magánbába;

Stefánia Szövetség csecsemővédő intézet; 1 szegényház;

2 gyógyszerár

26. Bihar vármegye tíz évvel Trianon után. Szerkesztette: Vermes

Ernő Berettyóújfalu 1930. Gyulai Levéltár

27. Csausz Vilmos i.m. 195.o.

28. Csausz Vilmos i.m. 325.o.

29. Csausz Vilmos i.m. 326.o.

30. Csausz Vilmos i.m. 354.o.

31. Dr Perczel György: Főbb társadalmi céljaink és az urbanizáció
Területi Statisztika 6. XXVIII.évf. 1978.
32. Tanulmányok Sarkad multjából
Dávid Zoltán: Sarkad népesedéstörténete 279-296.o.
33. Monográfia a Körös-Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen
völgyben alakult vízrendező társulatokról.I.rész.
A Körös és Berettyó völgye.Szerkesztette:Gallacz János
Nagyvárad 1896. Gyulai Vízügyi Igazgatóság Műszaki Könyvtára
"Miután ezen folyó...a legkifejlettebb mederrel birt,mihez...
a Tőz közvetítésével a Fehér-Körös vizének egy tekintélyes
része is járult,ezen folyó medrén leginkább csak tisztítási
munkálatok hajtottak végre...A medertisztítás munkálatai
összesen 23.985 öl hosszban teljesítették,a vontató hajók
közlekedésének megkönnyítésére pedig 53.796 öl hosszú vontató
ut létesítettett 4-10 méter szélességben..." /396-97.o./
34. Márki i.m.
Az iparosodás kezdetei:
1801-ben még 9 vizimalom működik:mellékágakon 8,Körösön 1
Első céh= a csizmadiáké,1812-ben alakult
Pálinka-és ecétfőzés= 1810-es évektől van
Hernyóselyem gombolyító= 1815. Rövidesen kistermelői szintre
csökkent,de az eperfák elterjedtek az utak mentén
Répacukorgyár= 1836. Gróf Almásy alapítványa. 4 % cukortartal-
mu répat dolgozott fel 1838-ig,amikor ráfizetéssel megszűnt.
35. Márki i.m.
Határrészek tagosítása:
1869-ben zajlott le.A megművelt szántók ekkor kerültek a
város környékére
Ebből az Almásy uradalom 61,5 %-ban részesedett és ettől
az évtől vált hitbizománnyá.
36. Márki i.m.
Népmozgalmi adatok:
1870-ben a lakosság 92 %-a magyar és református
A 8 % egyéb megoszlása:
367 fő izraelita /1831-ben még csak 35 fő /
143 fő dohánytermelő tót /Almásy telepített le
1866-ban 61 családot/
82 fő cigány
Iskolázottsági ir és olvas= 46,8 %
csak olvas= 4,7 %
analfabéta= 48,5 %
"Az elnehezülő kéz és a tengődő élet sajnálatos,de eléggé
érthető eredménye ez."
Mezőgazdaságból élők aránya: 70 %, ebből
fele őstermelő,másik fele pásztor,juhász,napszámos,szolga.
"Minden 520 főre jut egy koldus,"
"...ide máshonnan is,messzeföldről jönnek napszámosok."

37.
A Sarkadi Református Egyház matrikuláinak adatai.1870.-1950.

Év	ffi	nő	össz.	ffi	nő	össz.	Term. szap.	Népesség száma	Megjegyzés
	születés			halálozás					
1870	151	145	296	135	110	245	51		
1871	167	150	317	111	140	251	66		
1872	110	111	221	138	124	262	-41		
1873	120	107	227	263	191	454	-227		ebből 164 kolera
1874	145	142	287	127	131	258	29		kelevény
1875	146	138	284	142	121	263	21		kelevény
1876	166	156	322	86	64	150	172		egészséges évek
1877	178	158	336	110	82	192	144		
1878	155	155	310	108	96	204	106		
1879	173	143	316	101	83	184	132		
1880	176	198	374	108	102	210	164	7517 fő	
1881	195	164	359	119	109	228	131		
1882	164	186	350	173	176	349	1		tüdővész
1883	172	175	347	91	82	173	174		
1884	171	154	325	90	75	165	160		
1885	168	160	328	135	123	258	70		tüdő-gégelob
1886	202	193	395	167	154	321	74		tüdő-gégelob
1887	155	177	332	110	116	226	106		
1888	172	179	351	188	188	376	-25		tüdő-gyomorhurut
1889	167	183	350	132	134	266	84		
1890	173	174	347	155	161	316	31	8152 fő	tüdőlob
1891	189	156	345	165	143	308	37		magas
1892	156	158	314	112	130	242	72		csecsemőhalá-
1893	168	182	350	114	101	215	135		lozási szám
1894	179	167	346	110	94	204	142		
1895	144	162	306	100	114	214	92		
1896	160	142	302	90	103	193	109		
1897	148	161	309	106	113	219	90		
1898	107	139	246	82	75	157	89		
1899	162	142	304	152	127	279	25		tüdőlob
1900	156	150	306	105	99	204	102	8663 fő	
1901	157	145	302	105	101	206	96		
1902	151	140	291	96	104	200	91		
1903	154	130	284	102	103	205	79		
1904	154	153	307	110	106	216	91		
1905	174	125	299	124	122	246	53		tüdőgyulladás
1906	159	148	307	140	137	277	30		tüdőgyulladás
1907	159	153	312	146	137	283	29		tüdőgyulladás
1908	164	179	343	105	112	217	126		
1909	165	184	349	129	119	248	101		
1910	162	154	316	101	98	199	117	9461 fő	

/folyt.a következő oldalon/

Év	ffi születés	nő	össz.	ffi halálozás	nő	össz.	Term. szap.	Népesség száma	Megjegyzés
1911	175	135	310	124	129	253	57		
1912	174	194	368	120	96	216	152		
1913	158	162	320	120	123	243	77		
1914	175	151	326	94	110	204	122		
1915	109	107	216	134	130	264	-48		1.világháború
1916	77	80	157	101	83	184	-27		
1917	61	62	123	105	93	198	-75		
1918	72	65	137	107	118	225	-88		
1919	141	141	282	98	97	195	87		
1920	176	161	337	98	88	186	151	10.751 fő	
1921	181	155	336	118	120	238	98		
1922	154	159	313	116	106	222	91		
1923	188	119	307	108	78	186	121		
1924	134	142	276	110	84	194	82		tüdőbajok
1925	157	159	316	117	97	214	102		
1926	154	148	302	103	69	172	130		
1927	139	150	289	99	86	185	104		
1928	173	150	323	119	127	246	77		tüdőbajok
1929	152	130	282	111	78	189	93		
1930	153	149	302	72	69	141	161	12.233 fő	
1931	126	119	245	79	85	164	81		
1932	127	112	239	99	94	193	46		
1933	125	124	249	70	59	129	120		
1934	119	112	231	82	74	156	75		
1935	123	95	218	96	89	185	33		
1936	118	113	231	91	84	175	56		
1937	112	114	226	59	57	116	110		
1938	102	114	216	63	73	136	80		
1939	127	122	249	66	55	121	128		
1940	115	139	254	90	67	157	97	12.469 fő	
1941	109	77	186	61	76	137	49	/1941-es adat/	
1942	108	109	217	69	59	128	89		
1943	69	93	162	62	50	112	50		
1944	98	87	185	67	66	133	52		
1945	81	100	181	69	69	138	43		
1946	92	101	193	84	72	156	37		
1947	115	103	218	69	67	136	82		
1948	81	102	183	66	43	109	74		
1949	98	114	212	64	59	123	89		
1950	116	101	217	67	55	122	95	12.840 fő	
								/1949-es adat/	

Megjegyzés= A születési adatok minden megszületett csecsemőre vonatkoznak
1948.októbertől a kettévált egyház egyesített adatai találhatóak

38. Csausz Vilmos i.m. 206-209.o.

39. Csausz Vilmos i.m. 214-215.o.

40. Márki i.m.

Agrokultúra:

Szántás faekével, aratás sarlóval történt
Cséplés a kuruc időben cséphadaróval, majd lónyomtatással
1861-ben még kétnyomásos gazdálkodás folyik
A földterület megoszlása 1870-ben:

Szántó= 55,8 %; legelő= 19 %; rét, kert= 10 %; erdő= 9,2 %
szőlő= 6 %

Növénytermesztés 1875-ben:

Növény	Részesedése	Termést adott	Ebből vetőmag
buza	45 %	40,5 %	7 %
kukorica	26,5 %	23,9 %	nincs adat
árpa	17 %	23 %	3,5 %
zab	6 %	7,7 %	18 %
repce	4,5 %	4,5 %	1 %
len	1 %	0,4 %	0,6 %

41. Oláh József i.m. 122-124.o.

42. Lenin MgtSz 1978.

Az országban elsőik között alakult, 1945. április 23-án
A téések összevonásával, 1975. óta Sarkad egyedüli téese

Összterület= 8.934 ha, ebből a vetésszerkezet alapján:

bruttó gabonaféleségek területe	3.508 ha	39,3 %
bruttó takarmányféleségek	1.489 ha	16,6 %
bruttó ipari növények	915 ha	10,2 %
bruttó gyümölcs	25 ha	0,3 %
bruttó zöldség	27 ha	0,3 %
bruttó egyéb + erdő	1.599 ha	18,0 %
vetetlen terület	1.371 ha	15,3 %

Öntözött terület= 280 ha

Felhasznált műtrágya= 12.229 q Szerves trágya= 61.388 q

Átlagos állatállomány=

szarvasmarha	928 db
sertés	-
juh	3.180 db
ló	70 db
baromfi	588 db

Foglalkoztatott létszám= 659 fő

Éves bruttó bevétel= 126 808 000.-Ft

Mezőgazdasági jellegű melléktevékenység: forrólevegős szárító

Ipari jellegű melléktevékenység: építőipari és faipari

Szolgáltatási tevékenység: 3 takarmánybolt, 3 daráló

Export lehetőség: forrólevegős szárító

Infrastruktúra:

3 autóbusz, 3 szgk., 19 tkg., 111 önjáró erőgép, 440 munkagép

1 db 50 m³-es víztároló, 2 vízkivételi mű

Üzemorvos nincs, állatorvosi felügyelet 1 fő

Letéti könyvtár 2 /726 kötet/, klub 2

Szolgálati lakások száma: 5

Középfoku fejlesztési terv:

komplex meliorációs tervezet megvalósítása

ipari jellegű kiegészítő tevékenység fokozása

43. Békés megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat
Keverőüzeme 1978.

Alapítás éve= 1976. Uj üzem 1979-től indul.

A régi keverőüzem termelési adatai:

7 fajta szemestermény 16.650 t

32 fajta ipari anyag 6.380 t

28 fajta vitamin/premix/ 470 t

Összes bevétel= 120 000 000.-Ft

Foglalkoztatott létszám= 77 fő

A termékek értékesítése:

16 téesz felé baromfi, sertés és kérődző táp

egyéni fogyasztókhoz takarmányboltokban /összesen 19 bolt/

Az új üzem adatai:

beruházási költség 100 mill.Ft

kapacitás= keverőüzem 7,5 t/ó; granuláló üzem 5 t/ó

tervezett termelés= 41.500 t, 213 mill.Ft értékben

tervezett létszám= 102

Infrastruktúra:

Szgek.=1, tgg.=5, önjáró erőgép=4, munkagépek=36

Telefon=4 Portalanított üzemi út= 2 km

44. A Lenin MgTSz komplex meliorációs tervezete 1978-82.

A 3 lépcsős megvalósítás várható beruházási összege 100 mill.Ft

Első lépcső= 1979-80.

A terület nagysága= 3.856 ha Teljes beruházás= 40 mill.Ft

Második lépcső= 1981.

A terület nagysága= 2.500 ha

Harmadik lépcső= 1982.

A terület nagysága= 2.500 ha

Az elvégzendő munkálatok jellege:

részletes tervdokumentumok elkészítése

70-100 ha-os táblák kialakítása

egész évben használható földút-hálózat létrehozása

régi csatornák helyett alagcsővezési rendszer kiépítése

öntözővíz biztosítása

belvizveszély végleges felszámolása

mélylazítási munkák elvégzése

kémiai talajjavítás

A költségvetési összeg megoszlása:

állami támogatás= 80 %

fejlesztési " = 10 %

önerőből = 10 %

A megvalósításban résztvevő üzemek, vállalatok:

Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság, Tiszamenti Regionális Vízmű és

Vízgazdálkodási Vállalat, Körös-Berettyói Vízgazdálkodási

Társulat, Szarvasi Állami Tangazdaság Meliorációs Főnöksége.

45. A lakónépesség foglalkozási strukturájának alakulása

Év	Lakónépesség	Mezőgazdaság- %	Ipar- %	Egyéb- %
1870	7.301	5.110	70,0	266 3,0 1.925 27,0
1930	12.233	7.737	63,3	2.343 19,2 2.153 17,5
1941	12.633	8.091	64,0	2.124 16,8 2.418 19,2
1949	12.840	7.324	57,0	3.711 28,9 1.805 14,1
1960	12.332	5.430	44,1	3.728 30,2 3.174 25,7
1970	11.937	3.090	25,8	4.749 39,0 4.098 35,2

46. A kereső népesség foglalkozási strukturájának alakulása

Év	Lakos helyben	Mezőgazdaság-	%	Ipar-	%	Egyéb-	%
1941	5.716	3.848	67,3	951	16,6	917	16,1
1949	6.014	3.446	57,3	1.766	29,3	802	13,4
1960	5.878	2.745	46,9	1.582	26,9	1.551	26,2
1970	5.625	1.680	29,9	2.781	49,4	1.164	20,7
1977	5.860	1.240	21,2	3.295	56,2	1.325	22,6

47. A gazdasági ágazatok éves bruttó bevételének alakulása 1978.

Primer ágazat	Bruttó bevétel	Létszám	1 keresőre jut
Lenin MgtSz	126 808 000.-	659	192 424.-
Keverőüzem	120 000 000.-	77	1 558 441.-
Vágóhid	114 672.-	2	57 336.-
Szeszfőzde	1 760 000.-	3	586 666.-
Secunder ágazat			
Szellőző Művek	137 400 000.-	337	407 715.-
Cukorgyár	886 000 000.-	1 150	770 434.-
Kendergyár	13 087 000.-	155	84 432.-
Építőipari Szövetk.	42 322 000.-	258	164 038.-
Gyulai Háziipar telep	16 861 000.-	237	71 143.-
Béköt telep	99 120 500.-	126	786 669.-
Gyomai Háziipar telep	840 000.-	52	16 153.-
Sütőipari Vállalat	14 653 000.-	62	236 338.-
Démász Kirendeltség	28 089 360.-	18	1 560 520.-
Sarkadi Vizmű	1 401 600.-	8	175 200.-
Dégáz Cseretelep	1 547 488.-	1	1 547 488.-
Tercier ágazat			
MÁV /személyforg./	1 296 264.-	26	49 860.-
Volán Helyijárat	161 480.-	4	40 370.-
Darabáru fuvarozás	1 659.-	1	1 659.-
KPM Kirendeltség	27 000 000.-	73	369 863.-
ATI Tanfolyam	390 000.-	2	195 000.-
Posta	343 741 412.-	38	9 045 826.-
Cukorgyári Posta	23 320 980.-	1	23 320 980.-
ÁFÉSZ /helyben/	372 010 000.-	352	1 056 846.-
KISOSZ	942 498.-	15	62 833.-
KIOSZ	3 214 595.-	102	31 515.-
Tűzép	27 513 000.-	14	1 965 214.-
Áfor Töltőállomás	4 465 000.-	4	1 116 250.-
Temetkezési Vállalat	487 270.-	1	487 270.-
Gelka részleg	495 810.-	5	99 162.-
OTP fiók	380 000 000.-	15	25 333 333.-
Szolgáltató Szövetk.	1 140 000.-	19	60 000.-
Vízügyi Igazgatóság	37 744 000.-	224	165 821.-
Vízgazdálk.Társulat	9 876 901.-	42	235 164.-
Gyógyszertár	1 534 442.-	10	153 444.-
VB Költségvetési Üzem	10 543 280.-	75	140 577.-

A kimutatásban nem szerepel 7 intézmény 313 fővel/improduktív jellege miatt/

A kimutatás autopszia

48. Magyar Cukoripar Sarkadi Cukorgyára 1978.

Répatermesztésre lekötött terület= 11.300 ha
 Termesztett répa= 382 556 t
 Feldolgozott répa= 371 978 t
 1978.naptári évben termelt cukor= 36 521 t
 Import cukor csomagolása= 6 784 t
 Éves bevétel= kristálycukor: 765 mill.Ft
 egyéb gyártás : 121 mill.Ft
 Foglalkoztatott létszám= állandó fizikai: 670 fő
 állandó nem fizikai: 140 fő
 idény fizikai: 310 fő
 idény nem fizikai: 30 fő

Infrastruktúra:

Összes üzemi út= 5 km, ebből portalanított 2,6 km Kiepitett
 járda= 3,6 km
 Ipari víztározó= 900 000 m³. Ivóvíz tározó= 136 m³
 Vizvezeték= 4,2 km. Zárt szennyvizelvezetés=, ipari 1,45 km,
 kommunális 4,2 km. Vízmű kapacitása= 9 000 m³/nap
 Szennyvittisztító kapacitása= 300 000 m³. Épül=, 1,2 mill.m³-es
 Központi fűtés= 3,6 km Fűtött légtér= 91 753 m³
 Bruttó kW-fogyasztás= 12 000 MW
 Telefon= 100
 Szolgáltatások: üzemi büfé, ÁFÉSZ büfé, bolt, eszpresszó
 Autóbusz=5, szgk.=7, tgg.=18, erőgép=22
 Ipari vasút éves teherforgalma= 474 000 t
 /répa, szelet, mészko, fűtőolaj, csomagolt cukor, egyéb/
 Szolgálati lakások száma= 106
 Művelődési Otthon=1, Klub=4, Filmszínház=1, Könyvtár=26 100 kötet
 Orvosi rendelő=1, Üzemorvos=1

49. Szellőző Művek 3.sz. Gyáregység 1978.

Profilváltások= 1949-65.: Gépalomás
 1965-71.: Mezőgazdasági Gépjavító Állomás
 1971-75.: MEZŐGÉP
 1975- : Szellőző Művek
 Gyártott termékek= Falax ventilátor, Monovent-Silka hangtompító
 Késztermékek értéke= 135 064 000,-Ft, export= 19 852 000.-Ft
 Bér munkák értéke= 2 336 000.-Ft
 Foglalkoztatott létszám= 337 fő
 Infrastruktúra:
 Ipari víztározó= 2 x 100 m³-es Vízkivétel= 1 csőkut
 Központi fűtés= gőzkazán
 Bruttó kW-o= 451 160 kW
 Szgk.=1, tgg.=7, egyéb erőgép=6
 Késztermék elszállítása= saját tgg-n 60 %
 bérelt tgg-n 30 %
 vasuton 10 %
 Telefon= 20 Letéti könyvtár= 600 kötet
 Telefon= 20

50. Kenderfonó-és Szövőipari Vállalat Szegedi Kenderfonógyára
Sarkadi telepe 1978.

Termesztett kender= 400 ha-on 5 154,2 t

Feldolgozott kender= 6 761,3 t

Társgyártól kapott kender mennyisége= 1 607,7 t

A termelt rost értéke= 13 087 000.-Ft

Az üzem feldolgozó kapacitása= 6 800 t

Foglalkoztatott létszám= 155 fő

Infrastruktúra:

Üzemi út= 3,5 km, ebből portalanított= 1 km Járda= 400 m

Ipari víztározó= 30 m³ Kapacitása= 120 l/perc

Ivóvíz tározó= 28 m³ Vízkivételi mű kapacitása= 1500 l/perc

Vízvezeték= 767 m Zárt szennyvízelvezetés=250 m

Távfűtés= Cukorgyártól érkezik, hossza 475 m

Bruttó kW-fogyasztás= 905 MW

Telefon=7 Letéti könyvtár= 500 kötet

Szkg.:1, tdk.:2, egyéb erőgép: 14

Késztermékek átvévi helyei: Szeged, Pécs, Komádi, Vajhát,
Szegvár, Márianosztra

Szolgálati lakás= 2

Középtávu fejlesztési terv:

termőterület felfejlesztése 700 ha-ra

állóeszközök felújítása és cseréje

kommunális ellátás bővítése

51. Gyomai Háziipari Szövetkezet Sarkadi részlege 1978.

Késztermék= havi 5-600 pár kesztyű, 1000-1500 db horgolás

Termelt érték= 840 000.-Ft, ebből export= 200 000 Ft

Foglalkoztatott létszám= 1 részlegvezető, 51 bedolgozó

Munkahely= egy átvévihely-iroda

52. Gyulai Népművészeti és Háziipari Szövetkezet Sarkadi
Telephely 1978.

Késztermék= rongyszőnyeg: 9 489 000.-Ft

torontáli : 1 769 000.-Ft

lábtörő : 2 370 000.-Ft

varrott áru : 3 233 000.-Ft

Exportra kerülő áru= rongyszőnyeg 8 970 000.-Ft

varrott áru 2 110 000.-Ft

Foglalkoztatott létszám= 237 fő

Műszakok száma= 2

Késztermék átvévi helyei= Békéscsaba, Szeged, Miskolc, Budapest

Telefon=1 Tdk.: 1

53. Békéscsabai Kötöttárugyár Sarkadi Konfekció részlege 1978.

Késztermék= 198 241 db, értéke= 99 120 500.-Ft /mind export/

Foglalkoztatott létszám= 126 fő Műszakok száma= 2

Infrastruktúra:

Fűtés= vegyes tüzelés

Telefon= 2 Üzemorvosi ügyelet van

Erőgép= 1 emelővillás targonca

54. Sarkadi Építőipari Szövetkezet 1978.

Profilváltások: 1951-65.= kisebb építések, javítások, egyedi
fa-és vasipari termékek
1965.- * ipari szerelő szolgáltatás,
Ramovill szolgáltatás
építőipar
faipar/ebédlőszékek/

Termelt érték= 41 446 000.-Ft
Ebből export= 7 804 000.-Ft
Szolgáltatás jövedelme= 876 000.-Ft
Foglalkoztatott létszám= 258 fő
Bruttó kW-fogyasztás= 289 MW
Infrastruktúra:
Autóbusz=1, tkg.=7, egyéb erőgép=2
Telefon= 12
Zárt szennyvizelvezetés= 30 m + derítő

55. Békés megyei Tanács 3.sz.Sütőipari Vállalata 1978.

Termelt mennyiségek: kenyér= 57 q/nap
kifli-faktor= 9880/nap

Termelt érték= 14 653 000.-Ft
Foglalkoztatott létszám= 62 fő
Szolgáltatás= 1 kenyérbolt

56. DÉMÁSZ Üzemigazgatósága 2.Békéscsaba Sarkadi Kirendeltsége 1978.

Foglalkoztatott létszám= 18 fő
Bruttó kW-fogyasztás= 24 008 MW, ebből Cukorgyár= 12 000 MW
Bekötések száma=3139 lakás 3 fázisu bekötés= 375
Villany boylerok száma= 415
Kisfeszültségű vezeték hossza= 66,018 km
20 kV-os hálózat hossza= 139,1 km, ebből belterület= 22,064 km
Közvilágítás hossza= 54,558 km. Kivilágítatlan utca nincs.
Közuti világítás: higanygőz= 136 db /3 ut+ 2 tér/
neon= 59 db /3 ut/
wolfram= 872 db /114 ut+ 2 tér/

A körzet ellátott községei:
Doboz, Sarkadkeresztur-Kisnyék, Kötegyán-Ujszalonta, Méhkerék,
Mezőgyán-Nagygyanté, Geszt

57. Időadatok Sarkad üzeminek és vállalatainak kortáblázatához:

1. Körös-Berettyói Királyi Bizottság=1829-33.; Alsó-Fehér Körös Ármontesítő Társulat= 1850-77.; Körösmenti Öntöző NV=1920-48.; Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság Sarkadi Szakaszmerőnökség 1948.étől.
2. Vágóhid= 1902.-
3. Szeszfőzde= 1912.-
4. Cukorgyár= 1912.-
5. Hangya Szövetkezet= 1902-45.; Földműves Szakszervezeti Szövetkezet= 1945-48.; Földműves Szövetkezet= 1948-68.; Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet= 1968.-
6. FMSZ Járási Központja= 1948-66.
7. Állami Népbolt= 1951-61.

8. Lenin TSz= 1945.IV.23. Egységesítés: 1975.
9. Kossuth TSz= 1949-75.
10. Dózsa= 1949-65.
11. Petőfi= 1949-65.
12. Alkotmány=1951-56. Ifju Gárda néven 1956-59.
13. Előre= 1950-51.
14. Kurucz=1950-51. Kurucz Előre néven 1951-58.
15. Haladás= 1951-75.
16. Medgyesi= 1951-59.
17. Táncsics= 1951-58.
18. Bogáti= 1951-58.
19. Kisteleki 1951-58.
20. Győzelem= 1951-58.
21. Ujbarázda=1951-57. Uj Világ néven 1957-58.
22. Uj Március= 1951-56.
23. Rákóczi= 1951-56.
24. Béke= 1957-58
25. Uj Élet= 1957-58.
26. Vörös Csillag= 1958-65.
27. József Attila= 1965-68.
28. Sütőüzem= 1948-58. Sütőipari Vállalat= 1958.-
29. Gépállomás= 1949-65.;Mezőgazdasági Gépjavító Állomás=1965-71.;
Mezőgép Vállalat= 1971-75.;Szellőző Művek= 1975.-
30. TŰZEP= 1950.-
31. Benzinkut= 1936-49.;Áfort Vállalat= 1949-70.;Áfor= 1970.-
32. Gyógyszertár= ?-1950.Állami= 1950.-
33. Molnár-féle Gőzmalom= ?-1950.Állami=1950-64./Helyén KTSz/
34. Képiró-féle Gőzmalom= ?-1950.Állami=1950-63./Helyén Keverőüzem/
35. Sarkadi Cipész KTSz=1950-62.;Körösvidéki Cipész KTSz= 1962.-
36. Építőipari KTSz= 1951-65.;Építőipari Szövetkezet= 1965.-
Asztalos üzemi részleg= 1970.-
37. Sarkadi Fodrász Szövetkezet=1952-60.;Szolgáltató és Termelő
Szövetkezet= 1960.- /1962-től órással bővült/
38. Kendergyár= 1921-28.Sarkadi Kendergyár= 1952-69.;KSZV Szegedi
Kenderfonógyára Sarkadi telepe= 1969.-
39. Járási Temetkezési Vállalat= 1952-53.;Megyei Temetkezési
Vállalat Sarkadi Kirendeltsége=1953.-
40. OTP Sarkadi Fiókja= 1954.-
41. Gyomai Háziipari Szövetkezet Sarkadi részlege= 1954.-
42. Gyulai Háziipari Szövetkezet Sarkadi Telephelye= 1959.-
Uj épületben= 1972.-
43. Vizmű=1963.- Bővülés= 1967.és 1970./Társulás megalakítási éve/
44. Dégáz cseretelep= 1966.-
45. TÖVÁLL= 1967-74.
46. Tanács VB Költségvetési Üzem= 1968.-
47. 8.Volán Darabáros képviselő= 1968.-
48. Békéscsabai Kötöttárugyár Sarkadi Konfekció Részlege= 1969.-
Uj épületben és helyen= 1979.-
49. DEMÁSZ Üzemigazgatósága Sarkadi Kirendeltsége= 1969.-
50. Kettős-Sebes Körösi Vizgazdálkodási Társulat=1969-78.;
Körös-Berettyói Vizgazdálkodási Társulat= 1979.-
51. Viz-és Csatornamű Társulat= 1970.-
52. Gelka Sarkadi részlege= 1970.-
53. Tiszamenti Regionális Vizmű és Vizgazdálkodási Vállalat
Sarkadi üzeme= 1971.-
54. KPM Igazgatóság Sarkadi Kirendeltsége= 1974.-

58. Időadatok Sarkad intézményeinek kortáblázatához:

1. Postajárat=1788-1861.;Kocsiposta=1861-67.;Posta= 1876.-
2. MAV= 1871.-
3. Katholikus templom= ?-1809-1910.-
4. Református templom= ?-1700-1880.-
5. Ujteleki református templom= 1948.-
6. Izraelita templom= 1847-1956.
7. Baptista imaház= 1928.-
8. Községi Elöljáróság és Képviselőtestület=1887-1949.;
Községi Tanács= 1950-69.;Nagyközségi Tanács= 1970.-
9. Cséffa-Nagyszalontai Főszolgabíróság képvisellete=1920-49.
Járási Tanács= 1950-66.
10. Önkéntes Tűzoltótestület=1913-50-74.;Önkéntes Tűzoltó
Egyesület= 1975.-
11. Járási Tűzoltó parancsnokság= 1950-61.
12. Határőr Parancsnokság= 1922-49.
13. Járási Kiegészítő Parancsnokság= 1950-64.
14. Rendőrség= 1945-57.-
15. Járási Rendőrkapitányság= 1950-66.
16. Államvédelmi Osztály= 1950-56.
17. Járási Munkásőr Önálló Század= 1957-66.;Beosztott század=1966.-
18. Vám-és Pénzügyőrség= 1922-67.
19. Járási Vám-és Pénzügyőr Szakasz= 1950-67.
20. Karhatalmi Parancsnokság= 1956-57.
21. FMSz Járási Központ= 1948-66.
22. Járási Ügyészség= 1952-55.
23. Ügyvédi Munkaközösség= 1957.-
24. Sarkadvidéki Takarékpénztár-egylet=1873-1927.;Békésmegyei
Takarékpénztári Egyesület Sarkadi Fiókinézete=1927-44.
Szövetkezeti Hitelintézet Járási Fiókja= 1948-52.
MNB Járási Fiókja= 1953-66.
25. Állami Biztosító Járási Fiókja= 1955-66.;ÁB Kirendeltség=
1967-70.
26. Járási Népi Ellenőrzési Bizottság= 1950-66.
27. MDP Pártmunkás Könyvtár= 1952-56.
28. Könyvtár=1949-52.;Járási Könyvtár= 1953-66.;Községi Könyvtár=
1966-70.;Nagyközségi Könyvtár= 1970-75.;Nagyközségi
Közművelődési Könyvtár= 1976.-
29. Helytörténeti Gyűjtemény= 1969-73.-
30. I.ker.Olvasókör= 1869-1902-1957.Népfrontkör=1958-60.;Haladás
TSz Klub=1960-65.;MHS Klub=1965-68.
31. II.ker.Olvasókör= 1882-1957.;Népfrontkör=1958-60.;Kossuth TSz
Klub=1960-68.
32. III.ker.Olvasókör= 1906-57.;Népfrontkör=1958-60.;Dózsa TSz
Klub=1960-65.;Haladás TSz Klub=1965-72.
33. IV.ker.Olvasókör= 1887-1957.;Népfrontkör=1958-60.;Vörös
Csillag TSz Klub=1960-67.;Lenin TSz Klub=1967-76.
34. V-VI.ker.Olvasókör= 1936-57.;Népfrontkör=1958-60.;Lenin TSz
Klub= 1960-73.
35. Iparoskör= 1885-1923.;Ipartestület= 1923-48.;KIOSz= 1948.-
36. KIOSz= 1969.-
37. "Fehér ló" Vendégfogadó= ?.;Szakszervezeti Székház=1944-57.;
József Attila Művelődési Otthon és mozi=1958-65.;Művelődési
Otthon= 1965-74.;Lenin TSz Klubház= 1974.-
38. "Dübögő"Szakszervezeti Székház és Bástya mozi=1952-58.
39. Cukorgyári Művelődési Otthon= 1945-59-78.-
40. Községi Művelődési Otthon= 1961-66.;Művelődési Ház= 1967.-

41. I.sz.Bölcsőde= 1949.-
 42. II.sz.Bölcsőde= 1951.-
 43. III.sz.Bölcsőde= 1968.-
 44. I.sz.Óvoda= 1892-1949.-
 45. II.sz.Óvoda= 1906-1949.-
 46. III.sz.Óvoda= 1950.-
 47. IV.sz.Óvoda= 1955-76.-
 48. Református iskola= 1797-1948.
 49. Katholikus iskola= 1833-1948.
 50. Izraelita népiskola= 1873-1944.
 51. Népiskola= 1877-1948. + Polgári iskola= 1912-48.;I.sz.Általános iskola= 1950.-
 52. Feketeéri elemi iskola= 1895-1948.;Népiskola= 1928-48.; Gazdasági iskola= 1942-48.;II.sz.Általános iskola= 1950.-
 53. Általános Gimnázium= 1953-62.;Gimnázium és Mezőgazdasági Szakközépiskola= 1962-69.;Gimnázium,Növénytermesztő és Állattenyésztő Szakközépiskola/1970-től Ady Endre nevét viseli/= 1969-77.;Ady Endre Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola= 1977.-
 54. Diákotthon= 1963-72.;Arany János Kollégium= 1973.-
 55. Belvárosi mozi= 1915-45.;Turul Mozi=1945-47.;Petőfi mozi=1948.-
 56. Cukorgyári mozi= 1944-69.;Ady mozi= 1970.-
 57. Szociális Otthon= 1911-52.
 58. Stefánia Szövetség Csecsemővédő intézete= 1928-48.;Zöldkereszt=1949-72.- /1972-től terhes tanácsadással bővült/
 59. Tüdőgondozó Intézet= 1927-49-55.;TBC Rendelőintézet=1956-62.-
 60. Körzeti Orvosi Rendelő= 1972.-
 61. Községi Fürdő= 1958.-
 62. Cukorgyári Strand=1968-75.Zárva=1979-ig.
 63. Községi Sportpálya= 1928-49.-
 64. Cukorgyári Sportpálya=1967.-
 65. ATI Tanfolyam= 1975.-
59. Időadatok Sarkad párt-és tömegszervezeteinek kortáblázatához:
1. MKP= 1944.X.10.;MDP= 1948-56.;MSZMP= 1957.-
 2. MDP Járási PB= 1950-56.;MSZMP Járási PB= 1957-66.
 3. Polgári Demokrata Párt=1945-46.
 4. Szociáldemokrata Párt=1945-48.
 5. Független Kisgazda Párt=1945-49.
 6. Nemzeti Parasztpárt=1945-49.
 7. Nemzeti Bizottság=1945-49.
 8. Munkás Kultur Szövetség=1945-49.
 9. MADISZ=1945-48.;DISZ= 1950-56.;KISZ= 1957.-
 10. SZIT= 1946-48.
 11. FISZ= 1946-48.
 12. NISZ= 1946-48.
 13. EPOSZ= 1948.
 14. Járási DISZ Bizottság=1950-56.;Járási KISZ Bizottság=1957-66.
 15. Községi Uttörő Szervezet= 1950-62.
 16. Járási Uttörő Szervezet= 1950-62.
 17. MNDSZ=1945-56.;Nőtanács=1957-71.;Nőbizottságok=1971.-
 18. MNDSZ Járási Bizottság= 1950-56.
 19. Magyar Függetlenségi Front= 1945-49.
 20. Népfront Községi Bizottság= 1949-57.;Hazafias Népfront=1958.-

21. Magyar Partizán Szövetség= 1944-46.
22. Hadifoglyok Bajtársi Szövetsége Tudakozó Irodája=1944-48.
23. Hadirokkantak Szövetsége= 1922-48.; Hadigondozottak Szövetsége= 1948-50.
24. Magyar Szabadságharcos Szövetség=1950-54.; MÖHOSZ= 1955-56.
25. MHS= 1957-68.; MHSz= 1968.-
26. Magyar Szabadságharcos Szövetség Járási Titkársága=1952-54.; MÖHOSZ Járási Titkárság= 1955-56.
27. MHS Járási Titkárság= 1957-66.
28. MSZT= 1952-56.; MSZMBT= 1957.-
29. Járási MSZT= 1952-56.
30. Kihelyezett Pártiskola= 1945-49.
31. TIT Községi Szervezet= 1957.-
32. TIT Járási Szervezet= 1957-66.
33. Magyar Vöröskereszt= 1942-49-58.-
34. Magyar Vöröskereszt Járási Titkársága=1958-66.; Csucsvezetőség=1976.-
35. Járási Testnevelési és Sport Bizottság= 1951-66.
36. Községi Sport Bizottság= 1950.-
37. Földigénylő Bizottság= 1945-46.
38. Földosztó Bizottság= 1945-49.
39. Vadásztársaság= 1932-47.; Magyar Vadászok Országos Szövetsége= 1947.-
40. Sarkad és Vidéke Pákász Egyesület= 1946-49.
41. Méhészeti Egyesület= 1946-49.
42. Sarkadi Iparosok és Kereskedők Olvasóköre= 1946-58.
43. Altiszti Kaszinó= 1946-49.
44. Nyugdíjas Vasutasok Koszorus Egyesülete= 1946-49.
45. Kereskedők Országos Központi Szövetsége= 1945-49.
46. Szakmaközi Bizottság= 1945-49.; 1958.-
47. FÉKOSZ= 1945-49.
48. UFOSZ=1946-49.
49. DÉFOSZ= 1945-49-58.
50. Vízügyi Dolgozók Szakszervezete= 1945-49.-
51. Magyar Vasutasok és Hajósok Szakszervezete= 1945-49.
52. Magyar Vasutasok és Postások Szakszervezete= 1949.-
53. Ipari Munkások Szakszervezete= 1945-49.
54. Vas-és Fémmunkások Szabad Szakszervezete= 1945-49.
55. Vegyipari Szakszervezet= 1945-49.
56. ÉDOSZ= 1949.-
57. Sarkadi Iparosok és Kereskedők Szakszervezete= 1946-49.
58. Kereskedők Szabad Szakszervezete= 1946-49.
59. Földműves Szakszervezetei Szövetkezet= 1945-49.
60. KPVDSZ= 1949.-
61. Magyar Bőripari Munkások Szabad Szakszervezete= 1945-49.
62. Építőipari Munkások Szakszervezete= 1945-49.
63. Malomipari Szakszervezet= 1946-49.
64. Magyar Magánalkalmazottak Szakszervezete= 1946-49.
65. Magyar Népzeneészek Szabad Szakszervezete= 1946-49.
66. Szellemi Munkások Szakszervezete= 1946-49.
67. Pedagógusok Szakszervezete= 1946-49.-
68. Városi, Vármegyei és Községi Alkalmazottak Szövetsége=1946-49.
69. Közalkalmazottak Szakszervezete= 1949.-
70. MEDOSZ= 1949.-
71. Vasipari Szakszervezet= 1975.-

72. Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete= 1950.-
73. Textilipari Dolgozók Szakszervezete= 1952.-

Megjegyzés= A közölt 3 kortáblázat időadatai nem teljes igényvel készültek, kiegészítésre, pontosításra van lehetőség, de forrás-munkaként felhasználhatók további kutatásokhoz.

Az adatközlők névsora:

Árgyelán János, agrármérnök; Dr Benke Imre, református lelkész;
Bodnár Imre, tűzoltó; Borbély Gyula, nyugdíjas községi párttitkár;
Csausz Vilmos, gimnáziumi igazgató; Hadabás János, Helytörténeti
Gyűjtemény vezetője, agrármérnök-tanár; Hajdu Gyula, Vadásztársaság
elnöke; Hermann Imre, a cukorgyári Művelődési Otthon vezetője;
Jakó Ferenc, a Szakmaközi Bizottság volt elnöke; Kesztyűs Lajos,
Nagyközségi PB titkára; Kovács Kálmán, az Uttörő Szervezet volt
titkára, tanító; Kovács Károly, a Szakszervezeti Székház volt mun-
katársa; Medgyesi Pál, Nagyközségi Tanács VB titkára; Nagy Sándor,
Nagyközségi Tanács VB Pénzügyi Csoport vezetője; Orosz Zoltán,
ATI oktató; Oszlács Pál, volt téesz-elnök; Sajti Andorné, vörös-
keresztes aktiva; Sajti Mihály, munkásőr parancsnok; Szabó Jánosné,
AFÉSZ csoportvezető; Szegedi Lajos, Nagyközségi Tanács VB elnöke;
Szolnoki Imre, cukorgyári főosztályvezető; Tenczer Andorné, nyug-
díjas; Tokai Ferenc, téesz brigádvezető; Tóth Imre, Művelődési Ház
igazgató; Törőcsik Pál, Hazafias Népfront nyugdíjas titkára;
Varga Sándor, nyugdíjas téesz-elnök; Vass András, volt postamester.

60. Márki i.m.

Közlekedés-hírközlés:

A mocsaras környezet jellemző közlekedési eszköze volt az egyetlen tölgy-szil-vagy kőrisfából vájt bődöncsónak. Állati erővel vontatva a sáros utcákban is használták.

A folyóvizeken a réveknél csónakok és kompok közlekedtek.

Hidak=Fekete Körösön: 3, Kis-Körösön: 4, Gyepesen: 4

Poklon: 1, Tótéren: 1, Gyulára vezető uton: 4

Kereszturra vezető uton: 6, Szalontára vezető uton: 3

Kötegyánba vezető uton: 2,

Összesen= 28 híd

61. Márki i.m.

Közlekedés-hírközlés:

1870-ben kövezett ut az állomás felé és Keresztur irányába vezet. Vasutállomás-Városháza között 3 bérkocsi közlekedett.

62. A meglévő burkolt utak építési évei:

MÁV-Tanácsháza= 1906.

Gyulai ut - Szalontai ut= 1910.

Anti ut= 1911.

Sarkadkereszturi ut= 1923.

Piac-tér= 1928.

Ady Endre utca=1972.

Bihar utca= 1974.

63. KPM Igazgatóság Sarkadi Kirendeltség 1978.

Tevékenységi formák= utfenntartási munkák: 20 mill.Ft,

üzemi utak építése: 7 mill.Ft

Felügyeleti uthossz= 282,962 km Foglalkoztatott létszám= 73 fő

Infrastruktúra= autóbusz:1, szgk.:6, tgg.:10, egyéb erőgép: 7

munkagép:22, aszfaltkeverő telep:1, bitumen-telep:1

Telefon=1 Letéti könyvtár= 436 kötet Klub=1

64. Volán 8.sz.Vállalat helyközi járatai Sarkad 1978.
Átmenő forgalom= 66 járat, 490.931 utas/év,ebből:
sarkadi utas 163.362 fő/év, 13.613 fő/hó
Átlagos férőhely= 61, kihasználtság= 33,5 %
Járatok megoszlása:
Gyulára= 23 + 3,Kisnyékre= 2,Gesztre= 8,Kötegyánba= 4
Ujszalontára= 4,Debrecenbe= 5,Körösnagyharsányba=3,
Biharugrára= 3,Sarkadkereszturra= 4 járat
Sarkadról induló járatok:
Kötegyánba,Ujszalontára/Méhkeréken át/,Kisnyékre/Sarkad-
keresztúron át/
65. Volán 8.sz.Vállalat Helyijárat Sarkad 1978.
Napi járatszám= 22 Járathossz= 4,8 km
Utasforgalom= 81.740 fő/év, 6.811 fő/hó
Éves bevétel= 163 480.-Ft
66. MÁV 1877.februári forgalma /Márki i.m. alapján/:
Utas= 1500-1700 fő Feladott málna= 2-2500 kg
Teherfeladás= 3500-6000 q
Hivatali sürgöny= 5-600 Magán sürgöny= 20-30
67. MÁV Sarkad 1978.
Járatszám= Békéscsaba és Kötegyán felé 13-13
Utasforgalom= 1000 fő/hó
Teherszerelvények napi száma= 8
Érkező vagon= 16.980/év 398.372 t áru
Küldött vagon= 5.650/év 123.799 t áru
Foglalkoztatott létszám= 26 fő
68. Márki i.m.
Postai forgalom:
1788-ban alakult,heti 4 indítással/első postamester:Varasdi
Ádám.Kocsiposta= 1861-től.1876-ban állami intézmény lett.
Feladott levél= 15.440 Érkező levél= 16.344
Hírlap= 10.584/év
Csomagfeladás-leadás= 45.668 db,1925 kg Értéke= 232 000.-Ft
/AZ adatok 1876-ra vonatkoznak!/
69. Posta Sarkad 1978.
Éves bevétel= 343 741 412.-Ft,ebből betétösszeg=19 908 408.-Ft
Cukorgyári Posta éves bevétele= 23 320 980.-Ft
Helyi telefonhívások átlaga= 9.170/hó
Feladott levél= 271.603,érkező= 378.819 Hírlap= 767.514/év
Érkező csomag= 8.724 db,küldött= 9.150 db
Hírlap-előfizetők száma= 3.150 fő,6.780 db
Hírlap-féleségek megoszlása: napilap= 7 féle
hetilap= 35 féle
időszaki + havilap= 52 féle
évkönyv= 10 féle
Rádió előfizetők száma= 2.780
TV-előfizetők száma= 3,000
Foglalkoztatott létszám=38 fő

70. Visszatérő telefonhívások gyakorisága, Sarkad 1978.

Interurbán hívások átlaga= 4.045/hó, ebből a megoszlás átlag nagyságrendek szerint:

Gyula=1300; Békéscsaba=800; Budapest=260; Sarkadkeresztur=180; Békés=150; Szeged=120; Mezőgyán=90; Kötegyán, Méhkerék, Geszt=80; Zsadány, Vésztő=60; Debrecen=30

Egyéb helyek visszatérő hívási:

Szeghalom=33; Füzesgyarmat=15; Biharugra=11; Körösnagyharsány=16; Ujszalonta=8; Mezőberény=26; Gyoma=15; Szarvas= 11; Orosháza=22; Mezőkovácsháza=13; Mezőhegyes=12

Egyedi hívások összesen= 573

71. Márki i.m.

Kereskedelemre utaló adatok:

1687-es irás egy névtelen kalmárasszonyt említ

XVIII.sz.vége= 1 fő "görög" boltos

1870.= 39 boltos, 12 kocsmáros, 19 házaló, összesen= 70 fő

A boltok fajtái= méteráru, vas, fűszer, puskaapor, dohány.

Vásárok= Sarkad a XVII.sz.vége óta rendszeres vásároshely.

1870.körül évi 4 vásár, a 10,2 ha-nyi vásártéren.

72. Sarkad és Vidéke ÁFÉSZ 1978.

Felügyeleti és ellátó körzet községei: Sarkadkeresztur,

Kisnyék, Méhkerék, Kötegyán, Ujszalonta

Csak Sarkadra vonatkozó adatok:

Élelmiszer üzlet= 12, éves bevétel= 67 777 000.-Ft

Szaküzlet= 9: ruházati, vas-műszaki, kulturcikk, virág, maradék, kölcsönző, butor, háztartás-vegyi, tüzelőolaj

Éves bevétel= 151 364 000.-Ft

Vendéglátóipari egységek= 5 italbolt, 3 büfé, 2 szpresszó, 1 étterem, 1 vendéglő, 1 szálloda

Éves bevétel= 53 782 000.-Ft

Felvásárlás= 82 733 000.-Ft értékben

Szolgáltatás= takarmánybolt, kölcsönző, üvegezés

Szakcsoportok= növénytermesztő 2 396 000.-Ft

kisállattenyésztő 5 328 000.-Ft

egyéb 13 089 000.-Ft

Vidéki egységek száma= 31

Sarkadon foglalkoztatott létszám= 352 fő

Infrastruktúra:

Szgk.: 2, tdk.: 5, egyéb erőgép= 3 Telefon= 12

Középfoku fejlesztési irányzat:

fejlesztési irányösszeg= 29 mill.Ft

üzletszakosítási terv= 4 egység, 2.500 m²-en

várható létszámnövekedés= 48 fő

73. Alföldi Tűzép Vállalat Sarkadi telepe 1978.

Éves bevétel= 27 513 000.-Ft, ebből

építőanyag: 21 400 000.-Ft

faáru összesen= 10 mill.Ft

cement, mész, tégl = 8 mill.Ft

belső építőanyag= 1,4 mill.Ft

bádoglemez áru= 2 mill.Ft

tüzelőanyag= 6 113 000.-Ft

Foglalkoztatott létszám= 14 fő

Telefon= 1 Erőgép= 1

74. Lenin MgTSz Tejbegyűjtő 1978.

Begyűjtött mennyiség= 635.661 l, értéke= 3 601 250.-Ft

Helyben történő értékesítés= 99.580 l, értéke= 497 900.-Ft

75. Lenin MgTSz Állatforgalmazás 1978.

Sertés=	4.710 db	15 343 635.-Ft
Hizómarha=	189 db	3 327 575.-Ft
Süldő=	438 db	509 727.-Ft
Malac=	400 db	273 168.-Ft

Foglalkoztatott létszám= 21 fő Telefon= 1

76. Márki i.m.

Vendégfogadás:

Sarkad elszállásolási lehetősége szegényes.

Saját házaknál és a Dübögő nevű vendégfogadóban történik.

77. Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság Sarkadi Szakaszmérnöksége 1978.

Árvizvédelmi munkák értéke=	4 210 000.-Ft
Belvizvédelmi " " =	8 409 000.-Ft
Csatornázási munkálatok =	15 978 000.-Ft
Bérmunkák összesen =	8 747 000.-Ft

A szakaszmérnökséghez tartozó élővizek hossza= 110,524 km

Egyéb bevételek= fűértékesítés, homokkitermelés

A felügyelet alá tartozó csatornák megoszlása:

A csatorna km-ben= 610,1

B csatorna km-ben= 794,4

C csatorna km-ben= 550,4

Foglalkoztatott létszám= 224 fő

Infrastruktúra:

Autóbusz= 4, szék.: 1, tég.: 6 egyéb erőgép: 9

Telefon= 9 Szolgálati lakás= 43

78. Tiszamenti Regionális Víz- és Vízgazdálkodási Vállalat
Sarkadi Üzeme 1978.

Anyavállalat= Szolnok

Üzemigazgatóság= Gyula

Működési terület= öntözés biztosítása: Lenin MgTSz-ben
/290 ha-on, 147 000 m³ víz/

Foglalkoztatott létszám= 33 fő

Egyéb fellépő igényeket /szállítás, építés, szervíz/, a gyulai igazgatóság lát el.

79. Békés megyei Szolgáltató és Termelő Szövetkezet
Sarkadi telepe 1978.

Ágazatok= férfi-női fodrász és kozmetikus: 11 fő
órák: 3 fő

férfi-női szabó: 3 fő

Éves bevétel= 1 140 000.-Ft

80. Kisipari foglalkozások összehasonlító táblázata:

A mesterség megnevezése	1870	1960	1978	A mesterség megnevezése	1870	1960	1978
Csizmadia és cipész	74	17	1	Timár	7	8	-
Kovács	30	4	-	Szücs	14	-	-
Lakatos	13	4	1	Szifgyártó	2	1	-
Gépész	3	-	-	Kötélverő	3	1	1
Bádogos	1	3	1	Takács	3	-	-
Esztergályos	1	-	-	Kézimunka- előnyomó	-	-	2
Hegesztő	-	-	1	Gombkötő	-	-	3
Vízvezeték- szerelő	-	-	1	Gépi himző	-	-	1
Mechanikai műszerész	-	-	1	Textilhulladék- feldolgozó	-	-	1
Autószerelő	-	-	1	Rongyszőnyeg- készítő	-	-	2
Gumijavító	-	-	1	Kézihurkoló	-	-	1
Rézműves	1	-	-	Sepűrűkötő	-	1	3
Órás	1	1	1	Kefekötő	-	2	2
Kerékgyártó	18	-	-	Kárpitos	-	-	1
Bodnár	6	-	-	Kalapos	15	-	-
Bognár	-	5	-	Női + férfi szabó	13	24	9
Asztalos	19	6	2	Fehérnemű- javító	-	-	4
Ács	5	-	-	Harisnyaszem- felszedő	-	-	1
Faesztergályos	-	-	1	Koszoru-művirág- készítő	-	-	1
Pálinkafőző	1	-	-	Gipszfigura- készítő	-	-	1
Ecetfőző	1	-	-	Rovar-és rágcsálóirtó	-	-	1
Szappanfőző	1	-	-	Borbély,női- férfi fodrász	1	11	3
Rokkás	1	-	-	Kozmetikus	-	-	1
Üveges	3	-	-	Vegyztisztító	-	-	1
Fényképész	-	1	2	Működőkészítő	-	-	3
Villanyszerelő	-	-	3				
Molnár	9	-	-				
Darálós	-	-	1				
Pék	-	1	-				
Kőműves	4	6	12				
Tégla-vályogvető	9	-	-				
Bérfűrészelő	-	-	8				
Szekérfuvarozó	-	-	20				

81. Egészségügyi ellátottság 1978.

Körzeti orvosi rendelő= 5 orvos,5 ápoló,5 asszisztens
2 fogorvos,2 asszisztens

Évi gyógykezelések száma= 11 100 fő, 36 fő/nap

Egy orvosra jutó lakos= 2413 fő

Cukorgyár= 1 üzemorvos

Tüdőgondozó Intézet= 1 főorvos,5 asszisztens

Csecsemő és terhes tanácsadás= 4 védőnő,2 gyulai szakorvos

82. Gyógyszertár 1978.

Éves forgalom= 1 534 442.-Ft Foglalkoztatott létszám= 10 fő
3 gyógyszerész,5 laboráns,2 pénztáros

83. Idős emberek gondozása 1978.

Tanács VB irányításával;2 gondozó, 22 házi gondozó

84. Ady Endre Gimnázium és Postaforgalmi Szakközépiskola 1978.

Középiskola= 8 gimnáziumi osztály, 4 szakközépiskolai osztály

Tanerő= 24 fő Tanulói létszám= 330 fő

A tanulók megoszlása állandó lakhelyük szerint:

Battonya=1; Bánkut=2; Békés=3; Békéscsaba=3; Békésszentandrás=5;
 Biharugra=5; Csanádapáca=3; Csorvás=1; Csabacsüd=2; Dévaványa=5;
 Doboz=1; Dombegyház=1; Elek=5; Füzesgyarmat=8; Geszt=1; Gyoma=3;
 Gyula=21; Hunya=1; Kamut=1; Kaszaper=3; Kardos=1; Kevermes=1;
 Kétegyháza=3; Komádi=9; Kondoros=10; Körösnagyharsány=4;
 Körösladány=1; Köröstarcsa=1; Körösujfalu=4; Kőtegyán=4;
 Kunágota=5; Lőkősháza=1; Magyarbánhegyes=1; Medgyesbodzás=2;
 Medgyesegyháza=1; Méhkerék=4; Mezőberény=5; Mezőgyán=8;
 Mezőhegyes=2; Mezőkovácsháza=1; Nagykamarás=1; Okány=9; Orosháza=11;
 Pusztaföldvár=4; Sarkad=87; Sarkadkeresztúr=12; Szabadkigyós=5;
 Szarvas=1; Szeghalom=9; Tarhos=3; Telekgerendás=2; Tiszaug=1;
 Tótkomlós=3; Ujkigyós=16; Ujszalonta=3; Várpalota=1; Végegyháza=2;
 Vésztő=6; Zsadány=3

Felnőttoktatás= Levelezőtagozat: 2 osztály /3.4./ 44 fő

Szakmunkás esti középiskola: 2 osztály /1.2./ 65 fő

Arany János Kollégium= 3 épület, 130 férőhely

85. Közművelődési intézmények és ellátottságuk 1978.

Művelődési Ház:

Vonzáskörzete= Sarkadkeresztúr, Méhkerék, Kőtegyán, Geszt,

Kisnyék, Nagygyanté. Állandó bérletes=164 fő

Évi látogatottság= 30 000 fő

Színházi rendezvény= 6, 1482 fő Hangverseny= 7, 2170 fő

Egyéb rendezvény= 194, 13 974 fő

Klubok száma= 5, tagja=281 fő. Szakkörök száma= 2, tagja= 42 fő

Műkedvelő csoportok= 8, tagja= 199 fő

Tanfolyam= 1, 12 fővel Társastánc-tanfolyam=2, 70 fővel

TIT-előadás= 68, 1946 fővel

Egyéb ismeretterjesztés= filmvetítés: 16 résztvett 548 fő

üzemlátogatás: 2 " 54 fő

egyéb látogatás: 8 " 1572 fő

vetélkedő: 21 " 770 fő

Egyéb szervek által tartott rendezvények= közgyűlés, iskolai rendezvények, öregek napja, tanácskozások, KISZ-akciók, sportrendezvények, TV-nézés/szines/, spontán szórakozások.

Üzemi/szakszervezeti/Művelődési Otthon= Cukorgyár

Üzemi könyvtár= Cukorgyár 6.214 kötet

Nagyközségi Közművelődési Könyvtár= 26 000 kötet,

ebből Gyulai ut fiók-könyvtár = 2 954 kötet

Cigányklub letéti könyvtár = 508 kötet

Letéti Könyvtárak= Lenin MgtSz 785 kötet

Szellőző Művek 590 kötet

Kendergyár 480 kötet

Kisnyék 350 kötet

KPM 300 kötet

Iskolai könyvtárak= Gimnázium 6 710 kötet

I.sz Ált.iskola 5 057 kötet

II.sz Ált.iskola 5 626 kötet

Helytörténeti Gyűjtemény= hivatalos elismertetésre vár

Petőfi filmszínház= évi látogatottság előirányzata: 35 000 fő
 tényleges: 26 300 fő
 havi átlaga: 2 190 fő
 Ady filmszínház= heti 3 előadás, látogatottság: 4 320 fő/év
 360 fő/hó

86. Sportélet 1978.

Községi szakosztályok= labdarugó, kézilabda, röplabda, sakk
 Cukorgyári Kinizsi= labdarugó, asztalitenisz, természetjáró
 Tömegsport= kispályás futball, kézilabda, mezei futás, asztali tenisz, sakk

87. Nagyközségi Tanács VB Költségvetési Üzem 1978.

Építőipari tevékenységek= karbantartás, tanácsi beruházások
 Éves bevétel= 10 036 675.-Ft
 Szállítási tevékenység= fuvarozás, bevétel= 49 251.-Ft
 Kommunális tevékenység= utcaseprés, épülettakarítás, éjjeliőrség,
 1979-től szennyvízszippantó
 Kiadások értéke= 250 000.-Ft
 Bevételek= szemétszállítás: 23 095.-Ft
 szolgáltatás : 244 259.-Ft
 Foglalkoztatott létszám= 75 fő
 Telefon=1 Szgk=1 Tgk=2 egyéb erőgép= 1

88. Nagyközségi Tanács VB bevételi forrásai 1978.

Községfejlesztési hozzájárulás= 686 094.-Ft
 Egyéb bevételek:
 Házhely-értékesítés = 414 000.-Ft
 Közterület használat= 10 109.-Ft
 Bontásanyag = 46 200.-Ft
 Költségvetési üzem = 757 000.-Ft
 Ingatlan használat = 125 000.-Ft
 Felsőbb hozzájárulás= 500 000.-Ft
 Vállalati koordinációs támogatás értéke= 205 000.-Ft
 Éves társadalmi munkák értéke= 2 264 274.-Ft

89. Márki i.m.

Pénzügyintézeti adatok:
 Sarkadvidéki takarékpénztári egylet alapítása= 1873.
 Alaptőke= 1000 db 50 forintos részvény
 Forgalom 1876-ban= 161 186 Ft 53krajcár Osztalék= 1300.-Ft
 1875-ről maradt = 41 54
 Betételek = 23 333 -
 Kifizetett váltó = 131 546 70
 Váltókamat = 4 395 71
 Nyomtatványdíj = 730 28
 Kezelési díj = 190 26
 Átiratási díj = 12 50
 Késedelmi kamat = 201 54
 Alaptőke = 735 -

90. OTP Sarkadi Fiókja 1978.

Foglalkoztatott létszám= 15 fő
 Különböző hitelfolyósítások= 25 099 000.-Ft, 174 esetben
 Kölcsönök= építési kölcsön = 190 000 000.-Ft
 vásárlási kölcsön = 9 700 000.-Ft
 személyi kölcsön = 2 300 000.-Ft
 Tartós betét-tulajdonosok száma= 2500 fő, a kereső népesség 34,2 %-a
 Betét értéke= 178 000 000.-Ft. Átlag= 71 200.-Ft

Sándor Szabó:

The Process and Characteristic Features of the Urbanization
in Sarkad till 1978
/ Summary /

Taking the village as a Prominent Lower-grade Centre, the dissertation analyses the urbanization course of Sarkad.

The aim is partly to show the features of a settlement which is smaller in rank and volume than a town; and partly to outline the following: how could the village-upon the basis of existing, strongly marked features - be drawn into the division of labour of the developing Middle-Békés agglomeration.

The main concept of the Introduction is the fact that Sarkad's development, its role in its surroundings was decisively determined by the geographical position of it. The unregulated river Black Körös assured both immunity and a closed, internal development, to the settlement from the middle years of the 19th century. Getting open after the regulation of the river, the secondary and the tertiary branches of economy started to develop considerably.

In the chapter of the historical overview this course has been verified by facts. Two great periods were emphasized by the analysis in the course of the presentation of colony-geographical and demographic particularities: the development of the settlement's form and the growth of the population in the 1920s and the change of the economic structure in 1966 from the agricultural-industrial to the industrial-agricultural type.

It has been verified in the dissertation what the cause of the backwardness of the settlement's form and that of the infra-structural degree of supply from the required level is. The degree of the abovementioned backwardness is at least 40 years. The number of the population is increasing in the growing period and the degree of increase shows a protruding value in this region of the country. The cause of this deviation is proved reasonably.

The realization level of the National Settlement-Developing Conception is outlined with the help of maps, diagrams and charts. The rate of the multi-storied buildings will be increased /from 11 % to 19 % / by realizing the village-centre development plans.

For the sake of the surmounting of the 40 years' backwardness, however, it would be a better way for the urbanization efforts to follow the spontaneous way of town-development noticeable at present. The organs of administration should urge the building of one-storied family-houses with mansards and should assure the required communal degree of supply to them.

The number of population reached its top in 1948 with 12,840 inhabitants. From that time till 1970 the natural growth of the population and the number of inhabitants decreased as a result of the changing economic structure and the raising level of living standards. The effect of the political and economic measures contributed to this decrease, too. The number of the inhabitants in Sarkad has reached and exceeded the 12,000 in 1976.

The rapid decrease of the agricultural population is not proportional to the growth of the implements and agroculture of the large agricultural concern.

The decisive feature of the industrial works is the light-industrial activity. The working conditions of the industrial population have improved and the export-ability of the factories has intensified. This fact shows that the industrial production has got into an intensive phase. For the development of the communal degree of supply the value of the voluntary unpaid social activities of the population has to be increased by means of establishing polilateral connections.

The development of the institutions and enterprises of the tertiary branch of economy excels in its inequalities. In spite of the winding-up of the district's governing institutions in 1966, the number of the working section-units is four times as many as that of the primary and the secondary section-units together.

This tendency, which generally is a positive one elsewhere, here does not fulfil its most important task: to perform the controlling role on the appropriate level. That is why their maintenance is mostly a budgetary burden.

The value of the fixed assets of the economic branches is 826,544,000 Forints.

The gross returns of the branches in a year are,

Primary: 248,682,672 Forints
Secondary: 1,241,321,948 Forints
Tertiary: 1,245,878,591 Forints
Sum total: 2,735,883,211 Forints

It can be stated on the basis of the facts mentioned and analysed in the dissertation that Sarkad - though not so quickly as it would be possible - is steadily developing. Its established regional role has not ceased to exist and it has been strengthened. This fact can be proved numerically, too. The division among the individual sectional units is the following: 3 units of the primary sector, 4 units of the secondary sector and 15 units of the tertiary sector have either a district-, county- or a national sphere of action.

This strengthening of the sphere of action will cause the acceleration of the urbanization process if the individual units find the way to make a contribution to the communal development in addition to the augmentation of their productivity.

As a result of the decentralization the connections among the settlements become stronger and more important. If this factory-level system of connections grew into a coordinated inter-settlement division of labour it would definitely be useful.

This requirement can be found on a national and international level as well. It is the consequence of social development. The realization of this possibility would assure the further development for Sarkad. This idea is coming near to realization by forming the Middle-Békés town-centre.

It seems that the participation of Sarkad in the division of labour of the Middle-Békés town-centre - by realizing some well-considered developing conceptions - can be reality in the future.

The measure of its losing of its administrative independence will be less than that of the increase of its economic importance and the old dream of becoming a town will be realized sooner.